

147060

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

SOVYET İŞGALİNDEKİ AFGANİSTAN'DAN,

TÜRKİYE KOMUTASINDAKİ ISAF'A

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Önder KARA

147060

OCAK – 2004

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

SOVYET İŞGALİNDEKİ AFGANİSTAN'DAN,

TÜRKİYE KOMUTASINDAKİ ISAF'A

Önder KARA

Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimleri Enstitüsü'nce

Bilim Uzmanı (Uluslararası İlişkiler)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 17.11.2003

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 23.01.2004

Tezin Danışmanı : Doç. Dr. Hayati AKTAŞ

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Fahrettin MURTEZAOĞLU

Jüri Üyesi : Y. Doç. Dr. Süleyman ERKAN

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA

Ocak - 2004

TRABZON

0. SUNUŞ

00. Önsöz

Çalışmada Sovyet işgalinden bugüne yaklaşık 22 yıldır toprakları üzerinde birçok savaş ve yıkım görmüş bir ülkenin tarihi ve genel olarak bu çatışmaların sebep ve sonuçları, 11 Eylül saldırılarıyla başlayan süreçte Afganistan'a yapılan Sonsuz Özgürlük Harekatı ve bunun yansımaları, son olarak da, hareket sonrası Afganistan'da kurulan geçici yönetime yardımcı olması amacıyla oluşturulan Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti'nin (ISAF/UGYK) gelişimi ve böyle bir oluşuma liderlik etmiş olan Türkiye'nin elde ettiği kazanımlar belirtilmektedir.

Afganistan'da Rus işgalinden ISAF'ın kurulma aşamasına kadar geçen sürecin incelenmesi esnasında birçok farklı kaynaktan yararlanılmış ve konu tüm yönleriyle ele alınmıştır. Çalışmanın yapıldığı sırada Afganistan'a yapılan inceleme gezisi, kaynaklardan elde edilen bilgilerin objektif olarak, yerinde ve tekrar değerlendirilmesini sağlamıştır. Özellikle ISAF'la ilgili bilgilerin bir çoğunun gizlilik derecesinde olması ve konunun çok güncel olması; bu bölümlerin hazırlanmasında kaynak sıkıntısı yaşanmasına sebep olmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanması süresince, kaynakların bir araya getirilmesi ve bilgisayar ortamına aktarılması esnasında yardımını esirgemeyen Devrim AKBAY'a, tüm zorlukların üstesinden gelmemi sağlayan eşim İmran KARA'ya ve neşe kaynağım, biricik kızım İLKE'ye teşekkürlerimi sunarım.

01. İçindekiler

Sayfa Nr.

0.SUNUŞ	III
00. Önsöz.....	III
01. İçindekiler.....	IV
02. Özet.....	VIII
03. Summary.....	IX
04. Kısaltmalar Listesi.....	X
GİRİŞ.....	1-5

BİRİNCİ BÖLÜM

1.AFGANİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİ.....	6-33
10. Afganistan'ın Konumu.....	6
11. Sosyal ve Kültürel Yapı.....	9
110. Etnik Gruplar.....	10
1100. Peştunlar.....	10
1101. Tacikler.....	11
1102. Hazaralar.....	11
1103. Aymak Hazaraları.....	12
1104. Türkmenler.....	12
1105. Diğer Etnik Gruplar.....	12
111. Etnik Gruplar Arası İlişkiler.....	13
12. Afganistan'ın Tarihçesi.....	14
120. Sovyet İşgaline Giden Yol	18
1200. Sovyet Hava İndirme Birliklerinin Ülkeye Girmesi ve Darbe.....	19

1201. Kara Kuvvetlerinin İşgali Safhası.....	20
1202. Takviye Kuvvetlerin Getirilmesi.....	20
121. Afganistan İç Savaşı.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

2. TALİBAN.....	34-53
20. Taliban'ın Ortaya Çıkış Nedenleri.....	34
21. Taliban'ın Özellikleri	35
22. Taliban'ın Yönetim Felsefesi.....	43
23. Taliban ve Uyuşturucu Ticareti.....	46
24. El Kaide ve Bin Ladin'in Taliban'la İlişkisi.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YENİ BİR DÖNEMİN BAŞLANGICI: 11 EYLÜL.....	54-71
30. 11 Eylül.....	54
31. 11 Eylül'ün Nedenleri.....	55
32. 11 Eylül Saldırılarının Sonuçları.....	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONSUZ ÖZGÜRLÜK HAREKATI.....	72-103
40. Harekat Öncesi Durum.....	72
41. Harekat'ın Nedenleri	75
42. Harekatın Gelişimi.....	79
43. Sonsuz Özgürlük Harekatı'nın Sonuçları.....	84
44. Harekatın Türkiye'ye Etkileri.....	91
440. Harekat Öncesi Türk-Afgan İlişkileri.....	91
441. Harekat Sırasında Türkiye'nin Tutumu.....	93
45. Harekat Sonrası Oluşan Durum ve Savaşın Etkileri.....	96

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. ISAF (UGYK): ULUSLARARASI GÜVENLİK YARDIM KUVVETİ.....	104-138
50. Uluslararası Hukuk Açısından ISAF.....	104
500. Uluslararası Terörizm.....	104
501. Barış Gücü Harekatı.....	106
502. Barış Gücü Harekatının Amaçları ve Ortak Hususları.....	107
503. Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi.....	109
504. Komutanlık Yetkisi.....	109
505. Kuvvet Kullanma.....	110
506. Barış Gücü Harekatına Katılma.....	110
507. Türk Mevzuatında Barış Gücü Harekatına Katılma.....	110
51. ISAF'ın Kuruluşu.....	111
52. Türkiye'nin Birliğe Katılımı ve Komuta Süreci.....	116
520. ISAF Komutası'nın Devralınmasının Önemi ve Etkileri.....	118
5200. ISAF'ta Komuta'nın Devralındığı Dönemde Genel Durum.....	118
5201. Birlik Kuvvetlerinin Türkiye'ye Bakış Açısı	125
5202. Afganistan Hükümetinin Türkiye'ye Bakış Açısı.....	129
53. Komutanlık Sırasında Gerçekleştirilmesi Planlanan Faaliyetler.....	130
530. Planlanan Faaliyetler.....	130
531. Afganistan'da ISAF Kapsamında İcra Edilen Sivil Asker İşbirliği (SAİB/CIMIC) Faaliyetleri.....	131
5310. Kabil Hava Meydan Komutanlığı.....	133
54. ISAF'ta Görev Devri	136

ALTINCI BÖLÜM

6. ISAF'IN TÜRKİYE'YE GETİRİLERİ.....	139-146
60. Uluslararası İlişkiler Açısından Getiriler	139
61. Ekonomik Açıldan Getiriler.....	142
62. Askeri Açıldan Getiriler.....	144
63. Beklentiler Ne Ölçüde Karşılandı?.....	145

7. SONUÇ.....	147-150
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	151-161
ÖZGEÇMİŞ.....	162

02. Özet

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve iki kutuplu düzenin sona ermesiyle ortaya çıkan belirsizlikler, dünyayı oldukça karmaşık bir yapıya doğru sürüklemiştir. Afganistan, bu karmaşıklıktan en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Özellikle Sovyet işgali ile başlayan direniş ve sonrasında yaşanan iç savaş neticesinde Afganistan, yıkılıp harabeye dönmüş bir ülke haline gelmiştir. İç savaş sonrasındaki Taliban İktidarı Afganistan'ı geriye dönüşü çok zor bir karanlığa doğru sürüklemiştir.

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'deki Pentagon ve İkiz Kuleler'e yapılan terörist saldırı ile başlayan süreç, dünya siyasetini ve uluslararası ilişkileri çok derinden etkileyecek gelişmelere sahne olmuştur. Bir anda, küreselleşen terörle mücadele söylemi gündemde ilk sırayı almış ve ABD bu mücadelede kendisine çok aktif bir rol belirlemiştir. Diğer ülkeler de bu konuda ABD'ye ilk zamanlarda yoğunlukla destek vermişlerdir. Terörizmle mücadeleden, Afganistan da payına düşeni almış ve ABD'nin Sonsuz Özgürlük Harekatı diye adlandırdığı operasyonla, Afganistan toprakları tekrar bombalanmaya başlanmıştır. Harekat sonucunda çağdışı Taliban Yönetimi devrilmiş, yerine Hamid Karzai liderliğinde yeni bir hükümet oluşturulmuştur.

Bu hükümete destek amacıyla Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (ISAF) adıyla bir uluslararası güç oluşturulmuş ve Türkiye ikinci dönemde bu güce liderlik etmiştir. Uluslararası ilişkilerde, imaj ve çıkar kavramına önem veren Türkiye'nin böyle bir oluşumda söz sahibi bir konumda olması, elbette ki bazı sakıncaları da beraberinde getirmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen uluslararası bir oluşumun başında bulunmak Türkiye'ye birçok kazanım sağlamış ve Türkiye gelecekte kendisine verilecek olan, bu türden görevleri de rahatlıkla başarabileceğini diğer uluslararası aktörlere kanıtlama fırsatı yakalamıştır.

Bu çalışmada; Afganistan'ın geçmişi ve bugünü özetlenerek, bu bilgiler ışığında Türkiye'nin Afganistan'da yapmayı planladığı, yaptığı ve yapamadığı faaliyetler ortaya konulmuştur.

03. Summary

The uncertainties that have appeared after the collapse of the Soviet Union and the end of Cold War, have driven the world into a very complex situation. Afghanistan is the country which has been mostly effected from this complex situation. After the Soviet Invasion and chaos of war between competing mujahideen warlords, Afghanistan became a war-torn country. In reaction to the anarchy and warlordism prevalent in the country, a movement of religious scholars, many of the mujahideen arose. Taliban has carried the country into a darkness which was hard to return back.

The time period, which was started with the terrorist attacks on Pentagon and Twin Towers on September 11, 2001 has witnessed so many improvements that had deeply effected world's politics and international relations. Suddenly, the term "War on Terrorism" got the first place at the agenda, and the USA has determined a very active role in this type of war. The USA has supported by the other countries as well. Afghanistan got its share from War on Terrorism after the operation, named "Operation Endurring Freedom". After this operation Taliban has ousted from power and in late 2001, major leaders from the Afghan opposition groups and diaspora met in Bonn and agreed on a plan for the formulation of a new government structure that resulted in the inauguration of Hamid Karzai as Chairman of the Afghan Interim Authority on December 2001.

The International Security Assistance Force (ISAF) was set up in order to contribute to restore peace and security in Kabul and assisting the Afghan Interim Government. Turkey, deeming ISAF operation as a part of the struggle carried out by the Coalition Forces against terrorism has wholly supported the Operation Endurring Freedom from the begining. In order to share her experience gained through her struggle against terrorism, with International Community and help Afghanistan whom she sees as a friendly and brotherly country, Turkey has taken over the ISAF lead nation role.

This study summarizes the past and the current situation of Afghanistan, and examines the activities of Turkey and International Community in Afghanistan.

04. Kısaltmalar Listesi

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABM	: Anti Balistik Füze
ADHP	: Afganistan Demokratik Halk Partisi
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CIA	: Central Intelligence Agency - Merkezi Haberalma Örgütü
ISAF	: International Security Assistance Force - Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti
KGB	: Komitet Gosurarstvennoy Bezopasnoti - Devlet Güvenlik Komitesi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MÖ	: Milattan Önce
NATO	: North Atlantic Treaty Organization - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NGO	: Non Governmental Organizations - Hükümet Dışı Kuruluşlar, Sivil Toplum Örgütleri
SALT II	: Strategic Arms Limitation Talks - Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UGYK	: Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti

GİRİŞ

Ne zaman başladığı bile tam olarak bilinmeyen bir savaşı çok uzun bir süredir yaşayan, sefalet, yokluk, kaygı ve kargaşa kelimelerin anlamını bulduğu, güçlünün hakim olduğu ve medeniyetin yanına bile uğramadığı bir ülke aranacak olursa Afganistan ilk olarak akla gelen ülkelerdendir.

Bu çalışmada; sokaklarında yürürken Türk olduğunuzu anladıklarında sonsuz bir sevgi ve sıcaklık gösteren çocuklarıyla, gazete ve dergilerde sık sık görmeye alıştığımız nüfus kağıdı bile olmayan burkalar içindeki kadınlarıyla, savaşın yorgunluğunu ve ümitsizlik duygusunu içinden atamayan sıska ve kirli sakallı erkekleriyle, coğrafi yönden Türkiye'ye çok uzak, duygusal yönden ise çok yakın bir ülke olan Afganistan'ı, Rus işgalinden bu günlere getiren olaylar irdelenmeye çalışılmıştır.

Afganistan ile ilgili çalışmaların bir çoğunda konu tüm yönleriyle ele alınmamıştır. Yazılanların büyük çoğunluğunda ya Afganistan'ın geçmişi ya da bu günü ele alınmış veya bölgenin tüm dinamikleri göz önüne alınmadan yüzeysel verilerle sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle, çalışmanın ilk bölümünde Afganistan'ın jeopolitik ve jeostratejik önemi üzerinde durulmuştur.

Bir bölgenin konumu ne olursa olsun, orada yaşayan insanları, onların sosyal ve kültürel yapılarını incelemeyen bölgenin etüdünü yapmak; reel sonuçlara ulaşmada hata oranının yükselmesine sebep olabilir. Bu nedenle bölgede yaşayan etnik gruplar ve bu gruplar arasındaki ilişkiler de detaylı olarak incelenmiştir. Çalışmada özellikle Sovyet işgali ve sonrası dönem ele alınmasına rağmen, az önce belirtilen sebepler yüzünden, bu mütevazı ülkenin tarihçesine de yüzeysel olarak göz atılmıştır. Daha sonra Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali ve bu dönemde ülke içinde ve dışında yaşananlar ortaya konarak, belki de Afgan halkının ilk defa ortak bir hedef peşinde koştuğu "direniş ve cihad" süreci irdelenmiştir. Sovyetlerin büyük bir prestij kaybıyla Afganistan'dan çekilmesinin ardından suların durulacağını düşünenlerin büyük bir yanılgıya düştüklerini

anlamaları uzun sürmemiş; işgal sonrası başlayan iç savaşta da en az işgal dönemindeki kadar kanlı ve şiddetli çarpışmalar yaşanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, iç savaş sırasında varolan durumu çok iyi kavrayan ve önüne çıkan bu fırsatı mükemmel bir şekilde değerlendiren Taliban'ın ani yükselişi ve bu yükselişin ardında yatan sebepler ele alınmıştır. Taliban'ın Afganistan tarihinde bir dönüm noktası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Radikal-İslamcı kimliğiyle tanınan ve ilk zamanlarda dünya kamuoyundan pek fazla ilgi görmeyen Taliban; ortaya çıkmasından iki yıl gibi kısa bir süre sonra ülkenin büyük bir bölümünü ele geçirerek, yönetimde tek ve en önemli güç olduğunu ispatlamıştır.

20. yüzyılın, siyasi tarih anlamında, 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip'in Avusturya veliahdı Franz Ferdinand'a düzenlediği suikastla başlaması gibi; 21. yüzyılın da, siyasi tarih anlamında, 11 Eylül 2001 tarihli terörist saldırı ile başladığını ifade etmek herhalde kehanet sayılmayacaktır. Saldırının yapılış biçimi bile, 21. yüzyılı, önceki dönemlerden radikal biçimde farklı kılabilecek olan, yeni dinamiklerin harekete geçtiğini bildirecek niteliktedir.

11 Eylül ile ABD, uluslararası terörizme karşı mücadele başlatmış ve mücadelenin başına da kendisini oturtmuştur. Küresel ölçekte olacağı söylenen bu yeni mücadelede, ABD'nin "anti-terörist güvenlik ideolojisi" olarak tanımladığı, 21. yüzyıldaki yeni dış politika ideolojisinin eksen coğrafyası, Orta ve Güney Asya, Kafkasya ve Orta Doğu olacaktır. Elbette ki çevresel faktörler, Çin, Rusya, AB ülkeleri, İran, Arap ülkeleri ve İsrail, Amerika'nın bu yeni politikasını kendi çıkarları ile uzlaşır hale getirmek ve kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak üzere girişimlerde bulunacaklardır. Amerika, küresel terör olarak biçimlediği düşmanına karşı ancak küresel mücadele ile, bunu da sınırları ve niteliği olmayan bir uluslararası ittifak oluşturmaya çalışırken, ister istemez küresel bir güç başlatmış ve bu pazarlıkta jeo-politik konumdan, terör örgütü beslemeye kadar devletlerin ulusal çıkar ve ulusal güvenlikleri ile alakalı bir çok kozları ortaya dökülmeye başlamıştır.

ABD Başkanı Bush'un terörizme karşı meşru küresel bir mücadele olarak adlandırdığı Afganistan operasyonunu gerçekçi bir şekilde analiz etmek, izlenen gerçek politikayı

doğru belirlemek gereklidir. Bu nedenle; çalışmanın dördüncü bölümünde Sonsuz Özgürlük Harekatı tüm yönleriyle mercek altına alınmıştır.

Sonsuz Özgürlük Harekatı'nın nedenlerini ortaya koymaya çalışmak ve bu hareketin aslında Afganistan'a mı yoksa başka hedeflere mi yönelik olduğunu ispatlamak oldukça zordur. Nitekim, hareketin arkasında Amerika kamuoyunun ateşini almak, Usame bin Ladin'i yakalayarak yargı önüne çıkarmak, dünya enerji merkezlerinden birini daha kontrol altına almak, Afganistan'ı çağdışı Taliban rejiminden kurtarmak, Çin'i yakın markaja almak, uluslararası terörizmle savaş kapsamında şer eksenli ülkelerinin başını ezmek, dünya uyuşturucu ticaretini kontrol altında tutmak ve Orta doğuda olduğu gibi bu bölgede de kalıcı olarak üslenmek gibi bir çok sebep vardır. Konuya bu sebeplerden hangisinin daha doğru olduğunu tespit etmek yerine, tamamının bu harekatta etkili olduğu düşünülerek yaklaşılmış ve sonuçlara bu bakış açısıyla ulaşılmıştır. Böyle önemli bir olayın Türkiye ve Türklere olan etkileri ile dost ve kardeş ülke Afganistan'la ilişkilerimiz de bu bölümde ele alınmıştır.

ABD'de 11 Eylül'de meydana gelen terörist saldırılar ile Afganistan'da faaliyet gösteren El Kaide terör örgütünün bağlantısının ortaya çıkması ve Afganistan'da yönetimi elinde bulunduran Taliban hükümetinin El Kaide ile işbirliği içinde olması nedeniyle, ABD önderliğinde başlatılan terörizme karşı uluslararası savaş kapsamında, Afganistan'a yönelik Sonsuz Özgürlük Harekatı süresince terörizme destek sağlayan Taliban yönetimi devrilmiş, El Kaide örgütüne ağır bir darbe indirilmiştir. Terörizme karşı, uluslararası koalisyonu destekleyen ülkelerin katılımı ile Afganistan'da barış ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmak ve Afganistan'da kurulan geçici yönetime yardımcı olmak maksadıyla 5 Aralık 2001 tarihinde Bonn'da bir antlaşma metni üzerinde mutabakata varılmıştır.

Bu antlaşma uyarınca, BM Güvenlik Konseyi'nin 1386 sayılı kararı doğrultusunda Kabil ve çevresinin güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olmak ve geçici hükümetin istikrarın yeniden tesisine yönelik çalışmalarına katkıda bulunmak üzere, 19 Aralık 2001 tarihinde İngiltere liderliğinde ve başlangıçta 18 ülkenin katılımıyla, Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (ISAF) oluşturulmuştur. ISAF, kendisine tahsis edilen tüm kuvvetlerin bölgeye intikali ile 16 Ocak 2002 tarihinden itibaren tam hareket kabiliyetine ulaşmıştır.

ISAF hareketini uluslararası koalisyonun terörizme karşı yürüttüğü mücadelenin bir parçası olarak gören Türkiye; ABD önderliğindeki Sonsuz Özgürlük Harekatı'na başlangıçtan itibaren tam destek vermiştir. Uzun yıllar terörizme karşı verdiği mücadeleden edindiği tecrübeleri, uluslararası camia ile paylaşmak ve Afganistan'a yardımcı olmak amacıyla ikinci dönemde (20 Haziran–20 Aralık 2002) 1386 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararında belirtilen sorumluluk sahasında ve aynı görev tanımı çerçevesinde, ISAF'ın liderliğini 6 aylık süre için yapmak üzere BM nezdinde girişimde bulunmuştur. Belirtilen koşullar çerçevesinde çıkarılan BM Güvenlik Konseyi'nin 1413 sayılı kararı ile Türkiye, 22 ülkenin asker göndermek suretiyle katkıda bulunduğu, Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti'nin, yani ISAF'ın liderliğini üstlenmiştir.

Böylece Türkiye uluslararası arenada edinmek istediği güçlü pozisyonu kendisine sağlayabilecek önemli bir konuma gelmiştir. 20. Yüzyıl güç mücadelesinin etkilerini üzerinde oldukça yoğun yaşamış bu topraklarda kabul edilen görevin zorluğu ve önemi ile Türkiye, bir anda dünya gündemine oturmuştur.

Türkiye; barışçı, demokratik, laik ve uluslararası hukuk kurallarına saygılı bir ülke olarak, Afganistan'ın çağdaş dünyada yerini alabilmesi maksadıyla, ilişkilerini karşılıklı olarak egemenlik ve bağımsızlığa saygı, dostluk, güven ve anlayış çerçevesinde; Afganistan ile çok yönlü yakınlaşma ve işbirliği sağlanmasını, bölgesel sorunların çözümü ve bölgede dengelerin ve istikrarın korunması için birlikte hareket edilmesini ve ilişkilerin bu doğrultuda geliştirilmesini arzu etmiştir. Beşinci bölümde, Orta Asya ile tarihi, sosyolojik ve coğrafi bağlara sahip olan Türkiye'nin ikinci dönemde komutanlık yetkisini aldığı ISAF'ın hukuki zemini ve kuruluşu ele alınmıştır. Bu bölümde ayrıca, Türkiye'nin birliğe katılımı, komuta devir-teslimi ve uluslararası topluluğun bu olaya bakış açısı da ortaya konmuştur. Somali'den sonra, yeniden çok daha zor ve kapsamlı bir görev daha üstlenen Türkiye'nin komuta süresince yapmayı planladığı ve yaptığı işlerin özetlenmesi; bu görevde başarılı olup olunmadığına ışık tutacağından, icra edilen tüm faaliyetler bu bölümde ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

Çalışmanın altıncı ve son bölümünde ise; uluslararası terör karşısında ulusal çıkarlarına göre davranan Türkiye'nin ISAF'tan beklentileri ve elde ettikleri ortaya konulmuştur.

Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti'nin liderliği Türkiye'ye ekonomik askeri ve uluslararası ilişkiler yönüyle büyük faydalar sağlamıştır. Bölgede huzur ve istikrarın sağlanmasına çok önemli katkılar yapan Türk Silahlı Kuvvetleri, Türkiye'nin uluslararası sistemde saygın bir yer elde etmesine de yardımcı olmuştur. Bu çalışmayla kamuoyunda hak ettiği önemi yeterince bulamayan Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti kapsamlı olarak irdelenmiş ve Afganistan'da tarih boyunca yaşanan tüm gerçekler sebep-sonuç ilişkisi göz önüne alınarak ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AFGANİSTAN HAKKINDA GENEL BİLGİ

10. Afganistan'ın Konumu

Afganistan Asya kıtasının ortalarında yer alan, güneyde 29 15, kuzeyde 38 30 K. enlemleri ile batıda 60 30, doğuda 74 40 D. boylamları arasında kalan 652.000 km² yüzölçümüne sahip bir ülkedir. Bu günkü Afganistan'ın bulunduğu coğrafya, eski Aryana bölgesinin şimdiki adıdır (BOSTANLIOĞLU, 1999, s.59). Çevresinde yer alan büyük ülkelere oranla küçük bir alana sahip olan Afganistan'ın dünyanın diğer küçük ülkeleri ile karşılaştırıldığında pek de küçük sayılamayacak olan orta boy bir ülke olduğu açıkça söylenebilir. Türkiye'ye yakın olan yüzölçümü ile bulunduğu bölgede çok önemli bir konuma sahip olan Afganistan; İran, Pakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan gibi Asya'nın Müslüman ülkeleri ile komşu olan bir ülkedir. Bir anlamda Orta Asya ile Güney Asya arasında yer alan geçiş kapısıdır. Güney Asya'dan Orta Asya'ya, Orta Asya'dan geçerken Afganistan kapısından geçmek gerekmektedir. Eğer İran ve Hindistan gibi büyük ülkelerin olumsuz tutumu gündemde ise Afganistan yolu Orta Asya'nın tek giriş kapısı olarak ortaya çıkmaktadır (ÇEÇEN, 1999, s.111).

Afganistan'ın coğrafi yapısı genellikle üzerinde sıra dağların bulunduğu yaylalardan ve yer yer de ovalardan oluşmaktadır. Toprakların %12'si tarım alanı, %46'sı otlak, %3'ü ormanlık, kalanı dağlık ve bozkırdır. Güneybatı bölgesinin dışında, ülkenin büyük bölümü yüksek karlı dağlar ve derin vadilerle kaplıdır. Güneybatı bölgeleri, geniş çöllerle örtülü olup, buralarda çöl iklimi hakimdir. Ülkenin orta ve kuzeydoğu bölümü dağlık bir yayladır. Dağlar genellikle kuzeydoğudan güneybatıya doğru ülkenin merkezinden geçerler. Ülkenin kuzey ve güneybatısında ovalar yer almaktadır.

Hindikuş Dağları ülke topraklarını baştanbaşa aşar (En yüksek tepe 2700 m'dir). Hindikuş Dağları'nın güney eteklerinde kurak topraklar uzanır ki bunlardan en tanınmış

“Deştemargo” ya da “Ölüm Çölü’dür” (Desert Death). Kuzeyde, Orta Asya’nın Türkistan ovalarının uzantıları görülür. Amu Darya (Oxus), Hari Rod ve Kabul ülkenin büyük akarsularıdır. Afganistan kuru bir iklime sahiptir, hava sağlıklıdır. Dört mevsim de yaşanır. Ortalama yıllık yağış, 250 mm kadardır. Ancak yağışın bölgelere dağılımı farklılık gösterir (BOSTANLIOĞLU, 1999, s.59).

Dünyanın gerçekten çok az yöresinde coğrafyanın bir halkın tarihine, politikasına ve doğasına bu ölçüde hakim olduğunu görebiliriz. Afganistan’ın bir taraftan İran, Arap Denizi ile Hindistan, diğer taraftan Orta Asya ile Güney Asya arasında bir kavşak noktasını oluşturan jeo-stratejik konumu, bu bölgeye ve dağ geçitlerine 6000 yıl önceki Ari işgallerinden beri müthiş bir önem kazandırmıştır. Afganistan’ın katı, sarp kayalıklı çöllerle kaplı ve kurak doğal koşulları dünyanın şimdiye kadar gördüğü en iyi savaşçıların bazılarını çıkarmış, çıplak dağlar, gür ağaçlı yeşil vadileri ve meyve dolu ağaçlarıyla göz kamaştırıcı manzaraları ise şairlere harika bir esin kaynağı olmuştur.

Bütün anayollar ve geçitler, tarihin şafağından beri Afganistan’ın merkezinde yer almıştır. Denize çıkışı olmayan bu topraklar eskiden beri Asya’nın kavşak noktasıydı ve iki büyük uygarlık merkezinin (Orta Asya’nın batısına yayılmış ve daha yerleşik bir uygarlık olan Pers İmparatorluğu ile kuzeyinde bulunan göçebe Türk İmparatorlukları) buluşma noktası ile savaş alanını oluşturuyordu. Buna bağlı olarak Afganistan’ın arkeolojik kalıntıları bakımından müthiş derecede zengin bir kaynak olduğunu söyleyebiliriz.

Büyüklik ve fetihler bakımından tarihin ivmesi karşısında geride kalan bu iki eski uygarlık açısından, Afganistan’ı denetlemek onların hayatta kalmalarında can alıcı bir rol oynamıştır. Bazı zamanlarda Afganistan bu iki imparatorluğu birbirinden ayıran bir tampon işlevi görürken, bazı zamanlarda da Hindistan’ı işgal etmek için yanıp tutuşan orduların kuzeyden güneye ve batıdan doğuya doğru düzenledikleri seferlerde bir koridor hizmetinde bulunmuştur (RAŞİD, 2001, s.11-13).

Basra Körfezi’ndeki petrolün yakın zamanda tükenecek olması ile beraber Kafkasya ve Orta Asya petrol alanlarının gündeme gelmesi dünya hegemonyası için mücadele eden büyük devletlerin ilgisini bu bölgeye çekmiştir.

Rus ve İngiliz emperyalizmlerinin kesişme noktasında ortaya çıkan Afganistan Devleti, bu stratejik konumunu sonraki yıllarda da korumuştur. Doğusunda Çin, güneyinde Hindistan gibi Avrupa kıtasından büyük, iki dev ülkenin yer alması Afganistan'a çok daha önemli bir jeopolitik konum kazandırmaktadır. Asya kıtasına genel olarak bakıldığında, Kuzeyde Rusya Federasyonu, güneyde Hindistan, doğuda ise Çin üç büyük devlet olarak gözükmektedir. Sovyetlerin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu'nun onun yerini alması Çin ve Hindistan'ın tarihten gelen dev yapıları ile bugün de Asya kıtasının iki köşesinde jeopolitik konumlarını korumaları, Afganistan gibi bir kara ülkesine bu üç ülkenin yanında, bir yerde anlamlı bir konum kazandırmaktadır. Son yıllarda ortaya çıkan yeni uluslararası konjonktür, Asya kıtasının konumuna önem kazandırırken, Asya'da yer alan üç büyük ülkeyi de Japonya ile beraber dünya gündemine getirmiştir. Geleceğin dünyasında oluşmakta olan çok kutuplu dünya düzeni içinde Asya ülkeleri öne çıkarken, üç büyük ülkenin sınırlarının kesişme noktasındaki Afganistan, farklı bir konuma gelmektedir (ÇEÇEN, 1999, s.114-115).

Jeopolitik olarak konumu değerlendirildiğinde, yeni ortaya çıkan koşullar Afganistan'ın önemini eskisine oranla daha da arttırmıştır. Eskiden Sovyetler Birliği varken, Orta Asya'da tek bir devlet yapısı vardı ve bu durum bölgeye bir durgunluk getiriyordu. Sovyetlerin dağılmasından sonra ortaya yeni devletlerin çıkması ve bunların dış dünyaya açılma çabası içine girmesi, bu bölgeye hareketlilik getirirken, Afganistan'ın konumunu da eski durağan yapısından kurtararak daha devingen bir sürece doğru yönlendirmiştir. Bölgedeki değişiklikler jeopolitiğin değişken unsurları açısından yeni durumlar ve dengeler gündeme getirirken, Afganistan da eski durumundan kurtularak, yeni bir sürece doğru yol almaya başlamıştır. İki kutuplu dünyanın sona ermesi ve yeni bir ortamın belirmesi ile bölgede yeni jeopolitik koşullar belirmiş ve Afganistan eskisine oranla daha çok önem kazanan bir siyasal konuma gelmiştir. Yeni bir dünya düzeninin ardında koşanlar ile bölgede kendi çıkarları açısından yeni yapılanmalar ardında koşanlar, Afganistan'a farklı bir gözle bakmaya başlamışlar ve bu kendi halindeki ülkeyi gelecekteki çıkar düzenleri açısından yeni politikalar doğrultusunda kullanmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Son yıllardaki görülen değişiklikler ve yaşanan olguların bu doğrultuda değerlendirilmesi gerçekçi sonuçlara ulaşılabilmesi açısından yararlı olacaktır (ÇEÇEN, 1999, s. 111-112).

11. Sosyal ve Kültürel Yapı

Afganistan çok kültürlü mozağe sahip bir ülkedir. Sovyet işgalinin sona ermesini izleyen 1992 yılında başlayan iç savaş ve ardından gelen Taliban yönetiminin uygulamaları, ülkenin etnik dağılımı üzerinde oldukça etkili olmuş, iç savaş nedeniyle yaşanan sürekli göçler, zaten bir ırklar mozaği halinde olan Afganistan'ın etnik coğrafyasını, karmakarışık bir duruma sokmuştur.

18. yüzyılda kurulmasının ardından, 1750'lerde Afganistan'ın geleneksel meclisi haline gelen Loya Jirga, ilk başlarda Peştunlar'ın sosyal hayatındaki kabile yapısına bağlı olarak kabile reislerinden oluşmaktaydı. Peştun kabileleri her türlü sorunlarını bu mecliste tartışarak belli çözümler üretmekte ve ona göre kararlar alınmaktaydı. Fakat, daha sonraki yıllarda, özellikle de bugünkü Afganistan'ın sınırlarının çizildiği 19.yüzyılın sonlarından itibaren İngilizlerin baskısıyla dağılan bu meclis, 1919'da bağımsızlığın kazanılmasıyla beraber tekrar faaliyetlerine başlamıştır. Fakat bu meclisin mahiyet itibarıyla büyük değişikliklere uğradığını görmekteyiz.

Geleneksel olarak, kabile ve aşiret reisliğinin oluşturduğu Loya Jirga meclisi özellikle 1928'de monarşik bir hükümet kuran Nadir Han döneminden itibaren, halkın sorunlarıyla ilgilenmekten çok, devleti halk yanında temsil etmek gibi bir misyon üstlenmiştir. Meclisi oluşturanlar halk tarafından seçilen kişiler değil, devlet tarafından atanan şahıslar olmuştur. Ayrıca bu dönemlerde siyasal amaçlara bağlı olarak devletin ekonomik reform adına uyguladığı programlar da, halk ve devlet arasındaki kopukluğu şiddetlendirerek, bir takım toplumsal çatışmalara yol açmıştır. Uygulanan programlardan en önemlisi, Kral Nadir'in talimatlarıyla, özellikle kuzey Afganistan halkına karşı gösterilen muameleler olmuştur. Buna göre güneyde göçebe olarak yaşayan Peştun kabileleri, belli bir plan ve program dahilinde, kitleler halinde kuzeye göç ettirilmiş ve kuzeydeki yerli halkın arazileri elinden alınarak, yeni yerleştirilmiş olan Peştun kabilelere dağıtılmıştır. Bu da kuzeydeki yerli halk ile yeni yerleştirilmiş olan Peştun kabileleri arasında ciddi tartışmalara yol açmıştır. Haliyle bu durum halk ile devleti karşı karşıya getiren en büyük sebeplerden biri olmuştur.

Afganistan'da tarıma dayalı bir ekonomik yapının mevcut olduğu bilinmektedir. Buna paralel olarak da feodal bir düzenin varlığı söz konusudur. Bu nedenle geleneksel olarak devlet, vatandaşlarına karşı çifte standart uygulayan bir tutum içersindedir. Bu da, hakim kesim ile çiftçiler arasında düşmanlık derecesine varan ciddi bir kopukluğa sebebiyet vermiştir. Devlet ise, bu iki kesim arasındaki entegrasyonu sağlamak yerine, sadece hakim tabakayı korumakla, Afganistan'da çoğunluğu oluşturan çiftçi sınıfını karşıya almıştır. Bu da devlet ve toplum arasındaki entegrasyon kopukluğunun ana sebeplerinden birini oluşturduğu gibi, aynı zamanda bölgede toplumsal bir çatışmaya da neden olmuştur. 1964'de yenilenen Anayasa bir taraftan feodaliteyi güçlendirerek, çiftçinin daha fazla ezilmesine yol açarken, öte yandan da köylüleri devletin karşısına çıkarmıştır. Yenilenen bu anayasanın en ilginç tarafı, Afganistan'daki siyasi faaliyetlerin serbest bırakılmasıdır. Fakat, siyasi partilerin açılması konusundaki serbestlik derecesini kralın kendisi belirlemiştir. Aslında, diğer bir taraftan da yenilenen bu anayasa kendi kendisiyle çelişmektedir. Feodal bir düzenin hakim olduğu, sosyal adaletin sağlanamadığı, çiftçi ve hakim sınıf çatışmasının daha da hızlandığı Afganistan'da, siyasi partilerin faaliyetleri de bu sorunlar kervanına eklenince, başlı başına sosyal bir bunalım ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, Afganistan'da bugün yaşanan istikrarsızlığın temelini bir bakıma 1964'lü yıllara bağlamak mümkündür (EROL-BURGET, 2002/a, s.61-62).

Afganistan'da eğitim ve öğretime fazla önem verilmemesi, Afgan halkının geri kalmasına ve kabile hayatını sürdürmelerine ve bir millet haline gelmelerine engel olmuştur. Ayrıca kurulan hükümetlerin Afgan halkının %60'ını oluşturan Peştunlar'ı koruması, Türk kabilelerini, Tacik ve diğer toplulukları, eğitim ve sosyal haklardan mahrum etmesi, bu kabilelerin birbirleriyle bütünleşerek, bir Afgan milleti oluşturmalarını engellemiştir (BÖRKLÜ, 1999, s.91).

110. Etnik Gruplar

1100. Peştunlar

Pathan adıyla isimlendirilen Peştunlar, Afganistan'ın en büyük etnik grubudur. Çoğunluğu çadırlarda yaşayan göçebe kabileler halinde olup, önemli bir miktarı da Kabil,

Kandahar ve Celalabad olmak üzere şehirlerde yaşamaktadır. %99'u Sünni Müslümanlar'dır.

Peştunlar sürekli bir savaş halinde bulunan insanlar olarak bilinmektedir. 1979'da Sovyet işgali ile yaklaşık 3 milyon Afgan, Pakistan sınırına doğru kaçmaya başladıklarında, bu mültecilerden çoğunluğunu Peştunlar oluşturmaktaydı. Bu halk, sivil savaş ve Sovyet işgalinin bir sonucu olarak aşırı bir karmaşa içinde bulunmaktadır.

1101. Tacikler

Taciklerin büyük çoğunluğu, eski SSCB cumhuriyetlerinden biri olan Tacikistan'da yaşamaktadırlar. Dağlık bölgelerde yaşayan köylü Tacikler, göçmen çiftçiler ve çobanlar olarak çalışırlar. Kabile halinde yaşamalarına rağmen, en az kabile organizasyonuna sahip etnik grupturlar. Şehirli Taciklerin çoğu, genelde tacir olarak ya da büyük ölçüde yetenekli sanatçılar olarak çalışırlar. Kendi değer ve geleneklerini korumak Tacikler için çok önemlidir.

1102. Hazaralar

Hazaralar, Orta Asya'nın uçsuz bucaksız sahalarında yaşamaktadırlar. Temel işleri hububat ekimidir. Bütün Afgan halkları gibi, iç savaşın bir sonucu olarak bir karmaşa ve kaos yaşamışlardır. Köylerin yıkılıp yok olması, insanların, mülteci olarak Kabil'e, İran'a ya da Pakistan'a kaçmalarına neden olmuştur. Köylerdeki çatışmalar geleneksel olarak lider insanların uzlaşması ile çözümlenmektedir. Politik liderler, kişisel değerler ya da sosyal bağlantıları temel alarak iktidara gelirken, diğerleri halk tarafından belirlenen temsilcilerdir. En yetkili şahsiyetlerden biri, topluluğun dini ihtiyaçlarına hizmet etmek için dini özelliklerini kullanan seyyidlerdir. Afganistan'da sağlık şartları en kötü olan grup Hazaralar'dır.

1103. Aymak Hazaraları

Aymak Hazaraları, Afganistan'a ve Kuzey İran'a dağılan Çar Aymak'ın sekiz kabilesinin en kalabalık grubunu oluşturmaktadır. Yıllarca Çar Aymak kabileleri değişik yönetimler tarafından sürülmüş, dağıtılmıştır. Aymak Hazaraları, dağlık bölgelerde yaşayan göçebe bir kabiledir. Yaşadıkları bölge, dünyanın ilk ticaret yollarının geçtiği bir bölgedir. Değişik gruplarla etkileşim, Çar Aymaklar arasında karışık bir miras oluşturmuştur. Çar Aymaklar, Sovyetler'in Afganistan işgallerine karşı savunmada olduğu gibi iç savaşta da aktif olmuşlardır.

Aymak Hazaraları, babaerkil gelenekçi bir yapıya sahiptir. Çekirdek aile, topluluğun en önemli grubudur. Etnik kimlikleri ise, aile ve klan yapısını temel alır. Aymak Hazaralar Sünni Müslüman'dır.

1104. Türkmenler

Yarım milyondan fazla Türkmen, Afganistan'ın Türkmenistan sınırına yakın kuzey bölgelerinde yaşamaktadır. Göçebe sığırtmaçlar olarak yüzyıllarca yaşayan kabile bir topluluktur. Bununla birlikte son zamanlarda birçoğu çadırları yanında kendi evlerinde yaşayan yarı-göçebe bir hayat tarzına geçmiştir. Türkmen toplumu, hiçbir zaman güçlü politik liderler ya da kabile şeflerinin etkisi altında kalmamıştır. Toplumda önemli yetkileri elinde tutan ailenin yaşlı insanları ile birlikte, erkekler baskındır. Türkmenler'in çoğunluğu Sünni Müslüman'dır. Konuştukları dil Türkmençe'dir.

1105. Diğer Etnik Gruplar

Bu beş topluluğun dışında kalan gruplar ise Afganistan nüfusunun, yaklaşık % 25'ini oluşturmaktadır. Bunların içinde en önemli gruplardan olan Özbekler'in nüfusları tahminen bir buçuk milyonu bulmaktadır. Özbekler, Afganistan'ın en kalabalık Türk grubunu oluşturmaktadırlar. Ayrıca, Batı Beluciler, Teymurlar, Brahuiler, Bashgariler, Pashayiler de Afgan etnik yapısının önemli parçalarını oluşturmaktadırlar. Genelde bu

toplulukların hepsi Sünni Müslüman'dırlar ve kabileler halinde yaşamaktadırlar (DURSUN, 1999, s.50-57).

111. Etnik Gruplar Arası İlişkiler

Afganistan'ın etnik grup yapısının belirgin, bölgesel sınırları yoktur. Birçok etnik bölge, birbirine karışmıştır ve ekonomik altyapı ve eğitim imkanları genişledikçe ilişkiler artmıştır. Savaş ve fetihler nedeniyle oluşan gruplar arası husumet, fethedenlerin güçlerinin azalmasından sonra uzun süre devam etmiştir. Özbekler'e bakıldığında bu doğrudur. Hazara ve Peştunlar arasında 19'uncu yüzyıldan kalan güvensizlik ve ayrımcılık hala devam etmektedir. Kabil yönetiminin politikasının da etnik gruplar arasındaki tansiyonun yükselmesinde uzun vadeli etkileri bulunmaktadır. Amir Abdurrahman'ın 19. yüzyıl sonlarına doğru Peştun karşıtlarını zor kullanarak yerlerinden etmesi ile başlayan ve Doğu Afganistan'da Şafi Peştunlar arasında baş gösteren ayaklanmanın takip ettiği, 1947-1949 yıllarında yerlerine dönmelerine izin vermesiyle son bulan, binlerce Peştun'un kuzey bölgelerine doğru başarıyla gitmesi, bunun en önemli kanıtıdır. Yerel nüfus arasındaki çekişmeler stresi yükseltmektedir.

Diğer önemli husus ise 1930'larda başlayan, yeni insanlara verilen toprakların geri iadesinin istenmesinin etkileridir. Bu, Peştunlar'ın yerel halk üzerinde üstünlüklerine sebep olmuştur. 1910'da başlayan ve 1946'dan sonra artarak devam eden güneybatıda, Hilmand'da toprak verme projesinin benzer şekilde kötü etkileri vardır. Afganistan'ın her tarafından gelen halk, ağırlıklı olarak Peştun ve Baluç bölgesine yerleştirilmişler, bu durum da ayrı gruplar arasında olduğu kadar eski ve yeni Peştun grupları arasında da tansiyonu yükseltmiştir.

Tüm bölgelerdeki mahalli çatışmalar, çoğunlukla toprak ve üretim kaynakları yüzünden olmuştur. Bunlar, toprak parçası, su, para, iş veya devlet imkanları, gelinin mal varlığı veya miras olabilmektedir. Normalde, demografik sebeplerden kaynaklanan çatışmalar, diğer çatışma sebepleri ile birleşmiştir. Aynı zamanda, geçmiş hükümetlerin Peştun yanlısı tutumları, Peştunlar'ın, diğer etnik gruplar üzerinde isteklerini yaptırımalarına yardımcı olan askeri ve nüfus olarak üstünlüklerine ve ülkenin en ayrıcalıklı etnik grubu olarak

mevcut statülerini korumalarına sebep olmuştur. Gruplar arasında, küçük konulardan kan davalarına kadar, en fazla da etnik ayrımcılıktan kaynaklanan sebeplerden dolayı gerginlik vardır. Bu farklı ve istikrarsız durum göz önüne alındığında, Afgan tarihinde etnik nedenlere dayalı, çok az sosyal patlama veya kargaşa olduğu gözlemlenebilir.

Sovyet–Afgan savaşı süresince tüm mücahitlerin, ateist işgalcilere karşı koymak şeklindeki ortak amacı, aile, aşiret ve etnik grup yapılarını tekrar hatırlatmıştır. Böylece mücahitlerin cazip tarafı, ulusal bağımsızlık mücadelesinde Afgan birliğini sağlayan unsur olmaları ve halkın ortak sesini oluşturmaları olmuştur. Sovyet–Afgan savaşının, yüzyıllardan bu yana var olan Afgan sosyal yapısını tahrip ettiğine şüphe yoktur. Kaldı ki bir çok Afganlı’ya göre mevcut karışıklık, etnik, dini veya bölgesel problemlerden daha çok, politik hırs ve dış müdahalelerden kaynaklanmaktadır. Geleneksel yapının tüm Afgan vatandaşları için eşit olmamasına rağmen, dengeler uzun süre muhafaza edilmiştir. Bugün bile hala eski sisteme dönülmesi yolunda istek ve öneriler vardır.

12. Afganistan’ın Tarihçesi

Afganistan, sahip olduğu coğrafi konumdan dolayı tarih boyunca çeşitli milletlerin istila ve işgaline maruz kalmıştır. Milattan Önce (MÖ) 500’lü yıllarda ilk defa İranlılar’ca işgal edilen bölge, daha sonra Büyük İskender orduları tarafından ele geçirilmiştir. Arkasından bölgede Baktriana Devleti kurulmuştur. Bölge; 50-125 yılları İskit ve 125-480 yılları arasında ise Kuşanlar’ın hakimiyeti altına girmiştir.

480 yılından sonra ise Afganistan’ın yeni hakimleri, başka Türk kavimleri olmuştur. Önce Akhunlar, bu topraklara yerleşmiş; ancak Göktürkler’in baskısı sonucu 4. yüzyılda hakimiyetlerini kaybetmiştir. Daha sonra Akhunlar, bölgede kalmış ve Halaçlar olarak yaşamayı sürdürmüşlerdir. 7. yüzyıl sonlarına doğru bölge, İslamiyet’i yayan Arap ordularının istilasına uğramıştır. Bu istila kısa sürmesine rağmen İslamiyet Afganistan’da önemli ölçüde kabul görmüştür. 1220’den sonra Moğollar, Afganistan’ı istila edip uzunca bir süre (bir buçuk asra yakın) ülkeye hakim olmuştur. Moğol hakimiyeti, Afganistan’da yaşayan Türk boylarını Anadolu’ya göçe zorlamıştır. Bölgedeki Moğol egemenliği 14. yüzyıl sonlarında Timur ordularınca sona erdirilmiştir. Timur’un kurduğu devlet,

ölümünden sonra dağılmışsa da torunlarından Muhammed Babür'ün Afganistan'ı merkez yaparak kurduğu devlet, sadece buraya değil, Hindistan'a da Türkler'in tekrar yerleşmesini sağlamıştır.

Babür Devleti, Afganistan'ı hakimiyet altında tutmakla birlikte Hindistan ve Afganistan arası dengeyi sağlayamamış ve ağırlığı Hindistan'a kaydırmıştır. Bu durum; kuzeyden Özbek ve kuzeybatıdan da Safeviler'in Afganistan'a inmesine sebep olmuştur. Böylece 17. yüzyıl ortalarına doğru Abdali ve Galzay adını almış olan Halaçlar, dağlık bölgelerden Kandahar ve Zemindaver'in daha verimli bölgeleri olan Tarnak Argandap vadilerine göçmüşlerdir. 18.yüzyılda Babür Devleti'nin zayıflaması üzerine, Afgan kabileleri de bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Bu durumda, Galzay gibi bazı kabilelerin Babür, bazılarının da İran tarafında yer almaları, ülkedeki karışıklığı arttırmıştır. Bu esnada Nadir Kulu komutasındaki Türkmen ordusu Afganistan ve İran'ı yönetimi altına almış; Hindistan Babür Türk Devleti'ni de vergiye bağlamıştır. Nadir Şah'ın ölümünden sonra yönetime geçen Ahmed Şah, Hindistan'daki Babür Devleti'ni yönetimi altına almayı başarmıştır. Bu yıllarda İran'ın sergilediği yayılcı Şii tehlikesini gören Ahmet Şah, bu konuda Osmanlı Devleti ile müşterek hareket etmeyi istedi ise de, girişimlerinden bir netice alamamıştır. Ahmet Şah'tan sonra Afganistan yönetiminde bulunan Timur Şah ve Zaman Şah dönemlerinde ülke, önceki ihtişamlı ve güçlü durumunu koruyamamış, iç karışıklıklar baş göstermiştir.

Bu karışıklıklar 19. asrın ilk çeyreğine kadar sürdükten sonra, Dost Muhammed'in yönetime geçmesi ile ülkedeki birlik tekrar sağlanmıştır. Ancak bu dönemde ise Kuzey Hindistan, Afgan birliğini zayıflatma çabası içine girmiştir. Bu yıllarda İngilizler yavaş yavaş Hindistan'ı hakimiyetleri altına almaya başlamışlardır. İlk Afgan-İngiliz ilişkisi, Kuzey Hindistan'da Peşaver sorununun çözümünde İngiliz hakemliği ile oluşmuştur. Arkasından 1839-1842 yılları arasında süren ilk İngiliz-Afgan harbi patlak vermiştir. Dost Muhammed, ülkesi İngilizlerce işgal edilmesine rağmen 1863'de Kabil'e dönerek tekrar Afgan birliğini sağlamıştır. Dost Muhammed'in vefat etmesi ile Afganistan, tekrar iktidar mücadelesi kaosa sürüklenmiştir. Şir Ali'nin 1868'de iktidarı ele geçirmesiyle bu mücadele durulmuştur. Ruslar'ın Türkistan'ı işgali, Afganlar ile İngilizleri doğal müttefik yapmıştır. Ruslar, Türkistan'ı işgal etmelerine rağmen Afganistan önderliğinde Orta Asya

Devletleri'ni de içine alan bir birlik oluşmasından hep çekinmişlerdir. 1879'da vefat eden Şir Ali'nin yerine Yakup Han geçtiyse de, kısa bir süre sonra Afganistan'ın hakimiyetini Abdurrahman Han ele geçirmiştir. Abdurrahman Han zamanında ikinci İngiliz-Afgan savaşı yaşanmıştır. Bu savaş sonunda ülke, büyük çapta harap olmuş ve milli birlik zayıflamıştır. Afganistan'ın içinde bulunduğu bu olumsuz şartları fırsat bilen Ruslar, 1881 de Türkmenistan'ı işgal etmiş ve böylece de Afganistan ile komşu olmuşlardır. 1901'de başa geçen Habibullah Han, 1919'da ölünce yerine Emanullah Han geçmiştir. Emanullah Han, Hindistan'daki İngiliz valiye bir mektup göndererek Afganistan'ın bağımsız bir devlet olduğunu ve İngiltere ile iyi ilişkiler kurmak istediğini iletmiştir. İngiltere ise Afganistan'ın bağımsızlığını kabul edip etmemekte tereddüt etmiştir. Bu durum ilişkilerin gerginleşmesine ve üçüncü İngiliz-Afgan harbinin başlamasına sebep olmuştur (1919). Bu savaşta başarı elde edemeyen İngilizler, 8 Ağustos 1919'da yapılan anlaşma ile Afganistan'ın bağımsızlığını tanımıştır. Afganistan, II. Dünya Savaşı sonuna kadar İngiliz-Rus rekabetinin yarattığı dalgaların üzerinde kendi adına bir denge oyunu oynamaya çalışmıştır. Bu oyunda görece başarılı da olduğu söylenebilir. Neticede, Afganistan'ın uluslararası ilişkilerinde bağımsızlığını I. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra kazanmış bir ülke olduğu göz önüne alınırsa söz konusu söylemin temelsiz kabul edilemeyeceği açıktır.

Afganistan'ın durumunu daha iyi kavrayabilmek için bu ülkenin tarihindeki bir olaya dikkat çekmek gerekir. Bu da Afganistan devletinin kuruluşunda ve sınırlarının oluşturulmasındaki dış müdahalelerdir. Afganistan sınırı, Afgan halkının ve Afgan devletinin bilgisi dışında hazırlanmıştır. Bugün Afganistan ile Batı Türkistan'ın arasından geçen sınır, 1885'te Rusya ile İngiltere arasında çizilmiştir. Afganistan ve Pakistan arasındaki sınır da 1893'te yine Rusya ile İngiltere arasında çizilmiştir. Bu sınırların adı, politikada Dirvvey Hattı (Kuzey) ve Durand Hattı (Güney) olarak bilinmektedir. Böyle suni bir devletin oluşturulmasındaki amaç; Batı Türkistan'ı işgal ederek, güneye doğru inen Çarlık Rusya'sı ile Hindistan'ı sömürgesi altında tutan İngiltere arasında tampon bir bölge oluşturmaktır. Böylece kuzey bölgesi Türkistan'dan, güney bölgesi Peştunistan'dan ve Belucistan'dan koparılarak alınan bu suni devlet ortadaki Hazarajat ve Nuristan bölgelerinin katılımı ile kurulmuş oldu (DEMİREL, 2002, s.25-26). Afganistan'ın tarihi, tıpkı Afganistan'ı oluşturan halklar gibi karmaşık bir yapı taşır. İngilizler'in Asya'nın gözetleme kulesi dedikleri Afganistan, 18.yüzyıl da İngiliz denetimindeki Hindistan ile

Çarlık Rusya'sı arasında tampon bölgeydi. Otonom yapısını büyük güçlerin arasında bulunmaya borçlu olan ve düşmanlarını birbirine karşı kullanarak ayakta kalmayı başaran Afganistan, asrın ilk yarısına damgasını vuran Dünya Savaşları'nda, Almanya yanlısı eğilim göstermesine rağmen, tarafsız kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Afgan yöneticiler, yabancı boyunduruğu altına girme endişesiyle, ekonomik yardım kabul etmemişlerdir. Kısmen bundan, kısmen de iç istikrar yoksunluğundan kaynaklanan nedenlerle Afganistan temel altyapı yatırımlarını İkinci Dünya Savaşı ertesinde tamamlayamamış ve ülkede kaydedilen kalkınma, beklentilerin altında seyretmiştir (ÜLGER, 1999, s.96).

Orta Asya Bölgesi Hazar Denizi Havzası'nın, Kuveyt, Meksika Körfezi ve Kuzey Denizi'ndekileri açık farkla geride bırakacak doğalgaz ve petrol yataklarına sahip olduğu bilinmektedir. Dünyanın gelecek 20-30 yılda enerji tüketimi büyük ölçüde artacaktır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Enerji Bakanlığı tahminlerine göre dünya çapında talep 1993-2015 arasında %50'den fazla artacaktır. Ayrıca, Asya'nın bizatihi kendi ekonomik gelişim hızı, yeni enerji kaynakları yaratılması için yoğun baskılar yaratmaktadır. Bu kaynağa erişme ve onun potansiyel zenginliğini paylaşma, ulusal özlemleri alt üst eden, ortak çıkarları yönlendiren, tarihsel iddiaları yenileyen, yayılmacı özlemleri yeniden canlandıran ve uluslararası rekabeti kızıştıran hedefleri temsil etmektedir. Mevcut haliyle durumu daha da vahimleştiren olgu, bölgede yalnızca bir otorite boşluğu olması değil, aynı zamanda bölgenin kendi içinde istikrarsız olmasıdır. Afganistan dahil bölgedeki ülkelerin her birisinin ciddi iç zorlukları vardır. Tümünün sınırları, komşularının tehdidindedir ya da bir etnik çatışma kuşağıdır; pek azı ulusal olarak homojendir, bazıları ülkesel, etnik ya da dinsel şiddete bulaşmıştır.

Afganistan ve Körfez Savaşı deneyimi, Müslüman ülkelerdeki yerleşik askeri kurumlar kadar, çağdaş İslamcıların da stratejik perspektifinde temel bir konuma oturmuştur. Bunlardan ilki, İslamcı güçlerin (hem de Ateist) bir süper gücü kendi arka bahçesinde vurma yeteneğini kanıtlamıştır. Afganistan'daki Sovyet yenilgisinin Sovyetler Birliği'nin parçalanma sürecini hızlandırdığı argümanı kabul edildiğinde İslamcıların zaferi çok daha büyük bir önem kazanır (FUMLER-LESSER, 1996, s.147).

120. Sovyet İşgaline Giden Yol

Soğuk savaş döneminde Afganistan, ABD ve Rusya arasında devam eden etki yaratma savaşının bir numaralı hedefiydi. Bu evrede, her iki taraf ile dengeli ilişkiler kurarak statükoyu korumayı amaçlayan eski strateji, Afganistan'ın temel rehberi olmuştur. 1960 ve 1970'li yıllarda, hem ABD'den hem Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden (SSCB) dış yardım alan Afganistan, denge politikasını, 1970'lerin sonuna kadar başarılı bir şekilde sürdürmüştür. Afganistan üzerinde etki yaratmak isteyen Rusya, bu dönemde ülkenin değişik yerlerine buğday siloları ve kuzeyden güneye uzanan bir karayolu inşa etmiştir. Moskova, ayrıca Afgan ordusuna askeri eğitim ve malzeme desteği vermeye devam etmiştir. ABD'nin öncelik sıralamasında ise, gıda ve eğitim yardımı yer almıştır. SSCB'nin inşa ettiği silolar, ABD buğdayı ile doldurulmuştur. Ayrıca ABD, ülkenin doğusundan batısına uzanan bir karayolu inşa etmiştir. Yardımlarla çehresi değişen Afganistan'da ortalama vatandaş, krallık idaresini, gelişmeyi engelleyen bir güç olarak algılamaya başlamıştır. 1973 yılında Kral Zakir Şah, yeğeni olan eski başbakan Muhammet Davut tarafından bir darbe ile devrilmiştir.

1973 Temmuz'unda, Afganistan halkı daha önce hiç bilmediği Cumhuriyet yönetiminin ismini duymaya başlamıştır. Cumhuriyeti kuranların çoğunu eski kraliyet ailesi oluşturmuş ise de, bir kısmı, Kabil sokaklarında halka sosyal adalet ve demokrasi vadeden şahıslardı. Ülkedeki rejim değişikliği sadece isim değişikliği olarak gerçekleşmiş, kralın elindeki yetki, cumhurbaşkanının eline geçmişti. Afganistan halkının hiçbir şeyi devlet güvencesinde değildi. Uzun süredir devam eden sağ-sol kavgası, bu dönemde daha da şiddetlenmiş, bir süre sonra ortaya çıkan "Komünist İhtilali" ve hemen arkasından gerçekleşen Sovyet işgali, halkın devlete karşı beslediği kin ve nefret duygularını arttırmıştır.

Davut döneminde de çok fazla bir değişiklik olmamıştır. Halk kitleleri, olmayan gelirin paylaşımında daha fazla pay ve adalet istemiş ve sol eğilimli partiler 1970'lerin ikinci yarısında Afganistan Demokratik Halk Partisi (ADHP) çatısı altında ittifak oluşturmuşlardır. 1978 yılında Nur Muhammed Taraki liderliğindeki ADHP iktidarı ele geçirmiş ve Kral Davut öldürülmüştür. ADHP iktidara gelince Afganistan, iki asır boyunca

başarılı bir şekilde sergilediği tarafsızlık politikasını terk ederek SSCB'ye yakınlaşmaya başlamıştır. Muhalefet döneminde toprak reformu, başlık parasının kaldırılması, tarım vergilerinin indirilmesi ve laik hükümet gibi taahhütlerde bulunan ADHP, bir yandan SSCB ile yakınlaşma, diğer yandan da programını uygulamaya aktarma çabası içine girmiştir. Geleneksel değerlerin günlük yaşama damgasını vurduğu Afganistan'da halk kitleleri, hükümetin uygulamalarına karşı çıkmış ve yapılanların, Afgan gelenekleri ve İslam dini ile bağdaşmadığını öne sürmüştür. Tartışmaların giderek alevlenmesi ve hükümet aleyhtarı gösterilere dönüşmesi üzerine, hükümet göstericilere karşı güç kullanmıştır (ÜLGER, 1999, s.97).

Bunun üzerine yönetimde görüş ayrılıkları baş göstermiş ve ADHP'nin iki büyük grubu olan Peştunlar'ın Halk Partisi ile Taciklerin Perçem Partisi, birbirlerini itham etmeye başlamışlardır. Halkın tepkisinin günden güne arttığı, şiddete rağmen gösterilerin devam ettiği bir aşamada Rus askerleri isyanları bastırmak üzere Afganistan'a girmeye başlamıştır. Yapılan resmi açıklamada, Rus askerlerinin "Afgan Hükümeti'nin daveti üzerine" geldiği belirtilmiştir (ÜLGER, 1999, s.97). Ancak, Sovyet Hava İndirme Komandoları ile takviyeli KGB (Komitet Gosurarstvennoy Bezopasnoti-Devlet Güvenlik Komitesi) özel timinin, yaptığı bir operasyonla, Cumhurbaşkanı Hafızullah Amin'i katletmesi, böyle bir davetin olmadığını bütün dünyaya göstermiştir.

İşgal için yılbaşı tatili seçilmiş ve hareket üç safhada cereyan etmiştir:

1200. Sovyet Hava İndirme Birliklerinin Ülkeye Girmesi ve Darbe

1979 senesinin 24 Aralık akşamı, yabancı misyon, Christmas tatili için evlerinde toplanırken bir Sovyet Antonov nakliye uçağı 4.000 kişilik acil müdahale kuvvetinin ilk partisini, Kabil uluslararası hava alanına indirmeye başlamıştır. Bu uçağı, diğerleri takip etmiş ve 27 Aralık'ta hava alanına 105'nci Hava İndirme Muhafız Tümeni'nin tamamı nakledilmiştir. Bu tümen, ülkedeki bütün hava alanlarının kontrolünü ele geçirmiştir

1201. Kara Kuvvetlerinin İşgali Safhası

28-29 Aralık 1979 gecesi, yeni Cumhurbaşkanı Babrak Karmal'ın yardım isteği iddiasıyla, kara kuvvetlerinin işgali başlamıştır. Bu şekilde, Afganistan'ın istilasının bu safhası tamamlanmış, doğudan gelen kol Çin'e karşı, batıdan gelen kol ise İran'a karşı emniyeti sağlamıştır (OSMANOĞLU, 1990, s.361-363).

1202. Takviye Kuvvetlerin Getirilmesi

Bu safhada, bazı kuvvetler takviye edilirken bazıları da değiştirilmiştir. Sovyet Kara Orduları, daha ziyade Orta Avrupa'nın geniş düzlüklerinde görev yapmak üzere teçhiz edildiklerinden ve eğitildiklerinden, dağlık arazide hiç beklemedikleri güçteki Afgan mücahitlerin direnişleri ile karşılaşınca başarılı olamamışlardır. Bunun üzerine Sovyetler, Afganistan'a yeni birlikler getirmişler ve Afganistan'daki birliklerini helikopterlerle taşınan, dağ ve gerilla harbi için özel olarak yetiştirilmiş, beş hava hücum tugayı ile takviye etmişlerdir. Ayrıca, hudut yakınında acilen kullanılmak üzere 30-40 bin kişilik bir kuvvet bulundurmuşlardır. Çekilme başlamadan önce Afganistan'daki Sovyet Askeri sayısı 115.000-130.000'e ulaşmıştır (OSMANOĞLU, 1990, s.361-363).

Afganistan'a Rus askerlerinin girmeye başlaması, halkta hükümet karşıtı eğilimleri daha da arttırmıştır. SSCB ise işgali Brejnev Doktrini¹ ile izah etmiştir. Buna göre, Sovyet askerleri, dost ve kardeş bir sosyalist ülkede, seçilmiş temsilcilere isyan eden emperyalist uşağı asilere karşı hükümeti korumak için Afganistan'a girmiştir. Gerçekte ise olan biten, SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bağlantısız bir ülkeyi işgalinden başka bir şey değildir. Bu dönemde, SSCB'nin niyetinden duyulan kuşku ve müdahalenin boyutlarının

---

¹ 1968 yılında Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'ya askeri müdahale bulunmasını haklı göstermek amacıyla, aynı ülkenin devlet başkanı Leonid Brejnev tarafından geliştirilen tez. Teze göre, sosyalist ülkeler arasında bu gibi müdahalelerin olması normal olarak karşılanmıştır. Bir sosyalist ülkenin iç gelişmeleri bütün sosyalist ülkeleri ilgilendiren bir durumdur. Sosyalist bir ülkenin egemenliği dünya sosyalizminin çıkarlarına aykırı olamaz. Böyle bir durum ortaya çıktığında sosyalist ülkeler topluluğu adına yapılacak bir müdahale yerinde bir davranıştır (SÖNMEZOĞLU, 2000, s.187).

nereye kadar uzanacağı Batı kamuoyunda endişe ile izlenmiştir. SSCB, uzun bir aradan sonra yeniden yürümüştür ve bu yürüyüşün nereye kadar süreceği bilinmemektedir. Rusya'nın geleneksel politikalara döndüğü, sıcak denizlere inme ve körfez petrolüne hakim olma düşüncesinin Afgan işgalinde rol oynadığı, genel kabul gören bir düşüneydi. Bunun dışında, işgalin İran'ı denetim altına alma amacı taşıdığı da öne sürülmüştür. Moskova yönetimi, 1 Şubat 1979'da İran'da Şah yönetimini devirerek işbaşına gelen Ayetullah Humeyni'nin, Orta Asya Müslüman Cumhuriyetleri için kötü bir örnek olduğunu düşünmekte ve ayrılıkçı eğilimleri körükleyeceğinden endişe etmekteydi. Bu görüşü daha da ileri götürenler, Afgan işgalinde hedefin İran olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu görüş sahiplerine göre, Afganistan'ın işgali, ABD'nin Kanada'yı Alaska'dan ilerleyerek ele geçirmesi gibi bir şeydi. Nedenleri ne olursa olsun, 1979 Aralık ayında Sovyet tankları Afganistan sınırından içeri girmiş ve bu ülkede yeni bir dönem başlamıştır (ÜLGER, 1999, s.97-98).

Afganistan'ın işgali, İran'da batı taraftarı Şah rejiminin yıkılıp, geleceği soru işaretleri ile dolu ve o sırada iç bölünmelerin tehdidi altına girmiş bulunan Humeyni ihtilali ile aynı yıla rastlamıştır. Yani, İran son derece zayıf ve çalkantılı bir durum içinde bulunduğu bir sırada Sovyetler'in Afganistan'ı işgali, Sovyetler'e, Basra Körfezi'ne, Orta Doğu petrollerine ve Hint Okyanusu'na inmek imkanını kazandırıyor. Bu ise, Batı Asya ve Ortadoğu'nun stratejik yapısında mühim değişme ihtimalini ortaya çıkarmaktaydı. Aynı zamanda Türkiye için de tehlikelerle dolu olan bu ihtimal, başta Birleşik Amerika olmak üzere hem Batı'da ve hem de Orta Doğu'nun muhafazakar petrol üreticisi ülkelerinde heyecan ve telaşa ve aynı zamanda da bir takım politika değişikliklerine sebep olmuştur. (ARMAOĞLU, 1991/a, s.762).

Sovyet işgali üzerine Afgan halkı direnişe başlamıştır. Başlangıçta, direniş gösteren Afganlılar'ın eğitimsizliği ve yeterli modern silahlardan yoksun bulunmaları, başarılı olmalarını engellemiştir. Buna karşılık, Sovyetler'in çok üstün silah gücüne sahip olmaları, ülkeyi denetim altına almalarını kolaylaştırmıştır. Bunun üzerine, önemli bir Afgan mülteci grubu Pakistan'a göçmüş ve Peşaver Vadisi, kısa zamanda Afganlı mülteciler ile dolmuştur. Sayıları milyonlara ulaşan bu insanlar, kabile yapılanmalarını orada da oluşturmuşlardır. Afgan kabileleri arasındaki rekabet, dini ve etnik farklılıklara dayanan

mücahit gruplar arasında birlik oluşumunu engellemiştir. Dost ülkeler, yaptıkları yardımlarla bu gruplaşmaları daha da teşvik etmişlerdir.

Komünistlerin iktidar koltuğuna oturduktan sonra ilk icraatı, eski muhaliflerini içeri atmak oldu. Davud zamanındaki diplomatlar, valiler, profesörler ve devlet memurlarının binlercesi hapse atıldı. Onlardan boşalan yerleri ise devlet işlerinde hiçbir deneyimi olmayan genç parti üyeleri aldı (OĞUZ, 2001, s.111).

Afganistan'daki Sovyet baskı ve katliamına paralel olarak, Afganistan'dan Pakistan'a göç edenlerin sayısı da artmıştır. Pakistan buradaki mültecileri kabilelerine göre ayırmış ve kamplara yerleştirmiştir. Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Sağlık Teşkilatı, Milletlerarası Çalışma Teşkilatı, Türkiye Kızılay Teşkilatı gibi birçok yardım kuruluşu, bu mültecilere çeşitli yardımlar sağlamıştır. Suudi Arabistan ve Kuveyt başta olmak üzere bazı İslam ülkeleri de, Pakistan'a maddi para yardımı yapmışlardır. Daha sonra bu mülteci kamplarına iskan edilen Afgan kabileleri, çeşitli "Mücahidin Grupları" oluşturmuşlardır. Bu mücahitlere Afgan ordusundan kaçan subaylar da katılmış, Pakistan ve Amerika başta olmak üzere bazı ülkeler de silah vermiştir. Bu mücahitler, Afganistan içlerine girerek işgalci Sovyet güçlerine karşı savaşmışlar, fakat bu gelişmelere rağmen tüm gruplar, bir birlik altında toplanamamışlardır. Bu olumsuz durum, hem Sovyetler'e karşı başarıyı, hem de siyasi birliği engellemiştir. Ne var ki çeşitli ülkeler, bu grupları, etkisini bugün dahi görebileceğimiz gibi kendi çıkarları doğrultusunda desteklemişlerdir. Ancak, Afgan halkı ve mücahit grupların olağanüstü gayret ve kahramanlıkları, Sovyetler'e büyük maddi ve manevi zararlar vermiştir (BÖRKLÜ, 1999, s.89-91).

Mücahid grupları "Cebe" adı ile tanınan gerilla birlikleri halinde teşkilatlanmışlardır. Cebelerin en küçük birliği, 10-20 kişiden oluşmakta ve "Ciriki" olarak adlandırılmaktadır. Bunların birleşmesiyle 100-500 kişilik Cebeler meydana gelmektedir. Mücahid gruplarını koordine için eyalet komutanları tayin edilmiştir. Afganistan'ın iç kesimlerindeki dağlık bölgelerde yaşayan halk, özellikle barınak temininde, istihbarat faaliyetlerinde, yiyecek ve içecek bulmada mücahid gruplara büyük yardımlarda bulunmuşlardır. Ruslar, mücahitlere yardım edenlere çok ağır cezalar uygulamış, kabileler arasındaki sorunları teşvik etmiş ve çok büyük rüşvet dağıtmış, ama yine de halkın desteğini engelleyememiştir. Mücahitler,

gündüzleri konvoylara, geceleri karakollara, postalara, tahkimli mevzilere, garnizonlara ve ikmal tesislerine baskınlar düzenlemişlerdir. Direniş 28 eyaletin hepsine sıçramıştır. Sovyetler bu eyaletlerin sadece başkentlerini kontrol edebilmiştir. Ülkenin kırsalı, tamamen mücahitlerin eline geçmiştir. Sovyetler, geleneksel Rus dış politikasının önemli taşlarından olan sıcak denizlere inme hedefine bir adım daha yaklaşmak için, böyle ağır bir maliyetten ve büyük kayıplar vermekten çekinmemişlerdir (TAFLIOĞLU, 1999, s.33-34).

Amerika, Sovyetler'in Afganistan'ı işgaline büyük bir tepki göstermiş, bu tepkiyi diğer NATO (North Atlantik Treaty Organization-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) üyesi ülkeler de desteklemiştir. Özellikle 1979 Şubat'ında Kabil'deki Amerikan Büyükelçisi Adolph Dops'un öldürülmesinden sonra² Amerika'nın Afganistan konusundaki tutumu sertleşmeye başlamıştır (ARMAOĞLU, 1991/b, s.70). Bu atmosferde Amerikan yönetimi, büyük kamuoyu baskısıyla, kukla Karmal yönetimini tanımamış ve Senato onayına sunduğu SALT II³ (Strategic Arms Limitation Talks-Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri) antlaşmasını geri çekmiştir. Kongre desteğini de alan yönetim, Afgan halkına kendisini yönetme hakkı dahil her türlü yardımı yapmayı resmi politika olarak ilan etmiştir. Ancak, konuyla ilgili kesin bir çözümün sorumluluğunu ise, BM'e havale etmiştir. Bu durum da sorunun, sürüncemede kalmasına neden olmuştur. Ayrıca diğer NATO ülkeleri de Afganlı mülteci ve mücahitlere, para ve askeri malzeme yardımı yapmışlardır. Kendi çıkarları doğrultusunda Çin de, Amerika'nın yanında yer almıştır (HACALOĞLU, 1999, s.90). Üyelerinin önemli bir bölümünü Müslüman ülkelerin oluşturduğu

² Amerika'nın Büyükelçisi Dops, 14 Şubat 1979 günü kaçırılmış ve Afgan polisi tarafından kurtarılmak istenirken, kaçırılanlar tarafından öldürülmüştür (ARMAOĞLU, 1991/a, s.70).

³ ABD ve Sovyetler Birliği arasında stratejik silahların sınırlandırılmasına ilişkin görüşmeler. Görüşmeler sonucunda kıtalararası stratejik nükleer silahları sınırlayan iki antlaşma (SALT-I, 1972 ve SALT-II, 1979) imzalanmış, ancak SALT II, ABD tarafından onaylanmamıştır. SALT-II, ABD Kongresi ve kamuoyunda tepkiyle karşılanmış ve bunun SSCB lehine bir sonuç doğuracağı ileri sürülmüştür. Bu dönemde yumuşama yerini artan bir gerginlik ortamına bırakmıştır. Antlaşmanın ABD Kongresi'nde görüşüldüğü sırada SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesiyle Carter antlaşmayı Senato'dan çekmiş ve böylece antlaşma geçerliliğini yitirmiştir (SÖNMEZOĞLU, 2000, s.641-642).

Bağlantısızlar Hareketi, Afganistan'a Sovyet askerlerinin girmesini, bu ülkenin egemenliğine bir müdahale olarak yorumlarken, ABD doğrudan müdahale seçeneği dışında Afganistan'ı bir bütün olarak tutmak amacını taşımıştır. İşgalin ardından Afganistan'da zor bir dönem yaşanmış ve Sovyet askerlerine karşı mücahit grupların, aralıksız 10 yıl sürdürdüğü çatışmalarda bir milyona yakın insan hayatını kaybetmiştir. Ülke nüfusunun üçte birini oluşturan beş milyon kişi, İran ve Pakistan'a mülteci olarak sığınmıştır. O dönemde askeri yönetim altında bulunan, Türkiye bile olan bitene seyirci kalmamış; Özbek ve Türkmenlerden oluşan beş bin Afgan'lı mültecinin Türkiye'de ikametini kabul etmiştir (ÜLGER, 1999, s.98). Böylece Sovyetler Birliği, uluslararası alanda yalnız kalmıştır. Buna rağmen, Afganistan'daki haksız, kanlı ve hiçbir hukuka dayanmayan Sovyet işgali, 10 yıl kadar sürmüştür.

Kızıl Ordu Afganistan'a girdiği zaman Sovyetler, Afgan ordusundan ve Afgan hükümetinden bekledikleri ilgiyi bulamamışlardır. Kendilerine yalnızca Rusya'da eğitim gören subaylar yardımcı olmuşlardır. Umduklarının tam tersine ordunun önemli bir kısmı, Sovyetler'le işbirliği yapmayı ve kendi halkını öldürmeyi reddetmiştir. Sonuçta 100 bin kişilik Afgan ordusundan 70 bini, silahlarıyla birlikte mücahitlerin tarafına geçmişlerdir. Sovyetler, bu başarısızlıklarının yanı sıra, Afganistan'ın sarp arazisi karşısında da çaresiz kalmışlardır. Bütün bu başarısızlıklar Kızıl Ordu'yu kontrolden çıkarmış ve Afgan halkına karşı adeta bir soykırım işlemlerine neden olmuştur (HACALOĞLU, 1999, s.90).

Pakistan'da üslenen mücahit grupların sayısı yarım düzinenin üzerindeydi. Mücahitler, aralarına Şiiilerin örgütlerini kabul etmemişlerdir. Burhaneddin Rabbani'nin Cemaati İslami'si ve liderliğini Gülbeydin Hikmetyar'ın yaptığı Hizbi İslami; örgütlerin en büyüklerini oluşturmuştur. Bu arada Pakistan yönetimi, mültecileri kabul ederek, Afgan direnişine sağladığı desteği bu ülkenin işgal sonrası statüsünü belirlemede kullanmak istemiştir. Pakistan gizli servisinin yardımları dağıtırken, Hikmetyar'ın hakim olduğu bölgelere öncelik vermesi; Pakistan'ın Hikmetyar'a oynadığının kanıtı olarak gösterilmiştir.

Hava bombardımanı, kara mayınlarının yaygın kullanımı, ülkenin yakılıp yıkılması ve boşaltılmasına rağmen Sovyet güçleri, direnişle baş edememişlerdir. Ateşkes sınırında Rus

askerlerinin silahlarının, mücahitlerin eline geçmesi sıradan olaylardan sayılır hale gelmiştir. Sovyet güçleri ayrıca Kabil’de bulunan uydu yönetimin askerlerinin hiçbir saldırıya aktif katılmama tutumlarından dolayı şaşkınlık içine düşmüşlerdir. 1980’lerin ortalarından itibaren mücahitlerin ABD yapımı Stingerler’i kullanmaya başlamaları, Sovyet güçlerinin hava üstünlüğünü de ortadan kaldırmıştır (ÜLGER, 1999, s.98-99).

Savaş uzadıkça Sovyetler daha çok asker sevk etmeye başlamışlardır. Sovyet askerlerinin sayısı, 150.000’i aşmış yine de başarılı olamamıştır. Bunun üzerine Ruslar, topyekn imha savaşını başlatmış ve kimyasal silah kullanmaya başlamıştır. Bu olay, bütün dünyada duyulmuş ve Sovyetler’e karşı tepkiler daha da büyümüştür. Sovyetler, Afganistan’da ancak şehir merkezlerine hakim olabilmişlerdir. Ülkenin %90’ı ise mücahitlerin elinde kalmıştır (DEMİREL, 2002, s.29).

Sovyet ordusu, bu kanlı işgaliyle 1987’ye kadar hem kendisini, hem de Afgan halkını çok yıpratmıştır. Bu tarihten sonra Sovyetler’in politikalarında bazı değişiklikler görülmüş ve Sovyet hükümeti içeriden ve dışarıdan gelen baskılar karşısında Afganistan’dan çekilme yolları aramaya başlamıştır. Bu haksız ve kanlı işgali sona erdiren Mihail Gorbaçov olmuştur. Gorbaçov, Afganistan’dan çekilmek için önce uygun zemin ve zaman aramaya başlamış, bunun ilk adımını da 1979’da iş başına getirilen Karmal’ı, Afganistan Demokratik Halk Partisi ve hükümet başkanlığından alarak yapmıştır. Yerine, Dr. Muhammed Necibullah’ı getirmiş ve Necibullah’a bir “Milli Uzlaşma Komisyonu” kurdurmuştur. Bu komisyon üyeliklerine de kabile reislerini getirerek hükümete karşı muhalefeti önlemek istemiştir. Ancak kabile temsilcilerine istediklerini yaptıramayınca, hükümet değişikliğinden bekleneni bulamamıştır. Bu arada Gorbaçov, Afganistan sorunundan ziyade kendi ülkesinde olanlar ile ilgilenmek zorunda kalmıştır. Gorbaçov’un, 1987 yılında uygulamaya koyduğu Perestroyka ve Glasnost ile, açıklık ve yeniden yapılanma getirmesi; Sovyetler’i, Amerika ile başlattıkları gizli görüşmeleri hızlandırmak zorunda bırakmıştır. Sovyetler ve Amerika arasında yapılan anlaşma, 14 Nisan 1988’de Cenevre’de imzalanmıştır. 15 Mayıs 1988’de yürürlüğe giren anlaşmayla, Sovyetler’in Afganistan’dan nasıl çekileceği açık bir şekilde belirtilmemiş olmasına rağmen, taraflar arasında yapılan gizli bir protokolle Sovyetler, 120 bin kişilik ordusunu 15 Mayıs 1988 ile 15 Şubat 1989 arasında Afganistan’dan çekmiştir (SARAY, 1997, s.140-164). Afganistan

devletinin kuruluşunda Afganlılar'ın söz sahibi olamamaları gibi, Cenevre görüşmelerinde de Afganistan mücahitlerinin temsilcisi bulunmamıştır. Karar, ABD, Rusya ve Pakistan arasında alınmıştır. Şimdiye kadar, Afganistan hakkındaki kararların bütünüün başkaları tarafından alındığına işaret eden mücahit gruplar ise, artık kendi İslam devletlerini ne pahasına olursa olsun kuracaklarını açıklamışlardır. Yaklaşık 10 yıl boyunca Kızıl Ordu'ya karşı savaşan mücahit gruplar arasındaki ayrılıklar, Ruslar'ın çekilmesiyle daha çok gün ışığına çıkmış, Emperyalist devletler de bu ayrılığı körüklemişlerdir (DEMİREL, 2002, s.29).

Aslında savaş devam ederken Sovyet ordusu ve gizli polisi uzun vadede yenilgiye uğrayabileceklerini gösteren bazı faktörlerden çok rahatsız olmuştu. Bununla birlikte Sovyet kuvvetlerini geri çekme kararında iç baskıların da kısmen rol oynadığı düşünülmektedir. Özellikle planlanandan fazla kayıp verilmesi ve savaşa politik yetki sahibi kişilerin çocuklarının gönderilmemesi gibi durumlar düşünüldüğünde bu doğru bir ifade olmaktadır (BREZEZINSKI, 1992, s.79). Sovyet askerleri çekilmiş, ancak Sovyet uydusu rejim, iktidarını savaş sonrasında da korumuştur. Bu dönemde, Batı'da ve Afganistan'da yapılan tüm tahminler boşa çıkmıştır. Uydu yönetimin birkaç hafta veya ay içinde yıkılacağı tahmin edilmiş, ancak bu tahmin tutmamıştır; Mücahitler arasındaki, strateji belirlemedeki problemler, iletişim kopukluğu ve işbirliğinde yaşanan sorunlar nedeniyle Kabil'deki Sovyet uydusu yönetim 1992'lere kadar işbaşında kalmıştır. Necibullah yönetimi, kısmen Mücahit gruplar arasındaki koordinasyonsuzluktan ve strateji eksikliğinden, kısmen de devam eden SSCB desteğinden, en rasyonel biçimde yararlanarak iktidarını SSCB askerleri ayrıldıktan sonra da korumayı başarmıştır. Ne var ki, 1991 yılı sonunda SSCB'yi oluşturan Cumhuriyetlerin bağımsızlık kazanması, yani SSCB'nin dağılması, uydu yönetimin mutlu günlerinin sayılı olduğunu ortaya koymuştur. Kabil'deki rejimin daha fazla devam edemeyeceğinin belli olduğu bu evrede, o zamana kadar ADHP'yi desteklemiş olan gruplardan bazıları, saf değiştirerek mücahitlere iştirak etmişlerdir. Mücahit saldırılarına karşı, uydu rejim döneminde uzun yıllar Kabil'in koruma komutanlığını yapmış olan Özbek General Raşid Dostum da bunlar arasında yer almış ve 1991'de Necibullah yönetimi ile ipleri kopartarak, Kabil'in kuzeyinde Panchir vadisinde denetimi elinde tutan Ahmet Şah Mesut'la ittifak yapmıştır.

Direnış döneminde pek çok saldırıyı püskürten ve adı Panchir Aslanı olarak anılan Mesut, mücahit gruplar içinde en çevik birimin başında bulunuyordu. Ahmet Şah Mesut, organik bakımdan Cemaat-i İslami'ye bağlıydı. Uydu yönetimden ayrılarak mücahitlere katılan bir başka grubun liderliğini ise İsmail Han yürütüyordu. Bu grup özellikle Herat bölgesinde güçlüydü. Raşid Dostum'un muhalefet güçlerine katılması ve kuzeyden Sovyet desteğini kesmesi, Kabil'deki uydu yönetimi güç durumunda bırakmıştı. Necibullah nereye kadar dayanacağını bilemiyordu. Ancak bir şey kesindi, yeni koşullarda, hele Sovyet lojistik desteğinin kesildiği bir ortamda ayakta kalması mümkün değildi. Bu düşüncelerle Necibullah, ülkenin büyük bölümünde denetimi eline geçiren Mücahit gruplara, kenti teslim etme kararı almıştır. 1992 Nisan ayında Kabil, Ahmet Şah Mesut'a teslim edilmiş ve Necibullah, BM'den sığınma talep etmiştir. Daha sonra ortadan kaybolan Necibullah, 1996 yılına kadar cezaevinde kalmış ve bu tarihte Taliban güçlerinin Kabil'i ele geçirmesinin ardından idam edilmiştir.

27 Aralık 1979'da SSCB askerlerinin işgali ile başlayan savaş, mücahitlerin başarısı ile sona ermiştir. 10 yıl boyunca süren savaşta, SSCB 15 bin askerini kaybetmiştir. Savaşın SSCB'ye maliyeti ise Batılı uzmanlara göre, yılda 5 milyar doları geçmiştir (ÜLGER, 1999, s.98-99). 1.5 milyonu aşkın Afganlının canını alan ve tek sonucu Sovyet birliklerinin 1989'da Afganistan'dan geri çekilmesi olan bu çatışmadan, kendilerine Taliban (yani, İslam talebeleri) adını veren ikinci bir Mücahitler kuşağı doğmuştur. (RAŞİD, 2001, s. 21).

Tam ortalığın sakinleşmesi beklenirken yeni bir fırtına kopmuş, güç ve iktidar çekişmesini bir türlü çözümleyemeyen mücahit gruplar, Sovyet askerlerinin ve kukla yönetimin ortadan kalktığı evrede iktidar mücadelesine başlamışlardır (ÜLGER, 1999, s. 99-100).

121. Afganistan İç Savaşı

Afganlıların, Sovyetler'i ülkeden atmak için başlattıkları mücahidin hareketi, temel hedeflerinde yani Sovyetler'i ülkeden atmada başarılı olurken, diğer taraftan mücahitlerin kendi içinde bir bütünlük sağlayamamaları, örneğin hepsinin İslami karakterde bir devlet istemelerine karşın, bunun uygulamasında anlaşamamaları ya da kabile kimliklerini bir

tarafa atamamaları gibi sorunlardan dolayı bölünmüştür. Öte yandan daha önce kurulan hükümetlerin, nüfusun ağırlığını oluşturan Peştunlar'ı korurken, Afganistan'ın diğer etnik gruplarını eğitimden ve sosyal haklardan yoksun etmeleri, Afgan milletinin oluşmasına engel teşkil etmiş, Özbekistan'ın Özbekler'i, İran'ın Şii grupları desteklemeleri gibi dış devletlerin müdahaleleriyle de zayıf bir devlet ve heterojen topluluğa sahip Afganistan kendini iç savaş içinde bulmuştur (DURSUN, 1999, s.49).

1992 yılına kadar Sovyetler Birliği'ne ve uydu hükümete karşı savaşmış olan mücahit grupların arasında, Sovyet karşıtlığı dışında hiçbir konuda görüş birliği ve mutabakat olmadığı yeni dönemde hemen belli olmuştur. En büyük anlaşmazlık da iki büyük grubun liderleri, Rabbani ve Hikmetyar arasında çıkmıştır. Anlaşmazlıkta etnik kimlik farklılığının yanı sıra kişisel çıkarlar da rol oynamıştır. Bu mücadelede, 1994 Ocak ayına kadar Rabbani'nin yanında yer alan Özbek General Raşid Dostum bu tarihte tekrar saf değiştirmiş ve Hikmetyar grubuna katılmıştır. Ahmet Şah Mesut ise Rabbani'nin yanında yer almıştır.

Afganistan'da Peştunlar'ın ardından ikinci büyük etnik grubu oluşturan Tacikler, Peştun dominasyonunu önlemek için tüm grupların katılımı ile merkezi bir yönetim tesis edilmesini istiyorlardı. Geçici hükümette başbakanlık görevi üstlenen Gülbeddin Hikmetyar'ın Hizbi İslami Partisi ise genelde Peştun kökenlilerden oluşuyordu. Hizbi İslami'nin üyeleri, sayı bakımından en kalabalık grubu oluşturmanın doğal bir sonucu olarak kendilerini, Afganistan'ın gerçek sahibi olarak görüyorlardı. Baluc, Hazara, Özbek ve Tacik gibi diğer etnik gruplara eşit haklar verilmesinin, en kalabalık gruba karşı haksızlık olacağını belirtiyorlardı. Peştunlar'ın, İslami Devrim Hareketi adıyla bilinen bir başka fraksiyonu ise düşünülen ama dile getirilemeyen bir gerçeği açık bir biçimde ortaya koymuştu: Peştunlar, Afganistan içindeki diğer etnik grupların, kendi geleceklerini belirleme hakkını ne şekilde olursa olsun dile getirmelerine karşıydı.

Afganistan'da bunların dışında kalan başka mücahid grupları da vardı. Bunlardan liderliğini Ahmed Resul Sayef'in yürüttüğü İttihat hareketi, Suudi Arabistan'ın bu ülkedeki uzantısı olarak kabul edilmiştir. Şii mezhebini benimseyen ve yoğun olarak Afganistan'ın merkezinde ve kuzeyinde yaşayan Hazaralar ise Sünni bir şariat devleti yerine, İran tipi bir

İslam Cumhuriyeti kurulmasını istemiştir. Aslında, 10 yılı geçen Rus işgalinin ardından Afganistan'da kurulacak yeni yönetimin şeriat esaslarına dayanması gerektiği konusunda mücahit gruplar arasında görüş ayrılığı yoktu. Ancak şeriatın ne anlamak lazım geldiği ve şeriat idaresinin nasıl olduğu konusunda derin anlaşmazlıklar vardı. Peştunlar kendi yönetimleri altında bir şeriat devleti istiyorlardı. Tacikler'in ve diğerlerinin istediği şeriat devleti de aynı temele oturuyordu. Asıl amaç şeriat devletinin kendilerine avantaj sağlayacak bir yapılanma içinde olmasıydı.

Necibullah yönetiminin devrilmesinin ardından Kabil'de, merkezi bir hükümet kurulmasına, Şiiilerin Hizbi Vahdet hareketi karşı çıkmıştır. Hizbi Vahdet, Ayetullah Humeyni'nin İran'ını kendisine model olarak almıştır. Mücahit gruplar arasındaki ilk çatışmalar başladığında bu grup merkezi yönetimde yer almamış, yarı otonom bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Merkezi yönetimin tesisi, Hizbi Vahdet'e göre, diğer grupların hareket alanını sınırlandıracak, özellikle Hazaralar bundan olumsuz etkilenecekti. Bu düşüncelerle Hazara hareketi, uzun bir süre federal yönetim hakkı anlamına gelen merkezi hükümete girmekle, merkezi hükümet karşısında bulunanlara katılma arasında kararsız kalmıştır.

Raşid Dostum'un, kuruluşu 1922 yılına kadar uzanan, o dönemde kuzeyde bulunan eski komünist kadrolarca oluşturulan Jumbesh (cephe) teşkilatı ise, yeni koşullarda ideoloji olarak Özbek milliyetçiliğini esas almıştır. Eskiden, mücahit koalisyonuna karşı uydu Kabil hükümeti yandaşı olan Jumbesh, bu geçmişi ve laik niteliği nedeniyle, başlangıçta mücahit gruplarca dışlanmış, ancak zaman içinde siyasi rekabette, ağırlık koyduğu tarafa avantaj sağlayan bir hareket olarak kabul görmüştür. Jumbesh, varlığını sürdürebilmenin asgari koşulu olarak Kabil'de tüm grupların temsil edilebildiği demokratik bir yönetim kurulmasını istemiştir.

Mevlana Halis'in Hizbi İslami grubu ise temelde Gülbeddin Hikmetyar'ın liderliğini yaptığı Hizbi İslami'nin bir fraksiyonundan başka bir şey değildi. Bir din alimi olan Mevlana Halis'in etrafında toplananlar zamanla, Hikmetyar ile bağlarını koparmışlardır. Afganistan'da kabileler etrafında yoğunlaşan hareketlerin temel amacı, Afganistan'ın tamamına hakim olmak yerine, buldukları yerlerde otonom konumlarını sürdürme

kaygısı olmuştur. Ülkede, 1992 yılının başından Kabil'in düşmesine kadar olan evrede, temel olarak iki güç odağı vardı: Birincisi, Devlet Başkanı Burhaneddin Rabbani, diğeri de Hizbi İslami lideri Gülbeddin Hikmetyar. Özbek General Raşid Dostum'un dışında kalan tüm gruplar, ülkenin yönetim şeklinin şeriat olması gerektiği konusunda mutabıktılar. Uzlaşma geleneğinin bulunmadığı ülkede, mücahit gruplardan birinin dominant pozisyona geçmesinin, diğelerinin yok olması anlamına gelmesi, iktidar mücadelesini kızıştıran önemli bir noktayı oluşturmuştur.

Sovyet askerlerinin çekilmesinin ardından bölgesel bir kriz boyutlarına ulaşan Afgan iç savaşının, Taliban öncesi evresinde, hiç kuşku yok ki dış yandaşların da etkisi olmuştur. Pakistan, İran ve Özbekistan, kendileri ile yakın ilişki içinde bulunan gruplar nedeniyle, çatışmaların perde gerisinde bulunmuşlardır. Pakistan, Gülbeddin Hikmetyar'ın Hizbi İslami Partisi'ni, Özbekistan, Raşid Dostum'un Jumbesh teşkilatını, İran ise Şiilerin Hizbi Vahdeti'ni desteklemiştir. Afganistan'ın komşuları, mücahit grupları arasındaki iç savaşta kendilerine en fazla yarar sağlayacak seçenek üzerinde yoğunlaşmışlardı. Bu üç ülkenin birleştikleri nokta ise Rabbani karşıtlığı olmuştur.

Pakistan'ın, Afganistan konusundaki tutumu, 1970'li yıllarda General Ziya Ül Hak tarafından belirlenmiştir. Buna göre, 1947'den beri Pakistan tarafından Hindistan'ın dostu olarak kabul edilen Afganistan, bulunduğu bölgede zayıf bir ülke olarak kalmalıydı. İslamabat yönetiminin, mücahit gruplar arasında süren iç çekişmede, Hizbi İslami lehine tavır koyması, bu genel politikadan sapma anlamına gelmiyordu. Gülbeddin Hikmetyar liderliğindeki Hizbi İslami'nin Afganistan'da bulunan mücahit gruplar arasında milliyetçi kaygılardan en uzak parti olmasının yanında, Pakistan ile Afganistan arasında konfederasyon oluşturma gibi projeleri vardı. Öte yandan, Pakistan, Rabbani idaresindeki Afganistan'ın istikrarsızlıktan kurtulamayacağını, bu durumun da Orta Asya Cumhuriyetleri ile ilişkilerde sorun yaratacağını düşünmüştür. Bunun dışında İslamabat yönetimi, Sovyet işgali döneminde Pakistan politikasında dominant olan konumunu sürdürmeye çalışmıştır. Kabil'de, 1992 yılında mücahit yönetiminin kurulmasının ardından, Pakistan'ın bu ülkede ve mücahitler üzerindeki etkinliği gözle görülür şekilde azalmıştır.

İran ise bölgeyi, daha ileriye açılmanın bir karargahı olarak algılamıştır. Tahran'ın, mücahit gruplar arasındaki çekişmede tutumu, Hizbi Vahdet'ten yana olmuştur. Hazaralar'ın ardından Tacikler, İran'ın Afgan mücadelesinde desteklediği diğer grup olmuştur. Tacikler arasında konuşulan Fars dili İran'a avantaj sağlamıştır. Buna rağmen Tahran yönetiminin, kendisi de bir Tacik olan Rabbani ile yıldızı, bir türlü barışmamıştır. İran, bölgede kurulacak bir şeriat devletinin Suudi Arabistan'dan esinlenmesine özellikle karşı olmuştur. Bu durumda, İran'ın bu ülke içindeki kartı olan Hazara Şiileri, stabilize edilmiş olacaktı. Sayıları bir milyona yaklaşan Hazaralar, 1990 yılında İran'ın çabaları sonucu bir araya gelerek Hizbi Vahdet'i kurmuşlardır.

Taliban öncesi evrede, İran ve Pakistan oranında olmasa da Afganistan'daki kriz, İslam Kerimov'un Özbekistan'ı tarafından da yakından izlenmiştir. Tacikistan'da, Sovyet yanlısı hükümet ile İslamcı rakipleri arasındaki iç savaşın ardından, bu kez Afganistan'da şiddetlenen çatışmalar, Kerimov yönetimini endişelenmesine yol açmıştır. Özbekistan, özellikle bu ülkeden, sınırlarına dayanacak mülteci akınından ve Afganistan'da İslami bir devletin kurulması halinde bunun yaratacağı tehlikeden endişe etmiştir. Kerimov yönetiminin Afganistan'daki müttefiki ise Özbek General Raşid Dostum'du. Ancak Özbekistan, Raşid Dostum'u yayılcı bir niyetle desteklememiştir; tam tersine Kerimov'un desteği pragmatik bir amaç hedeflemiştir: Afgan sınırını güvence altına almak. Afgan mücahit grupların özellikle Rabbani grubunun, Tacikistan iç savaşında, hükümete karşı İslamcılardan yana tutum belirlemesi, gelişmeleri önceden önleme çabasında olan Özbek yönetiminin sıkıntı çekmesine yol açmıştır. Kerimov yönetimi, Raşid Dostum kanalıyla Afganistan'daki gelişmelere imkanları nispetinde yön vermeye, en azından olumsuz gelişmelerden en az zarar ile kurtulmaya çalışıyordu. Bunun da yolu, Raşid Dostum ile yakın işbirliğinden geçmekteydi. Nitekim, Dostum'un jetlerinin Özbekistan'daki Termaz Hava Üssü'nü kullanması, desteğin boyutlarının nereye kadar uzanabileceğini göstermiştir (ÜLGER, 1999, s.100-103).

Afganistan'daki iç çatışmaların iç sebepleri şu ana başlıklar altında toplanabilir.

-Afganistan'da etnik grupların fazlalığı ve bu etnik grupların tarihten gelen husumetleri, ciddi boyutlara ulaşmıştır.

-Mezhep farklılıkları: Afganistan'da %30'a varan bir nüfusa sahip Afganlı Şiiler, ayrı teşkilatlar kurarak ayrı faaliyetler göstermişlerdir.

-Metottaki farklılaşma: Fikri ayrılıklar, teşkilatlanmaya da yansımış, örneğin; Hizbi İslami silahlı mücadele ile başarıya ulaşabileceğini savunurken, Cemiyet-i İslami geniş bir eğitim programı ile halkı cihada hazırlayıp sonra neticeye gitmeyi savunmuş, yine radikal yollarla neticeye gitmek isteyen Hikmetyar, Rabbani Sayyaf ve Mevlana Halis'e karşı daha liberal yollarla ve batı ile yardımlaşarak hedefe gitmek isteyen Geylani, Müceddidi ve Muhammed Nebi'nin görüşleri de mücahit grupları bölmüştür.

-Afgan toplumunun kültürel seviyesinin düşük olması da ihtilafa sebep olmuştur.

-İslami hareketin başlangıcındaki lider kadrosunun, Muhammet Davut tarafından tasfiyesi ve yok edilmesi, yeni kadrolaşmada birçok zorluğu beraberinde getirmiştir.

-Mektepli-medreseli çekişmesi: Resmi eğitim kurumlarında, İslam kimliğinin değiştirilmek istenmesi, medreseliler tarafından unutulmamış, bu resmi okullardan mezun olanlara, İslami kimlikleri bulunsa bile güvenilmemiştir.

-Rus kaynaklı kışkırtmalar: Komutanları birbirine karşı kışkırtmak, bazılarını öldürtüp, diğer grupların üzerine atma olayları dikkat çekmiştir.

-ABD ve Batı kaynaklı kışkırtmalar da bu ayrışmalarda önemli yer tutmuştur (FUMLER-LESSER, 1996, s.251).

Afganistan'da yaşanan iç savaşın sonucunun belirlenmesinde asıl etken, Kabil'in düşmesiye, burada Burhaneddin Rabbani ve onun askeri komutanı Ahmed Şah Mesut'un daha organize ve daha birleşik Tacik birliklerinin ve General Raşid Dostum komutasındaki Özbek birliklerinin rolü, Peşaver'de üslenmiş iyi donanımlı ve savaştan yorgun düşmüş Peştun gruplarından daha fazla olmuştur. Bu sonuç, Peştunlar'ın gözünde muazzam bir psikolojik darbe olarak görülmüştür, çünkü Peştunlar 300 yıldır ilk defa başkentin

denetimini kaybetmişlerdir. Fakat, bunun üzerinden neredeyse hiç vakit geçmeden Hikmetyar'ın, Peştunlar'ı bir araya toplama girişimi ve Kabil'i kuşatıp şehre acımasızca gülle yağdırmasıyla da kıyasıya bir iç savaş başlamıştır.

Afganistan, 1994'ün sonunda Taliban'ın ortaya çıkmasından önce, fiilen neredeyse dağılmış durumdaydı. Ülke savaş beylerinin imtiyazlı toprakları arasında bölünmüştü; savaş beylerinin hepsi birbirleriyle savaşıyor, durmadan taraf değiştiriyor ve şaşkıncu bir ittifaklar, ihanetler ve kan dökmeler dizisi içinde başka bir savaşa girişiyorlardı. Cumhurbaşkanı Burhaneddin Rabbani'nin ağırlıkla Tacikler'den oluşan hükümeti, Kabil'i, çevresini ve ülkenin kuzeydoğusunu denetlerken, merkezi Herat olan batıdaki üç vilayet İsmail Han'ın denetimindeydi. Pakistan sınırının doğusundaki üç Peştun vilayeti ise Celalabad'da üslenmiş bir mücahit komutanlar şurasının bağımsız denetimi altındaydı. Kabil'in güneyi ve doğusuna doğru uzanan küçük bir bölgeyi de Gülbeddin Hikmetyar kontrol ediyordu (RAŞİD, 2001, s.32).

İKİNCİ BÖLÜM

2. TALİBAN

20. Taliban'ın Ortaya Çıkış Nedenleri

Rus işgal güçlerinin Afganistan'dan çıkarılması dolayısıyla, ülkedeki komünist iktidara son verilmesinden sonra, mücahit grupları arasında çatışmaların başlaması, bütün ülke halkını rahatsız etmiştir. Bu durum, ülkedeki kardeş kavgasına son vermek amacıyla ortaya atılacakların, çok iyi değerlendirebilecekleri bir toplumsal altyapı oluşturmuştur. İşte bu altyapı ve medreselerin kendi iç disiplini, Tâliban İslâmi Hareketi adıyla meydana atılıp: "Biz kardeş kanı dökülmesine son vermek istiyoruz" diyenlerin işlerini kolaylaştırmıştır.

Tâliban, ortaya çıktığında kendisi için üç önemli amaç belirlemiştir: Bütün grupların ve halkın elindeki silahları toplamak, ülkedeki cihad gruplarının kurmuş olduğu devletçikleri ortadan kaldırarak, halkın bütün ülkede rahatça dolaşmasını sağlamak, böylece toplumu yeniden güven ve istikrara kavuşturmak, etkisi altına aldığı bölgelerde şeriat hükümlerini uygulamaya geçirmek.

Bu amaçlar, halka sıcak ve olumlu gelmişti. Çünkü, silahlar zaten artık işgal güçlerine karşı değil, bizzat ülke insanlarına karşı kullanılıyordu. Halkın büyük bir çoğunluğunda da, kardeş kanının akıtılmasında kullanılan araçlar ellerden alınmadıkça, bu kan selinin durdurulamayacağı kanaati hâkim olmuştu. Öte yandan, farklı grupların belirlediği hâkimiyet alanları, yani devletçikler, halkı iyice sıkmaya başlamıştı. Çünkü bu devletçiklerin birinden diğerine geçerken, hem birtakım kötü muamelelere tabi tutuluyor, hem de zaman zaman kendilerinden geçiş haracı alınıyordu. Bazen de geçişler tamamen engelleniyordu. Afgan halkı yorulup tükenmişti. Özellikle Rabbani-Hikmetyar ve General Dostum arasındaki savaştan bıkmıştı. Evsiz, yurtsuz, aç ve sefil insanların sayısı hızla artmaya devam etmekteydi. Her evden birkaç ölü çıkarken aynı evlerde birkaç sakat barınmaktaydı. Kimsenin bir yeri destekleyecek ya da karşı çıkacak hali yoktu. Dahası,

ilkel kabileler ayrıca birbirleriyle savaşımaktadır. İşte böyle bir ortamda Taliban, aradan sıyrılmakta güçlük çekmemiştir (UYSAL, 1996, s.147-148).

Yukarıda belirttiğimiz sebeplerden dolayı halktan kaynaklanan bir engelle karşılaşmayan Tâliban, çok geçmeden kendisi de bir grup haline gelmiştir. Tabii ki bu kimliğe bürünmesi, onun da diğer gruplarla silahlı çarpışmalara girmesi sonucunu doğurmuştur. Ancak Tâliban saflarında çarpışanların hepsi, yukarıda sözünü ettiğimiz medreselerde öğrenim gören veya görmüş öğrencilerden oluşmamıştır. Ülkedeki iç çatışmadan rahatsız oldukları için, bağlı buldukları cihad gruplarından ayrılan birçok kişi de, bu hareketin saflarına katılmıştır. Aynı şekilde eski komünist rejimin askeri gücüne mensup birçok kişi de bu hareketin saflarında yerini almıştır (http://www.elele.gen.tr/dis_iliskiler/afganistan/taliban%FDn_onunu_acan_sebepler.html).

21. Taliban'ın Özellikleri

Siyasi olarak 1994'te ortaya çıkan Taliban Hareketi'nin görevi, Afganistan'daki o gün mevcut olan Şariat Hükümeti'ni yıkmaktır. Bunun canlı hedefi de başkent Kabil olmuştur. Bu hedefe ulaşmaya bir iki yıl yetmiştir. Taliban'ın en belirgin özellikleri ise şöyle sıralanabilir;

1-Taliban çok disiplinli ve çok iyi savaş eğitimi almış, yaşları 18-23 arasında değişen delikanlılardan oluşmuştur. Aldıkları yoğun ideolojik eğitim, örgütlülüklerini daha da sağlam kılmaktadır.

2-Başta ABD ve İngiltere olmak üzere, Pakistan ve Suudi Arabistan gibi Sünni ağırlıklı İslam ülkelerince desteklenmişlerdir. Herhangi bir malzeme ve para sorunu yaşamamıştır. Nitekim, birbirleriyle savaşan derebeylere, savaşı kesip kendilerine destek olmak karşılığında büyük paralar vermişlerdir ki, bu paranın 5 milyon doları bulunduğu söylenmiştir.

3-Pakistan-Taliban bağlantısının önemi çok büyüktür. Örneğin, Pakistan sınırına yakın bir bölgedeki cephaneliği ele geçirmeyi planlayan Taliban'a, Pakistan'dan büyük destek

gelmiştir. Baskın öncesi Pakistan tarafından atılan roketlerle çevre temizlenmiş, işleri kolaylaşan Taliban cephanelikleri rahatça ele geçirmişlerdir.

4-Gelenek ve inançlarıyla yaşayan tüm ilkel topluluklarda görüldüğü gibi, Afganistan'da da efsane ve şayialar çok yaygındır. Bu nedenle, Taliban hakkında cahil halk arasında müthiş ve inanılmaz öyküler yayılmıştır. Halk onlara kurşun işlemediği, uçtukları, kendilerinden çok uzakta konuşulanları duydukları, Allah'ın askerleri olduğu gibi olmadık marifet ve yükümlülükler vermiştir. Bu avantajla Taliban, birçok yerleşimi silahsız fethetmiştir. Aslında geri kalmışlık ve cehaletin yaygın olduğu bu ülkede, çok sistematik bir psikolojik propaganda savaşı da uygulanmıştır.

Taliban hareketi her şeyden önce İslami inancın yeni bir tezahürüdür. Bu hareketin liderleri askeri eylemler yoluyla politik iktidar peşinde olmakla birlikte görüldüğü kadarıyla dünya kamuoyu daha çok onların eylemlerinin, askeri taktikleri ya da politik stratejisiyle değil, İslami rengiyle ilgilenmekteydi. Bunun nedeni, daha çok çeşitli grupların birbirleriyle savaştığı ve birbirini öldürdüğü bir ülkede, Taliban'ın, daha önce Allah için savaşan "Müslüman savaşçılar" olarak bilinen güçleri, fiilen ortadan kaldırmak için salt iktidar aşkının ötesinde nedenleri olması gerektiği düşüncesiydi. Gerçekten de Müslümanların kanını akıtmak ve İslam adına kafir komünistlere karşı on sekiz yıldır cihat yürüterek kurulmuş bir hükümeti devirmek için Taliban'ın yüce bir dinsel meşruiyete ihtiyacı vardı. Böyle bir meşruiyeti de ancak İslam verebilirdi. Bu nedenle Taliban, bıkip usanmadan İslam'ın sözünün yüce kalması için savaştıklarını duyurmuştu. Ama aynı zamanda Mücahitlerin içinde baş gösteren ikiyüzlülük canavarını temizlemekle görevli olduklarını vurgulamaktan geri kalmıyorlardı. Afganistan'a büyük zararlar ve acılar getiren mücahidin iç çekişmeleri, Taliban karşıtlarının iki yüzlülüğü ve kokuşmuşluğu iddialarını kanıtlamak açısından Taliban'a altın bir şans sunmuştu. Korkunç savaş yıllarından ve 1.5 milyonu aşkın ölüden sonra korku, kabullenme, tamamen tükenme ve yıkımdan oluşan bir ruh hali, birçok Afganlı'yı Taliban adaletini benimsemeye zorlamıştı (RAŞİD, 2001, s.7).

Taliban, 1994'te ortaya çıktığında direnişin yaşlı, birbiriyle çekişen liderleri sahneden çekilmiş ve Cumhurbaşkanı Rabbani onları birleştirmeyi başaramamış durumdaydı. Savaş beyliği, güneyi etkisi altında tutarken, Peştun bölgelerinde tam bir liderlik boşluğu vardı.

Taliban, haklı olarak eski Mücahit liderlere, gereksiz ve yozlaşmış insanlar gözüyle bakmaktaydı. Taliban, ulema içinde eski hocaları olan bazılarına saygı göstermekle birlikte, kendi hareketlerinde onlara siyasal bir rol vermemiştir. Taliban'ın sahneye çıkışı, kendisi açısından talihli bir tarihsel tesadüfler dizisiyle çakışmaktaydı: Komünist iktidar yapısının çöküşü tam olmuştu. Mücahit liderler gözden düşmüştü ve geleneksel aşiret reisliği fiilen ortadan kalkmıştı. Böylesi koşullarda Taliban'ın yaşlı Peştun liderliğinin kalıntılarını temizlemesi pek zor değildi. Hatta ondan sonra Taliban, Peştunlar içinden kendi egemenliğine kafa tutacak hiçbir unsur ya da kişiyle karşılaşmayacaktı. Bu koşullarda daha fazla aşiret demokrasisinin işlediği bir taban örgütlenmesi inşa edebilecek ve İslamiyet'ten, meşrulaştırıcı bir etken olarak aldıkları destekle de, ülkenin ihtiyaçlarına cevap verebilecek durumda oldukları halde, çok geçmeden bunları yapamayacaklarını ve yapmak istemediklerini göstereceklerdi (RAŞİD, 2001, s.158).

Taliban, 1994 sonunda Kandahar kentinde ayaklanmışlar ve kısa bir süre sonra da kentin yönetimini ele geçirmişlerdi. Afganistan'da kardeş kavgasına son vereceklerini, ülkenin geleceğinde barış ve adaletin hakim olacağını öne süren bu grup çözüm olarak diğer mücahit gruplardan farklı bir şey önermemiştir: Şeriat devleti (ÜLGER, 1999, s.103).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra İslam dünyasındaki başka hiçbir siyasal hareket, Afganistan'daki Taliban hareketi kadar dikkatleri üstüne toplamış değildi. Bazı Afganlılar'ın gözünde Taliban'ın yarattığı umut, ülkeye barış getireceğini iddia eden basit İslam talebelerinin önderliğindeki bir hareketin, Nisan 1992'de Kabil'deki komünist rejimin devrilmesinden sonra bütün bir halkın hayatını mahvetmiş olan savaş beylerini, saf dışı bırakmayı başarabileceği şeklindeydi. Bazı Afganlılar ise açıkça, Taliban hareketinin kısa sürede yozlaşıp, talihsiz Afgan halkını despotça yönetmeye kararlı olan yeni bir savaş beyi hizbine dönüşmesi ihtimalinden korkuyorlardı (RAŞİD, 2001, s.7).

Genelde büyük bir direnişle karşılaşmayan Taliban, kısa sürede ülkenin Peştularının yoğun bulunduğu yerleri denetim altına almıştı. Diğer mücahit gruplar, bu sürpriz gelişmeyi şaşkınlıkla izlemekteydi. Cemaat-i İslami'nin lideri ve geçici devlet başkanı Rabbani, yanlış bir değerlendirme ile Taliban'ın ilerlemesinin Hikmetyar'ı güç durumda bırakacağını düşünmüştü. Her iki örgütün de Peştun kökenli olması Rabbani'yi yanıltmıştı.

Hikmetyar ise Kabil'deki yönetimi zorlayacak yeni yandaşlar bulduğu kanısındaydı. Ancak kısa sürede her ikisi de yanıldığını anlamıştı (ÜLGER, 1999, s.103).

Taliban hızlı bir şekilde kontrol ettiği coğrafyayı genişletmiş ve ortaya çıkmasından 6 ay sonra Kabil kapılarına dayanmıştı. Şiilerin, Hizbi Vahdet grubu ile Taliban arasında Kabil kuşatması öncesinde tam bu evrede uzlaşma sağlanmıştı. Kuşatma, Ahmet Şah Mesut komutasındaki hükümet güçleri tarafından başarı ile püskürtüldüğünde Taliban, Peştun bölgeleri dışında zorlanacağını anlamaya başlamıştı. Bunun üzerine daha ılımlı bir söylem geliştirilmişti. Ancak, ülkedeki geleneksel yapı Taliban'ı zorluyordu. Kabil kuşatması dönüşünde Hizbi Vahdet'in lideri esir düşmüş ve öldürülmüştü. Bu durum, Hazaralarla Peştunlar'ın arasında önceden beri varolan önyargıyı daha da güçlendirmişti. Hazaralar'a göre Peştunlar'a güvenilmezdi. Hatta, Hizbi Vahdet lideri, Taliban'ın verdiği bilgi sonucunda hükümet güçlerince pusuya düşürülmüş ve yok edilmişti. Taliban'ın bir yıldırım gibi yanıp sönen birinci Kabil kuşatmasından karlı çıkan Rabbani olmuş ve başkent tamamen Rabbani'nin denetimi altına girmişti (ÜLGER, 1999, s.104).

1995 Ekim ayında Taliban, ikinci kez Kabil kapılarına dayanmıştı. Kabil etrafında yoğunlaşan çatışmaların şiddeti, SSCB askerleri ile mücahitler arasındaki çatışmalarda yaşananların fersah fersah ilerisindeydi. Ağır kayıplara neden olan çatışmalar, dünyanın dikkatinin bir kez daha Afganistan üzerinde odaklanmasını sağlamıştı. Çatışmaların günden güne şiddetlenmesi üzerine Kasım ayında Geçici Hükümet Başkanı sıfatıyla Rabbani, BM kanalıyla, iktidarı Taliban ve diğerleri ile paylaşmaya hazır olduğunu duyurmuş, ancak Taliban yönetimi, bu öneriyi reddetmiş ve Kabil'e binlerce sivilin hayatını kaybetmesine neden olan bir roket saldırısı başlatmıştı.

Taliban'ın Peştunlar'ın yoğun olduğu bölgelerden başlayarak Afganistan genelinde kontrol altında tuttuğu toprakları günden güne genişletmesi, Hizbi İslami'yi marjinal bir konuma itmişti. Hareketin lideri Gülbeddin Hikmetyar Pakistan'a dönmüştü (ÜLGER, 1999, s.105). Taliban'ın, Peştunlar'ın ağırlıkta olduğu güneyde, zafere ulaşmasının nedeni, tamamen tükenmiş ve savaştan yılmış bir halkın, Tacikler ve Özbekler karşısında kendilerini aşağılanmış hissetmelerine yol açan duruma son verip Taliban'ı Peştun

iktidarını canlandırarak bir potansiyel güç olmasalar bile kurtarıcı ve barışı getirecek güç olarak görmeleri idi (RAŞİD, 2001, s.54).

Taliban'ın ortaya çıkması ve ilerlemesi Raşid Dostum ve Hizbi Vahdet'i Rabbani'ye yaklaştırdı. Hizbi İslami'nin giderek marjinal bir konum alması, Taliban'ın onun yerini almasıyla yoğunlaşan çatışmalar, 1996 Eylül ayında Kabil'in Taliban'ın eline geçmesi ile yeni bir boyut kazandı. Rabbani kenti terk etti. Taliban birlikleri Kabil'i ele geçirdiklerinde ilkin kurtarıcılar olarak sevinçle karşılandılar. Ancak Taliban'ın sabık Cumhurbaşkanı Necibullah'ı önce işkenceden geçirip ardından ortalık bir yerde asarak idam etmesi üzerine çok sayıda Kabil'liyle beraber, bütün dünya dehşete düşmüş bir şekilde, onlara sırt çevirmiştir (ÜLGER, 1999, s.105).

Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesi, Afganistan'daki iç savaşı sona erdirmeyi. Daha önceden Rabbani-Hikmetyar ekseninde cereyan eden çatışmalar, yeni koşullarda Hikmetyar'ın devreden çıkmasıyla, Rabbani-Taliban çatışmasına döndü. Kabil'in düşmesinden sonra yeniden alevlenen çatışmalar, 1997 ve 1998 yıllarında aralıklarla sürmüş ve Kabil'in kuzeyinden, Hindikuş Dağları'na kadar olan bölge, iki taraf arasındaki sıcak temas noktasını oluşturmuştu. Taliban, 1997 Eylül ayından itibaren kuzeyde ilerlemeye başlamış ve Mezari Şerif yakınlarındaki stratejik bölgeleri ele geçirmişti.

Daha sonra, Ekim ayında Taliban, ülkenin adının "Afganistan İslam Emirliği" olarak değiştirildiğini ilan etmiştir. Öte yandan devrik yönetim ve onu destekleyen güçler arasında anlaşmazlıklar, 1997 yılı boyunca sürmeye devam etmişti (ÜLGER, 1999, s.106). Taliban bütün ülkenin denetimini eline geçirmiş görünmekle birlikte uluslararası düzeyde tecrit edilmiş, Afganistan'ın bütün komşuları tarafından da bir parya hareketi olarak mahkum edilmiş durumdaydı (RAŞİD, 2001, s.129).

1995 yılında Taliban, Afganistan'da iktidarı ele geçirdiğinde bir terör rejimi başlatmıştı. İlk kurbanları da kendi halkıydı, özellikle de kadınlar. Kız okullarını kapattı, kadınları hükümet görevlerinden attı, "ahlaksız" olduğuna inanılan kadınların taşlanarak öldürüldüğü, zina işlemekle suçlanan kadınların canlı canlı toprağa gömüldüğü, şeriat yasalarını uygulamaya başladı. Taliban hükümetinin insan hakları konusundaki

uygulamaları göz önüne alınırsa, savaş tehlikesinin ya da sivil halkın yaşamlarının tehdit altında olmasının, onu korkutacağını ya da amacından saptıracağını düşünmek yanlış olurdu (ROY, <http://www.remgo.com/1109/yorum/roy.htm>).

Uluslararası Af Örgütünün verdiği rakamlara göre 1996 Ekim'inin ilk iki haftasında Kabil'de yaklaşık bin kişi hükümet karşıtı olduğu gerekçesiyle tutuklanmış, üçte ikisi ise kısa bir süre sonra kurşuna dizilmiştir. Uluslar arası Af Örgütü 12 Ekim 1996 tarihinde bir bildiri yayınlarak Taliban yönetiminin uygulamalarını sert bir şekilde kınarken bu örgütü de Kabil'de "terör rejimi" kurmakla suçlamıştır. Gerçekten de Taliban, Kabil halkını teröre boğmuştur. Kabil halkı gerek komünist dönemde gerek mücahit iktidarı sırasında çeşitli baskılarla karşılaşmıştı. Ama Taliban'inkine benzer bir uygulamayla ilk defa karşılaşılıyordu. Daha önceki yönetimlerden hiçbiri Kabilli erkeklere sakal bırakma mecburiyeti getirmemiş, televizyon seyretmeyi veya kadınların evden dışarı çıkmasını yasaklamamıştı. Kabil halkı Taliban yönetiminde çok özlediği barışa kavuşmuştu. Artık gecenin geç saatlerinde bomba sesleriyle veya jetlerin gürültüsüyle uyanmıyorlardı. Kabil silahlı grupların çatışma alanı olmaktan çıkmıştı, ama başkent halkı Taliban terörü ve etnik temizleme kampanyası ile adeta nefes alamaz hale gelmiştir. Anlaşılan kabileler "yağmurdan kaçarken doluya tutulmuşlardı" (OĞUZ, 2001, s.324).

Şeriat adı altında yapılan uygulamalar, Batı basını ve insan hakları kuruluşları tarafından eleştirilmişti. Ancak esas kaygı, Taliban'ın siyasi İslam kimliğinden kaynaklanıyordu. Afganistan'ın komşularından sadece Pakistan, yeni gelişmeyi olumlu karşılamıştı. Pakistan yönetimi, Taliban idaresi altında istikrar kazanan Afganistan'ın, bölge barışına ve ticaretin bölgede canlanmasına katkı sağlayacağını düşünmüştü. Hindistan ise Taliban güçlerinin, Afganistan'da kontrolü ele geçirmelerini Pakistan'ın şık bir hamlesi olarak değerlendirmişti. Rusya'nın endişe ile takip ettiği Kabil'in düşmesini, ABD yönetiminin sessizlikle geçiştirmesi dikkatleri çekmişti. Bu arada Kaliforniya kökenli Unicol petrol şirketi, Türkmenistan doğal gazının Afganistan ve Hindistan üzerinden uluslararası piyasalara ulaşmasını sağlayacak boru hattının fizibilite çalışmalarına başlamıştı bile. ABD'de yayınlanan Time dergisi ise Taliban'ın uluslararası İslamcı radikallerden farklı olduğunu ve onlarla organik bağının bulunmadığını belirtmişti. Dergi İran'dan farklı olarak Taliban'ın, devrim ihracı gibi niyetleri bulunmadığını, Taliban

liderliğinin bu tip düşüncelerden nefret ettiğini öne sürmüştü (ÜLGER, 1999, s.106). Taliban'ın yeni saf İslami devrim modeli, Pakistan'da ve daha sınırlı bir ölçüde Orta Asya Cumhuriyetleri'nde muazzam bir yankı bulmuştur. Yaşadığı kimlik krizi, ekonomisinin dibe vurması, etnik ve mezhep ayrılıklarından kurtulamaması ve ülkeyi iyi yönetmeyi beceremeyen zorba yönetici elitiyle zaten güçsüz bir devlet durumuna düşmüş olan Pakistan, artık daha eski, daha olgun ve uzlaşmacı İslami partiler yerine, neo-Taliban (Taliban türevi, onu örnek alan gruplar anlamında kullanılmıştır.) grupların öncülüğündeki yeni bir İslami dalga hayaletiyle yüz yüze gelmişti (RAŞİD, 2001, s.152).

Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından desteklenen Taliban'ın, Afganistan'ın dış temsilciliklerini ele geçirmesi ve ülkenin yeni hakimi olduğunu tescil ettirmesi büyük oranda, ABD'nin tutumuna bağlı olarak şekillenmiştir. İnsan hakları nedeniyle, ABD raporlarında hem Taliban hem de rakipleri eleştirilmiş, ancak ABD yönetimi bölgede istikrar ve barışın tesisine öncelik verdiği için insan hakları ihlalleri dışında, Taliban rejimine fazla bir eleştiride bulunmamıştı. Bölgede, istikrar ve barışın tesis edilmesi, ABD ve Taliban'ı ortak bir noktada birleştirmiştir. Bir adım daha ileri giderek, Taliban'ın bulunduğu bölgede ABD tercihlerine göre sahneye çıktığı ve rakiplerini destabilize ettiği de öne sürülebilir. Nitekim klasik Amerikancı olarak bilinen Suudi Arabistan'ın ve Pakistan'ın, Taliban'ın en sıkı dostları arasında bulunması bu düşünceyi teyit etmektedir.

Dünyaya siyah ve beyaz olarak bakmayan, ideolojik yaklaşım yerine pragmatik-stratejik çıkarlarına öncelik veren ABD, soğuk savaş döneminde kimi komünist hareketlere sağladığı destekle elde ettiği kazanımları, o günkü konjonktürde İslamcı hareketleri destekleyerek elde etmeyi amaçlamıştır. Aynı anda tüm kategorilere oynayan, tüm kombinezonlar içinde yer alan ABD, nihai tahlilde doğalgaz ve petrol kavgasının bu yeni versiyonunda söz sahibi olmak istemektedir. Afganistan'daki oyunun, 1994'ten bugüne kadar süren evresi bu boyutuyla aslında "devletler oyununun" yeniden sahnelendiği anlamına gelmektedir (ÜLGER, 1999, s.109- 110).

Taliban hareketi, elinde olmadan Afganistan'ın komşuları üzerinden yaydığı şok dalgalarıyla, bütün bölgedeki İslami radikalizmin önüne yeni bir gündem koymuştu. Bu

yüzden İran, Türkiye, Hindistan, Rusya ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nden dördünün (Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan) Taliban'ın ilerleyişini durdurmaya çaba harcaması için Taliban karşıtı, Kuzey İttifakı'nı silah ve parayla desteklemesi şaşırtıcı değildir. Buna karşılık Pakistan ile Suudi Arabistan, Taliban'a destek vermişlerdir. Soğuk Savaş sonrası çağda böylesine bir bölünme, bütün bölgede daha önce benzerine rastlanmadık bir kutuplaşmaya yol açmıştır. Taliban'ın, 1998 yazında kuzey Afganistan'da kazandığı zaferler ve ülkenin yüzde 90'ını kontrolü altına almasıyla sonuçlanan gelişmeler, İran'ın Afganistan'ı işgal etme tehdidi ve Pakistan'ı da Taliban'ı desteklediği için suçlaması çok daha şiddetli bir bölgesel çatışmanın zeminini oluşturmuştur.

Bu bölgesel çatışmanın temelinde denize hiçbir çıkışı olmayan Orta Asya'nın muazzam zenginlikteki petrol ve doğalgaz rezervleri için verilen savaş yatmaktadır. Bunun yanında üretilen enerjiyi Avrupa ve Asya pazarlarına taşımak için gerekli olan son derece karlı boru hatlarını kimin yapacağı konusunda bölge devletleriyle, Batı'lı petrol şirketleri arasında süregelen pazarlıklar son derece önemli bir etkeni oluşturmuştur. Bu rekabet, sonuçta bünyesinde birçok uluslararası aktörü barındıran, yeni bir Büyük Oyun'u ortaya çıkarmıştır. Bu Büyük Oyun'un son halkası 11 Eylül saldırılarından sonra Afganistan'a düzenlenen operasyon ile tamamlanmış gibi gözükmektedir (RAŞİD, 2001, s.8-9).

Orta Asya'dan geçecek olan boru hatları savaşı iyice kızışırken, İslam dünyasının ve Batının ilgisini çeken bir başka konu ise, Taliban'ın İslami fundamentalizmin geleceğini temsil edip etmediğiydi. Batı dünyası, bunun yanı sıra Afganistan üzerinden yapılan ve durmadan genişleyen uyuşturucu ticaretinin ve Taliban'ın aşırılık yanlısı grubu El Kaide ile Ağustos 1998'de ABD'nin Kenya ve Tanzanya büyükelçiliklerini bombalayıp büyük kayıplara yol açan Suudi asıllı aşırılık yanlısı Usame Bin Ladin gibi uluslararası teröristlere kucak açmasının, sonuçlarından çekiniyordu (RAŞİD, 2001, s.10).

Uzmanların meraklarını çeken bir diğer konu ise, Taliban'ın ilk çıkış zamanındaki İslami ideallere dönme arzusunun, bazı Amerikalı entelektüellerin öngörülerini, yani Soğuk Savaş'tan sonraki çağda yeni bir militan İslam dünyasının, Batı'ya kafa tutup yeni bir uygarlıklar çatışmasıyla Soğuk Savaş'ın yeni bir biçimin yaratacağı görüşlerini doğrulayıp doğrulamayacağıydı.

Afganistan açısından böyle bir çatışmanın merkezinde yer almak yeni bir şey değildir. Taliban, Afgan koridorundan geçip daha eski uygarlıkları ve dinleri devirip yenilerini kuran fatihler, savaş beyleri, vaizler, azizler ve filozoflar barındırmış bir ülkenin uzun tarihinin yalnızca son halkasını oluşturmuştur (RAŞİD, 2001, s.11).

22. Taliban'ın Yönetim Felsefesi

Peştun Taliban'ı, çok etnik yapılı bir devlette etnik gruplar arası ilişkilerin ön plana çıkması sorununu olduğu kadar, boylara karşı İslamiyet'in rolü, aşiret yapısı ve feodal bağlar, modernleşme meselesi ve muhafazakar bir İslam toplumunda iktisadi kalkınma gibi sorunları gündeme getirmişti. Politik yapılarını, liderlik anlayışlarını ve hareket içindeki karar verme süreçlerini kuşatan aşırı gizlilik, Taliban fenomenini kavramayı zorlaştıran etkenlerdi. Taliban, hiçbir basın açıklaması yapmaz, politikasını açıkça ilan etmez ve düzenli basın toplantısı falan düzenlemezdi. Fotoğraf çekmeyi ve televizyon izlemeyi de yasakladıklarından liderlerinin neye benzediklerini dahi kimse bilmiyordu. Taliban lideri Molla Muhammed Ömer, neredeyse muamma derecesinde esrarengiz birisiydi (RAŞİD, 2001, s.8).

Taliban ve onun destekçileri Müslüman alemine ve Batı'ya, Müslüman ılımlılığıyla ve Batıyla her türlü uzlaşmayı reddeden, yeni tarzda bir İslami aşırılık sunmuşlardı. Taliban'ın, BM insani yardım kuruluşlarıyla ya da bu kuruluşlara bağlı bulunan yabancı ülkelerle anlaşmayı reddetmesi, uluslararası tanınmanın karşılığında kendi ilkelerinden vazgeçmeye yanaşmaması ve Müslüman yönetici elitleri de, bozulmuş ilan ederek tanımaması, Müslüman aleminde hararetli tartışmalara yol açmış ve daha genç bir İslami militanlar kuşağına ilham veren bir canlılık katmıştır. Taliban İslami fundamentalizme, yeni milenyum için kendilerinin ki dışında, hiçbir uzlaşmayı ya da siyasal sistemi benimsemeye yanaşmayan, yeni bir yüz ve yeni bir kimlik getirmiştir (RAŞİD, 2001, s. 153).

Taliban'ın en üst karar organı, merkezi Molla Ömer'in sadece bir kez ayrıldığı ve Afganistan'ın yeni iktidar merkezi durumuna gelen Kandahar'da tutulmaya devam edilen

Yüksek Şura'ydı. Şuranın hakimi doğal olarak, Molla Ömer'in ağırlıkla Dürrani Peştun olan ilk arkadaşları ve meslektaşlarıydı. Asıl şura, 10 kişiden oluşuyordu, fakat şura toplantılarında askeri komutanların, aşiret büyüklerinin ve ulemanın yer alması, burayı genelde 50 kişinin katıldığı esnek ve amorf bir yapı haline getirmişti (RAŞİD, 2001, s.159).

Taliban uygulamadaki katılıkla, günah dışında hiçbir şüphe kavramını kabul etmemesiyle ve herhangi bir konunun tartışılmasını neredeyse sapkınlık derecesinde dışlamasıyla Deobandiliğin⁴ ilim ve reform geleneğinin yarattığı itibarı açıkça yerle bir etmiştir. Ancak bunu yaparken yaklaşmakta olan İslami devrim adına yeni radikal ve bölge hükümetlerinin son derece tehdit edici bulduğu, bir model ortaya koymuş olduğu da başka bir gerçektir. Hikmetyar ile Mesud modernizme karşı değillerdi. Oysa Taliban modernizme şiddetle karşıydı ve modern ilerleme ya da iktisadi kalkınma fikirlerini, kavramına ya da benimseme konusunda en ufak bir istek duymamaktaydı (RAŞİD, 2001, s.151).

Taliban ilk ortaya çıktığında çok fazla kimsenin dikkatini çekmemişti. Ancak hareket, kısa zamanda geniş bir alan üzerinde etkili olup, Rus işgaline karşı yürütülen mücadelenin başından beri varlığını hissettiren bazı hareketler karşısında üstünlük sağlayınca dikkatleri üzerine çekti.

Hareketin bu başarısıyla birlikte hakkında değişik iddialar da basın yayın organlarına yansımaya başladı. Bazıları bu hareketin CIA ve Pakistan İstihbaratı tarafından yönlendirildiğini ileri sürdüler. Bazıları Pakistan ve Suudi Arabistan'dan yardım aldığını söylediler. Hareket mensupları ise kendilerinin hiçbir dış bağlantılarının olmadığını, tamamen Afganistan'a özel ve ülkeyi içine düşmüş olduğu girdaptan kurtararak, İslâm nizamını bir bütün olarak uygulamaya geçirmek isteyen bir hareket olduklarını iddia etmişlerdi. Taliban hareketinin başını çekenlerin Pakistan'daki medreselerde okumuş

---

⁴ Deobandilik, Britanya Hindistan'ında, Müslüman olmayanların hakimiyetindeki bir sömürge devletinin sınırları içersinde hayat mücadelesi veren Müslüman toplumunda, bir reform yapıp birleştirici bir rol oynamayı öngören, ileriye dönük bir harekettir. En azından ilk ortaya çıkışı bu şekildedir (RAŞİD, 2001, s.143).

gerekçe olarak gösterilmişti. Aynı şekilde Taliban'ın kısa zaman içinde basite alınamayacak bir silah gücü elde etmesi, birçokları için dikkat çekici bir gelişme sayılmış ve çok kısa sürede bunca silah elde edebilmesinin ancak dış güçlerin destekleriyle mümkün olabileceği yönünde tahminler yürütülmüştü (http://www.elele.gen.tr/dis_iliskiler/afganistan/taliban%FDn_onunu_acan_sebepler.html).

İslam dünyasının muhtelif bölgelerinde, zaman zaman karşılaşılan ve İslam adına yapıldığı iddia edilen veya varsayılan uygulamalar, bunların ne derece İslami olduğu sorusunu gündeme getirmiştir. Çünkü İslam'ın pratiği olarak takdim edilen bu uygulamalar, çoğu kere temel hak ve hürriyetleri kısıtlayıcı veya ortadan kaldırıcı tedbirler veya insanları "hizaya getirici" ağır cezalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamalara bakan ve İslam'ın teori ve pratiğinden haberdar olmayan bir kimsenin İslam hakkında zihninde canlanan imaj, onun ferdi hak ve hürriyetleri kısıtlayıcı ve daha kötüsü, kan dökücü bir kurallar bütünü olduğudur. Dikkat edilirse görülür ki, bu uygulamaların belirgin bir özelliği vardır. Bunlar, çoğu kere iktidarlarını tehlikede gören dikta yönetimleri tarafından ortaya konmuştur. İster bir hükümdar olsun, isterse sivil veya askeri diktatör, halk üzerine baskı uygulayarak egemenliklerini devam ettirmek isteyenler, bunu İslam dinine ve hukukuna referans yaparak meşrulaştırmış, kendileri adına fayda ummuşlardır. İslam adına zihinlerde tereddüt uyandıran uygulamaların temel hak ve hürriyetler ve ceza hukukunda toplanmış bulunması da bu yüzdendir.

Öte yandan geleneksel yapısı değişmemiş bazı ülkelerde klasik İslami anlayışın dışına çıkmama arzusunun, bu ülkelerin sosyal ve kültürel yapısıyla bir paralellik taşıdığı da bir gerçektir. Gerçekleştirilmek istenen asıl hedefin değil de lafızların, dokunulmazlık ve bir nevi kutsallık kazanması, zaman zaman ciddi problemler ve hedeften sapmalar doğurmuştur. Taliban'ın Afganistan'da uygulamaya çalıştığı yöntem de bu kaynaklardan referans alarak oluşturulmuştur.

Bir başka önemli nokta da, her ne kadar aynı kaynaklara dayansa da, İslam'ı anlama ve uygulamada karşılaşılan ferdi farklılıkların çok daha kuvvetli bir biçimde toplumlara da yansması gerçeğidir. Dolayısıyla Taliban İslam'ı, Afganistan toplumunun etnik

bölünmüşlüğüne, sosyal ve kültürel yapısının, keza tarihi tecrübesinin izlerini taşımıştır (AYDIN, http://www.elele.gen.tr/dis_iliskiler/afganistan/taliban_islami_anlayisi.html).

23. Taliban ve Uyuşturucu Ticareti

Sovyetler, Afganistan'ı işgal ettikten sonra, CIA (Central Intelligence Agency -Merkezi Haberalma Örgütü) ile Pakistan'ın ISI'sı, CIA tarihindeki en büyük gizli operasyonu başlatmışlardır. Amaçları, Afgan direnişçilerinin gücünü Sovyetlere karşı kullanmak ve direnişi genişletip bir kutsal savaşa, bir cihada dönüştürmektir. Böylece, Sovyetler Birliği'ndeki Müslüman ülkeler, komünist rejime baş kaldıracaklar ve sonunda da dengesini bozacaklardı. Başlangıçta, bu olayın Sovyetler Birliği'nin Vietnam'ı olacağı düşünülmüştür. Ama olay bundan çok daha öteye gitmiştir. Yıllar boyu CIA, ISI kanalıyla 40 İslam ülkesinden 100.000 radikal mücahide para yardımı yapıp kendine bağlamış ve bunları Amerika adına yapılan savaşta asker olarak kullanmıştır. Mücahitlerin alt tabakası, bu cihadı aslında Amerika için yürüttüklerini bilmiyorlardı (İşin tuhaf yanı, Amerika da gelecekte kendine karşı yürütülecek bir savaşı finanse ettiğinin farkında değildi). 1989 yılında, tam on yıl aralıksız sürdürdükleri ve kana bulanarak bitirdikleri çatışma sonunda Sovyetler, arkalarında harabeye dönüşmüş bir ülke bırakarak çekildi ancak Afganistan'daki iç savaş ise devam etti. Cihad, Çeçenistan'a, Kosova'ya ve Keşmir'e sıçradı: CIA para ve askeri teçhizat yağdırmayı sürdürdü, ancak giderler çok arttığı için daha fazla para gerekiyordu. Mücahitler çiftçilerden "devrim vergisi" olarak afyon ekimlerini istemişlerdi. ISI, Afganistan'ın dört bir köşesinde eroin işleyen yüzlerce laboratuvar kurmuştu. CIA'nin ülkeye gelişinin üzerinden iki yıl geçmeden, Pakistan-Afganistan arasındaki sınır bölgesi, dünyanın en büyük eroin üreticisi ve Amerika sokaklarında satılan eroinin, tek ve en büyük kaynağı olmuştu. 100 milyar dolarla 200 milyar dolar arasında olduğu söylenen yıllık kazanç, militan yetiştirilmesine ve silahlandırılmasına harcanıyordu (Daha sonra Taliban yönetimi de aynı uygulamaya gitmiştir) (ROY, <http://www.remgo.com/1109/yorum/roy.htm>, 18.10.2001).

Başlangıçta, Taliban yönetiminin iktidara geldiği ilk dönemde afyon üretimi yasaklanmıştı. Fakat uzun süren savaş yüzünden kullanılamaz hale gelen altyapı ve tarım sektöründen elde edilen gelirlerin çok düşmesi, Taliban yönetimini, afyon üretimini tekrar

yasallaştırma yoluna itmiştir. Zira, Afganistan'da Taliban tarafından yasallaştırılan uyuşturucu üretiminden %10 vergi alınmaktaydı. Her ne kadar Taliban lideri Molla Muhammed Ömer tarafından uluslararası toplumdan ve örgütlerden gelen eleştirilerin baskısıyla, afyon üretiminin yasaklanması konusunda fetvalar verilmişse de, kaynak yetersizliği uygulamada bu emirlerin yerine getirilmesine engel olmaktaydı. Taliban yönetiminin birkaç defa uluslararası topluma ve Batılı ülkelere yardım çağrısında bulunmasına rağmen, karşılık alamaması, bu konuda bir aşama kaydedilememesine neden olmuştur. Bu sebeplerle savaş öncesine kadar Afganistan ekonomisinin %90'ını uyuşturucu ekimi ve işlenmesinden elde edilen gelirler oluşturmaktaydı (BAYCAUN, 2001, s.57-58).

24. El Kaide ve Bin Ladin'in Taliban'la İlişkisi

Taliban ile Usame Bin Ladin arasındaki ilişki, uluslararası ilişkiler açısından, tek bir adam yüzünden, koca bir ülkenin savaşa sürüklenmesi sebebiyle klinik bir vakayı andırıyor ilk bakışta. Acaba gerçekten öyle mi? Evet, Sırbistan geç de olsa başka çaresi olmadığını anlayınca Miloşeviç'i gözden çıkarmıştı. Libya da Lockerbie davasında iki istihbarat ajanını. Uluslararası ilişkilerde nihai tahlilde belirleyici unsuru, aktörlerin çıkarları oluşturmaktadır. Çıkar algılamaları ülkeden ülkeye değişebilir, ama çıkar hesapları değişmez niteliktedir. Uzlaşmaların da, çatışmaların da temelinde yatan reel politik saptama budur. Örneğin, Saddam ulusal çıkarları uğruna Kuveyt'e girmiş, ABD de ulusal çıkarları için Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmıştır. Şu da bir başka gerçek ki dış politika öyle ya da böyle iç politikanın uzantısıdır. İçeriye yönelik liberalleşme ve demokratikleşme, teorik olarak dışarıya yönelik rasyonelleşme getirir. Demokrasilerin, 50 küsur yıldır birbiriyle savaşmamasının nedenlerinden biri de budur. Şu an demokratik liberal değerleri benimsemiş bulunup da ama düşük ama yüksek yoğunluklu bir çatışma içinde bulunan bir ülke yok gibidir. Bir tek İsrail istisna olabilir, o da apayrı bir konu. Buna yönelik olarak Taliban-Bin Ladin ilişkisi bu iki verili koşulun ışığında değerlendirilmelidir.

1-Bin Ladin Taliban'ın, Taliban da Bin Ladin' in çıkarlarını kollamıştır.

2- Taliban, en azından Batılı anlamda rasyonelitesini kaybetmiş durumdaydı. Ladin'in ise dillere destan bir serveti vardı. Üstelik Afganistan'daki nüfuzu da oldukça güçlüydü. Ve nihayet, kendisine ölümüne sadık Arap savaşçıları vardı. Bin Ladin, iktidara yürüyüşü sırasında, Taliban' a yalnızca para babalığı yapmamıştı. Adam bulmuş, silah getirtmiş ve bu adamların eğitimini vermişti. Hatta kimilerine göre, halihazırda Taliban kuvvetlerinin yarısı Bin Ladin'in beslediği bu "Afgani"lerden oluşmuştu. Ayrıca, Bin Ladin'in bir anlamda Taliban'ın "savunma bakanlığını" yürüttüğü yönünde görüşler de mevcuttu. Ahmed Şah Mesud da -muhtemelen Bin Ladin' in adamlarınca öldürüldüğü güne kadar, Taliban'ı ayakta tutan iki güçten birini Usame Bin Ladin olarak göstermişti (diğeri Pakistan). Bir bakıma Bin Ladin, Taliban'ın dışında değil, başından beri içinde yer almış ve onunla bütünleşmiştir.

Dolayısıyla Bin Ladin'in Taliban'ın iki temel ihtiyacını karşıladığı söylenebilir: Para ve sadakat. Uyuşturucu ticareti dışında kayda değer bir geliri bulunmayan bir dikta rejimi için bunlardan daha önemli ne olabilirdi ki? Peki tüm bunların karşılığında Bin Ladin'in istediği neydi Taliban'dan? Kendisini barındırması, Afganistan dışındaki faaliyetlerine ses çıkarmaması, hatta koruma sağlaması. Zamanında Taliban yönetiminde görev almış, savaş sırasında Batı'ya sığınmaya çalışan Profesör Seyit Mesud, Times gazetesinde, Taliban ile Bin Ladin arasındaki ilişkiyi şöyle özetlemişti: "Bir elmanın iki yarısı gibiler. Taliban olmadan Usame, Afganistan'da var olamaz. Usame olmadan da Taliban." Bu ayrılmazlığın ikinci bileşeni, Batılı anlamda rasyonellikten uzaktı. Çünkü referansı bambaşkaıydı: Din. Bin Ladin ile Taliban lideri Molla Muhammed Ömer arasında, ideolojik bir yakınlık da söz konusuydu. İkisinin de İslam'a ve Batı'ya bakışları aynıydı ve ikisi de ABD'ye, Afganistan'ı "kullanıp sonra da terk ettiği" için öfke doluydu. İkisinin de özlemi Hz. Muhammed dönemine dönmekti. Biri Vehabi, diğeri de Pakistan'da yaygın Deobandi mezhebiniydi. Taliban'ın uyguladığı İslam hukukunda, Darüislam'da yaşayan bir Müslüman'ın suçu ne olursa olsun Darülharb'e verilmemesi, yargılanacaksa mutlaka Darüislam'da yargılanması gerekiyordu. Çünkü bunun aksi küfre girmektedir. Bu din unsurunu, Taliban'ın da mensup bulunduğu Peştun gelenekleri de pekiştirmiştir. Aşiret kurallarına göre yardım isteyen birine sırt çevirmek, ihanet etmek son derece yüz kızartıcı

bir davranış olarak değerlendirilmişti. İşin bu “irrasyonel” yanını Molla Ömer şöyle bildirmişti: "Bin Ladin'i veremeyiz. Yoksa Müslümanlık kalmaz. İslam biter. İslam'ın itibarı tehlikede. Afganistan'ın gelenekleri de..." Ancak Taliban için bundan çok daha fazlasının tehlikede olduğu kısa bir zaman sonra ortaya çıkacaktı (GÜVEN, 2001/a, s.8).

Soğuk Savaş'ın bitişinden sonra Washington'un Afganistan-Pakistan-İran-Orta Asya bölgesine dönük politikasına stratejik bir çerçevenin eksikliği damgasını vurmuştu. ABD karşı karşıya kaldığı meselelerle bölgeye bütünsel ve stratejik bir vizyonla yaklaşmak yerine, daima gelişigüzel ve dağınık biçimde ilgilenmişti. Bu yüzden, ABD'nin Taliban politikasının birbirinden bağımsız çeşitli aşamaları olmuştur ve bunlar stratejik bir politikanın parçaları olmaktan ziyade, ya iç politikanın rüzgarlarının peşinden sürüklenmiş ya da anlık çözüm çabalarıyla sınırlı kalmıştır (RAŞİD, 2001, s.290).

1994 ile 1996 yılları arasında ABD, özünde İran karşıtı, Şii karşıtı ve Batı yanlısı olarak gördüğü Taliban'ı, müttefikleri Pakistan ve Suudi Arabistan aracılığıyla desteklemişti. Taliban'ın kendi İslami fundamentalist gündemi, uyguladığı baskılar ve Orta Asya'ya yaydığı dehşet, ABD tarafından kolaylıkla görmezlikten gelinebilmişti, çünkü ABD hiçbir zaman bu tablonun bütününe kafa yormaya zahmet etmemişti. 1995-1997 yılları arasındaki dönemde ABD'nin desteği, Unicol projesinin arkasında yer alması nedeniyle daha fazla görülmüşken aynı dönemde, ABD'nin Orta Asya'daki enerji kaynaklarına el atmak için stratejik bir planının dahi olmaması, son derece dikkat çekiciydi ve ABD'li yöneticiler inanılmaz bir dar görüşlülükle, bölgedeki iç savaşlar çözüme kavuşmadan da boru hatlarının yapılabileceğini düşünmüşlerdi (RAŞİD, 2001, s.290-291). Clinton yönetimi, Taliban'a açıkça sempatiyle bakıyordu; ne de olsa Taliban ve ABD, Washington'un, İran karşıtı politikasında aynı safta yer almışlardı ve Orta Asya'dan gelip İran'ı devre dışı bırakacak olan güneydeki boru hattının başarısı açısından, bu yakınlık önemliydi (RAŞİD, 2001, s.71).

Afganistan'da ise radikallerin çoğu şöyle düşünüyordu: Eğer Afgan cihadı, bir süper gücü, yani Sovyetler Birliği'ni yenilgiye uğratabiliyorsa, neden öteki süper gücü, yani Amerika'yı ya da kendi ülkelerindeki rejimi de yenilgiye uğratmasın dı? Buradaki mantık basit bir öncüle dayanmaktaydı: Afgan cihadı tek başına Sovyet Devleti'ni dizlerinin

üstüne çöktürmüştü. Doğal olarak bu mantığı yürütürken, Sovyet sisteminin çöküşünü getiren ülke içindeki çok sayıda sebep, bile bile göz ardı edilmişti. ABD, Sovyetler Birliği'nin çöküşünü komünist sistemin başarısızlığı olarak değerlendirirken, bir çok Müslüman bunu yalnızca İslamiyet'in bir zaferi olarak görmüştü. Militanların gözünde bu inanç, muazzam bir ilham kaynağı olmuştu ve onlara, yedinci ve sekizinci yüzyıllarda dünyayı saran Müslümanlığı hatırlatıyordu. Demek ki yeni bir İslam ümmeti, yeni bir şehitler kuşağının fedakarlıkları ve kanlarıyla, daha fazla zaferler kazanarak kurulabilirdi. Bu düşünceler mücahitlere güç ve güven veriyordu.

Bu binlerce yabancı gönüllü militandan biri de Usame Bin Ladin'di. O'nun, son kral Faysal'ın yakın dostu olan babası, Muhammed Bin Ladin, Yemeni'ydi ve dev bir inşaat şirketinin sahibiydi. ISI, çoktan beri Müslümanlara, Kraliyet Ailesi'nin cihad açılmasından yana olduğunu göstermek için Suudi İstihbarat Örgütü'nün başı Prens Türki Bin Faysal'dan, Suudi biriminin başında bir kraliyet prensinin olmasını istemekteydi. O ana kadar savaşıma yalnızca yoksul Suudiler, öğrenciler, taksi şoförleri ve Bedevi göçerler gelmiş, Afgan dağlarında hiç bir haşmetli Suudi Prens'in canını tehlikeye atmaya gönüllü olduğu görülmemişti. Kraliyet ailesinden olmamakla birlikte Bin Ladin, kraliyet ailesine çok yakındı ve Suudi gönüllülere liderlik edecek kadar da zengindi. Çok geçmeden Bin Ladin, Prens Türki ve General Gül ortak bir davanın peşine düşmüş, sıkı dost ve müttefikler haline gelmişler ve Bin Ladin, Afganistan'a doğru cihada katılmak için yola çıkmıştı (RAŞİD, 2001, s.214-215).

1990'da Ladin, Mücahitlerin kendi içindeki didişmeleri yüzünden hayal kırıklığına uğramış ve aile işinde çalışmak üzere Arabistan'a geri dönmüştü. Döndükten sonra yaklaşık 4000'i Mekke ve Medine'de bulunan Arap-Afganlı gaziler için, bir yardım örgütü kurarak yakınları öldürülenlere para dağıtmaya, Irak'ın Kuveyt'i işgalinin ardından, kraliyet ailesi içinde krallığı korumak amacı ile bir halk ordusu kurulması ve Afgan savaş gazilerinden Irak'ta savaşmak üzere bir kuvvet oluşturulması için lobi faaliyetlerine başlamıştı. Kral Fahd ise bunun tam tersi yönde hareket ederek, Amerikalıları ülkeye davet etmişti. Kralın bu hamlesi Ladin'i tam anlamıyla şoke etmişti. 540 Bin ABD askeri ülkeye gelmeye başladığında, Ladin kraliyet ailesini açıktan eleştirmiş ve Suudi ulemanın, ülkeye

Müslüman olmayan askerlerin üslenmesi karşısında, bir fetva çıkarması için çalışmalar yürütmüştü.

1992 yılında Bin Ladin, İslam Devrimi'ne katılmak üzere Sudan'a geçmişti. Suudi kraliyet ailesine yönelik eleştirilerini kesmemesi, o kadar çok rahatsızlık yaratmıştı ki, nihayet 1994 yılında, bir daha alınmamak üzere Suudi Arabistan vatandaşlığından çıkarılmıştı. O da, Sudan'da serveti ve bağlantıları sayesinde, hepsi de Amerika'nın Irak zaferine öfkeli, ABD askerinin Körfez'de kalmasına izin veren Arap yöneticilerinin tutumlarından nefret eden, Afgan savaşı gazilerini etrafına toplamıştı. Fakat ABD'nin ve Suudi yönetiminin baskısı artınca Sudanlı yetkililer, Bin Ladin'den ülkeyi terk etmesini istemekten başka çare bulamamışlardı (RAŞİD, 2001, s.218).

1996 yılında Bin Ladin, içinde onlarca Arap militan, koruma görevlisi ve ailesinin olduğu bir uçakla Celalabad'a inerek Afganistan'a geri dönmüştü. Burada, Eylül 1996'da Kabil ve Celalabad'ın Taliban'ın eline geçmesine kadar, Celalabad Şurası'nın koruması altında yaşamıştı. Ladin, bu arada Molla Muhammed Ömer'le dostluğunu ilerleterek, 1997 yılında Kandahar'a taşınmış ve Taliban'ın koruması altına alınmıştı. Taliban, kısmen kendi güvenliğini düşünerek, kısmen de onu kontrol altında tutmak için Bin Ladin'i 1997 yılında Kandahar'a kaydırmıştı (RAŞİD, 2001, s.219).

Bununla birlikte, Bin Ladin'i Müslüman dünyası ve Batı'da herkesin bildiği bir isim haline getiren olay, Ağustos 1998'de Kenya ve Tanzanya'da 220 kişinin ölümüyle sonuçlanan, ABD büyükelçiliklerinin bombalanmasıydı. Bu olaydan tam 13 gün sonra ABD, saldırılardan Bin Ladin'i sorumlu tutarak, Host ve Celalabad yakınlarındaki Bin Ladin kamplarına 70 Cruise füzesi atmıştı. Taliban'ın Arap-Afganlar'a ve Pakistan'lı radikallere vermiş olduğu birçok kamp vurulmuştu.

Bu olaylar sırasında Clinton Yönetimi, umutsuzca, tam bir kangrene dönüşmüş Monica Lewinsky olayının etkilerinden kurtulmanın arayışı içindeydi ve açıklanamayan terörist eylemlere, her türlü amaca hizmet edebilecek basit bir açıklama getirmeye ihtiyaç duyuyordu. Bin Ladin, Washington tarafından ABD'ye karşı küresel bir gizli ittifak olarak görülen, tarif edilen komplonun merkezindeki kişi haline getirilmişti. Washington'un

henüz kabul etmeye yanaşmadığı şey, Afgan cihadının CIA'nin da yardımlarıyla, bütün Müslüman dünyasında onlarca fundamentalist hareket doğurmuş olduğu ve bu hareketlerin yalnızca Amerikalılara değil, kendi kokuşmuş ve aciz rejimlerine karşı da öfkeyle dolu militanlarca yönetilmekte olduğuydu. Daha 1992-1993 yılında en üst düzeydeki Mısırlı ve Cezayirli liderler, Washington'a, Afganistan'a diplomatik olarak yeniden müdahalede bulunarak, Arap-Afganlular'ın varlığını sona erdirecek bir barış sağlamaya çalışmasını tavsiye etmişlerdi. Washington ise bu uyarıları tamamen kulak arkası etmiş ve iç savaş tırmanışa geçerken bile Afganistan'ı ihmal etmeyi sürdürmüştü (RAŞİD, 2001, s.218-219).

Bin Ladin Afganistan iç savaşında yüzlerce Arap-Afganlı'yı 1997 ve 1998'deki kuzey saldırılarına katılmaya yönlendirerek, liderlerin daha çok gözüne girmişti. Bu Vehabi savaşçılar, Taliban'ın kuzeyde Şii Hazaralar'ı katletmesine de yardımcı olmuşlardı. Kabil dışındaki Rişkor Garnizonu'nda üslenen yüzlerce Arap-Afganlı, Kabil cephesinde Mesut'a karşı savaşmıştı. Bütün bu süreçte Bin Ladin'in dünya görüşünün, ikinci kademe Taliban liderleri arasında giderek daha fazla kabul görmeye başladığı gözlenmişti. Bin Ladin ile bu Taliban liderler arasında geceler boyu süren uzun konuşmalar yapılıyordu. Üstelik, o gelene kadar Taliban liderlerinin ABD'ye ve Batıya karşı özellikle düşmanca bir tutum takındıkları da görülmemişti; onların bütün istediği kendi yönetimlerinin tanınmasıydı.

Ancak Afrika'daki bombalama eylemlerinin ardından Taliban, giderek ABD, BM, Suudiler ve dünyadaki İslamcı rejimlere karşı daha fazla dış bilemeye başlamıştı. Taliban'ın, gerek zaferleri ve Afganistan'ın büyük kısmını denetimine alması, gerekse Pakistan'lı yetkililerin kışkırtmaları ve kısmen de Suudi muhalif Usame Bin Ladin'in, vaatleri sonucunda artık uluslararası düzeyde tanınacakları beklentisine girmeleri, Taliban'ı iyice cüretkar bir havaya sokup, ABD'ye ve Suudi kralları ailesine karşı cihad ilan etme noktasına getirmişti. (RAŞİD, 2001, s.119). Artık yapılan açıklamalara, Bin Ladin'in benimsediği ve Taliban'a özgü olmayan bir öfkeli dil yansımaktaydı. ABD'nin, Taliban'a yönelik Bin Ladin'i ülkeden çıkarma baskıları iyice yoğunlaşırken, Taliban bu isteklere, Bin Ladin'in misafirleri olduğunu ve misafiri kovmanın Afgan geleneklerine aykırı düştüğü karşılığını vermişti. Ancak Washington'un Bin Ladin'e karşı yeni bir askeri operasyon planladığı ortaya çıkınca, Taliban Washington'la pazarlığa girişmiş ve ABD'nin kendilerini tanıması karşılığında Bin Ladin'in ülkeden ayrılmasını sağlayacaklarını

söylemişti. Dolayısıyla 1998 kışına kadar Taliban, Bin Ladin'i Amerikalılarla pazarlıkta kullanabileceği bir koz olarak görmüştü (RAŞİD, 2001, s.228).

ABD politikasında 1997'nin sonlarında başlayan çark edişin başlıca nedeni, Amerika'daki feministlerin Taliban aleyhinde yürüttükleri etkili kampanyaydı. Clinton'un gündeminde her zaman görüldüğü üzere, ülke içindeki siyasal meseleler dış politikaların şekillenmesini fazlasıyla etkilemiş ve müttefiklerinin isteklerini gölgede bırakmıştır. Dolayısıyla ABD'nin, Afganistan sorununa uyanması için de, Amerikalı kadınların Clinton'un kapısını çalmaları gerekmiştir.

Washington'un 1997'nin sonlarına doğru Taliban hakkındaki fikrini değiştirmesinin bir başka nedeni de, Pakistan'da giderek derinleşmekte olan siyasal ve ekonomik kriz olmuştur. ABD yetkilileri, Taliban'ın yarattığı uyuşturucu, terörizm ve İslami fundamentalizm gibi tehditler karşısında, eski müttefikleri olan ve o anda epeyce zayıf düşen Pakistan'ın geleceğiyle ilgili korkularını dile getirmeye başlamıştı. ABD, Pakistan'ı karşı karşıya bulunduğu tehlikeler konusunda uyarılmıştı, fakat ISI'nın Taliban'a yönelik olarak siyasal konularda ve cinsiyetçi tutumunda daha esnek davranması için, herhangi bir baskı yapmayı reddetmesi, ABD'nin canını sıkıyordu.

1998 ve 1999 yıllarında Taliban'ın Bin Ladin'i desteklemesi, Unicol projesinin arkasında durmayı veya projeye katılanlarla uzlaşmayı reddetmesi ve bunların yanı sıra İran'da ılımlı bir yeni hükümetin kurulması, ABD'nin Taliban' a karşı tavrını sertleştirmesi için yeni gerekçeler hazırlamıştı. 1999 yılında Bin Ladin'i yakalamak, Washington politikasının başlıca siyasal amacı haline gelmişti; oysa Afganistan'daki yeni İslami fundamentalizmin gelişmekte olduğu ve zaman içinde onlarca yeni Bin Ladin çıkabileceği halen gözden kaçmaktaydı. Ne var ki geç de olsa ABD, Afganistan'da ilk defa gerçekten barış kervanına katılmış ve BM'nin savaşın sona ermesi için yürüttüğü arabuluculuk çabalarına tam destek vermeye başlamıştır (RAŞİD, 2001, s.291-298). Bu destek 11 Eylül saldırılarına kadar devam etmiş ve bu tarihte ABD, Afganistan ve Taliban ile olan ilişkilerini köklü bir biçimde değerlendirmek durumunda kalmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YENİ BİR DÖNEMİN BAŞLANGICI: 11 EYLÜL

30. 11 Eylül

11 Eylül 2001: New York'ta bulunan, ABD'nin dünya ekonomisine yukarılardan bakışını temsil eden Dünya Ticaret Merkezi'nin, ve gerektiğinde dünyanın dört bir yanına yönlendirecek olduğu silahlarına ve silahlı güçlerine hükmettiği merkez olan Pentagon'un vurulduğu tarih. Pek çoklarına göre ise dünya için yeni bir milat, yeni bir dönemin başlangıcı.

Oldukça sert bir İslam yorumunu benimsemiş, ve dahası kabul edilmesi zor bir mücadele, doktrin ve retoriği geliştirmiş olduğu anlaşılan Usame Bin Ladin'in isminin hemen ön plana çıkarılmış oluşunu anlayabilmek zor değildir. Bin Ladin, ABD kamuoyunun tatmin edilebilmesi için, bu ya da benzeri bir olayda hemen suçlanılmak için hazırda tutulan isimlerden birisiydi ve Bin Ladin zaten her halükarda cezalandırılmayı hak etmiş olduğu düşünülen bir isimdi. Gerçek failer bulununcaya kadar, Bin Ladin'in isminin hedef gösterilmesinde bir sakınca yoktu. Öyle de oldu. Kaldı ki, zaten Taliban da kontrolden çıkmış, bölgesinde "yeni dünya düzeni"yle uyuşmayan tavır ve politikalarla ismini özdeşleştirir olmuştu.

ABD açısından, ikiz kulelere yapılan saldırıyı kim yapmış olursa olsun, bu olay vesilesiyle Afganistan'ın da bir parçası olan bölgeye odaklanmakta büyük yarar vardı. Hazar enerji havzasının yanı başında, istikrarsızlığın kurumsallaştığı ve hüküm sürdüğü bu bölge, yeni dünya düzenini anlayabilmiş olmadığı gibi, ona uyum sağlama niyetinde de görünmüyordu.

Tabii ki ikiz kulelere yapılmış olan saldırıyı kimin yaptığı da önemliydi. Bu saldırıyı kimin yaptığını bilmek, saldırganları cezalandırmak açısından olduğu kadar, bu saldırıların

devamını engelleyebilmek açısından da büyük bir önem taşıyordu. Ama bu, tespit edilseler de saldırganların kimliklerinin ille de açıklanabileceği anlamına da gelmiyordu. Bu nedenle saldırganların kimliği konusunda birçok spekülasyon yapılmaktaydı. Tabii ki fazlasının yapılabilmesi de mümkündü (YAZAR, http://www.liberaltdt.org.tr/guncel/YusufYazar/yy_afganistan.htm). Çünkü olayların kimler tarafından gerçekleştirildiği hakkında herhangi bir belirgin kanıt gösterilememiş, gösterildiği iddia edilse bile bu kanıtlar kamuoyundan gizli tutulmuştur.

31. 11 Eylül'ün Nedenleri

1980'li yılların sonunda iki kutuplu dünya düzeninin ortadan kalkması, tarihin muhtemel seyri konusunda yeni yaklaşımların ortaya atılmasına neden olmuştu. Bu yaklaşıma "Yeni Dünya Düzeni" adı verilmiş ve Yeni Dünya Düzeni, kısa zamanda birkaç teorik zemine birden oturtulmuştu. Bu sistem kısa süre içerisinde karşıtlarını da üretmişti. Sisteme muhalif olanlar, sistemin en güçlü silahı küreselleşmeyi, yine sisteme karşı kullanmışlardı. Yeni dönemin en önemli teorisyenlerinden olan Francis Fukuyama, liberal kapitalist değerlerin insanlığın ulaşabildiği en yüksek değerler olduğunu iddia eden "Tarihin Sonu mu?" teziyle başlattığı tartışmada, dünyanın her yanındaki siyasal yönetim sistemlerinin ve yaşam anlayışlarının birbirine benzemeye başladığını iddia etmişti. Ona göre, ideolojilerin belirleyiciliği ortadan kalkmıştı ve dünya, ekonomiye dayanan bir rekabetin içine düşmekteydi.

Determinist tarih inancıyla, insanlığın artık şu ana kadar izlenen yolun sonuna geldiğini iddia edenler, Avrupa, Ortadoğu ve dünyanın diğer bölgelerindeki istikrarsızlık ve birbiri ardına çıkan savaşlar karşısında şaşırılmışlardı. Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya ve Afrika'nın çok farklı kültürleri ve etnik yapıları içinde barındıran bölgeleri bu dönemde kargaşaya gömülmüşlerdi.

Bu gelişmelerin üzerine başta Samuel P. Huntington olmak üzere bir takım teorisyenler, genelde muhalif bir tez ileri sürerek, önümüzdeki yılların medeniyetler çatışmasına sahne olacağını iddia etmişlerdi. Bu kişilere göre medeniyetler arasındaki kültürel farklar, fikri çatışmalara neden olacak ve bu çatışmalar kutuplaşmaları hızlandırıp,

fiili hale dönecekti. Dünya yeni bir döneme girerken, Huntington da, Fukuyama gibi ideolojilerin belirleyiciliğinin sona erdiğini ve dinlerden kaynak bulan medeniyetler çağına geri dönüldüğünü ileri sürüyordu. O'nun düşüncelerine göre, bu dönemde medeniyetler arasındaki çatışmalar giderek çoğalacaktı ve önümüzdeki yüzyılda dünya, tümüyle bu çatışmalara sahne olacaktı. Huntington, en büyük çatışmanın ise, Batı ve İslam medeniyetleri arasında yaşanacağını öngörmüştü. 11 Eylül saldırılarının nedenlerini bu bağlamda düşünüp yorumlayanlar şu noktayı unutuyorlardı; Bu konuda da olan ile gösterilen farklı konumlarda yer almaktaydı. Çünkü, bugün yaşanan çatışmalar, uygarlıklar arasında değil, güçlü ile gücünü kaybeden, zengin ile varlığını zengine kaptıran arasında yaşanmaktaydı. Dolayısıyla çatışmaların temel boyutunu güç ve ekonomik sebepler oluştururken kültürlerin çatışması gibi bir durum söz konusu değildir (http://www.diplomatikgozlem.com/turkish/digerleri/20020921_01.html).

Yeni-liberal bir anlayışı arkasına alan küreselleşme treni, bazı istasyonlara hiç uğramamaktadır. Uğramadığı istasyonlarda kalan yığınlar, küreselleşmenin lanetlileri arasına katılmaktadırlar. Bu insanlar, internetin ticarete yeni bir çehre kazandırdığı bir çağda “klasik” sabit hat telefon hizmeti bile alamamaktadır. Yeni teknolojilerin yarattığı refah, bu kişiler için hiç bir anlam taşımıyor çünkü, küreselleşmenin, değer yaratım sürecinden pay alabilmek için asgari şartlar söz konusudur. Bunların en önemlisi eğitim sisteminin küreselleşmenin belirleyicisi olan teknolojileri rahat kullanabilen bireyleri yetiştirecek biçimde organize olmasıdır. İşte özellikle bu noktada, günümüzde İslam ülkelerinin genelinde hakim siyaset anlayışının ciddi sıkıntıları mevcuttur. Bu sıkıntıları kavramak için öncelikle küreselleşme ile radikal İslam'ın siyasallaşması arasındaki ilişkinin anlaşılması gerekmektedir.

Küreselleşmenin, konuyla ilgili akademisyenlerin dahi üzerinde mutabakata vardıkları bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak, küreselleşmeyi, her tür değer ve birikimin, günümüz dünya siyasal coğrafyasını belirleyen ulusal sınırları serbestçe aşabildiği bir toplumsal-ekonomik süreçler bütünü olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Burada serbestiden kasıt, devlet eliyle dayatılan regülatif kısıtlamalarla mümkün olan en alt düzeyde karşılaşmaktır. Söz konusu süreçlerin dünya nüfusunun büyük bölümü için tercih edilir sonuçlar ortaya çıkarmaktan uzak olduğu söylenebilir. Eşitsiz büyüme ve kalkınma, geniş

kitleleri, küreselleşmenin “lanetlileri” arasına itmiş bulunmaktadır. Mevcut düzen, söz konusu insanlar için, bu dünyada bir kurtuluş ve gelecek umudu bırakmamış gibidir. Güneyde Endonezya’dan, Kuzeyde Afganistan’a; Doğuda Filipinler’den, Batı’da Fas’a kadar uzanan siyasal coğrafyada yer alan ülkeler, geleceğe umutla bakamamak paydasında birleşmiş gibidirler. Bu ülkeler, bir kaç petrol zengini hariç, yüksek nüfus oranları, düşük eğitim düzeyleri, eşitsiz sosyo-ekonomik yapıları ve küçük kişi başına gayri safi mili hasıla rakamlarıyla küreselleşmenin vaat ettiği refahtan çok uzak bir görüntüye sahiptirler.

Sivil toplumsal örgütlenme bilincinin yaygın olmadığı toplumlarda, çoğunlukla, kurumsallaşmış tek ve en güçlü sığınak olarak “ibadethane” ön plana çıkmaktadır. Siyasallaşan din, gelecekte umudunu kesmiş olan kitlelere, aradıkları kurtuluşu, bu dünyada değilse de, öbür dünyada bulabilecekleri ümidini vermektedir. Dinin, söz konusu toplumlarda sahip olduğu sosyo-kültürel konum, yukarıda belirtilen kurumsallaşmışlıkla birleşince, dinsel siyasallaşmanın alternatifsiz tek seçenek olduğu savına kuvvet kazandırmaktadır. Bir anlamda, bu haliyle din, bireylere ve toplumlara, “sadece fakirler ve acı çekenlerden” olmanın dışında bir kimlik, umut ve sabır kazandırmaktadır. Tüm bu nedenlerle siyasallaşan dinin yükselişi küreselleşme ile çelişkili algılanmamalıdır. Aksine bu çerçevede söz konusu yükseliş, süreçle son derece tutarlıdır (HAN, www.ntvmsnbc.com/news/125283.asp 17.12.2002). Özellikle bu yükseliş, 11 Eylül’de doruk noktasına ulaşmış ve artık küreselleşmenin lanetlileri denilen kesim kendi seslerini olanca yankısıyla ortaya çıkarmıştır.

32. 11 Eylül Saldırılarının Sonuçları

11 Eylül’ün ardından, artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak söylemi yavaş yavaş kendini hissettirmeye başlamıştı. Özellikle Amerika açısından bu durum çeşitli platformlarda dile getirilmiş ve bir anlamda bunun meşruiyeti sağlanmaya çalışılmıştır.

Amerika’nın Uluslararası Ceza Mahkemesini tanımayı reddetmesi, bu örneklerden birini oluşturmuştur. Alman Frankfurter Allgemeine Zeitung Gazetesi bu konuyla ilgili olarak yayınladığı bir yorumda şu ifadelerle yer vermiş ve bir anlamda AB’ye üye ülkelerin görüş açısını belirtmiştir. “Amerika kendi egemenliğini, yabancı bir hukuk düzeninin

boyunduruğu altına sokmak istemiyor, çünkü halkların hakkını arayacak olan bu yeni kuruluşun, siyasi istismara uğramayacağı garanti edilmiş değil ve çünkü Amerika bir dünya gücü. Dünya politikasında tek olduğunu defalarca gösteren Bush hükümeti, imzasını geri çekmekle kesinlikle yeni dostlar kazanmadı. Ancak, Amerikan askerlerinin uluslararası cezai takibe maruz kalabilecekleri ve Amerika'nın askeri saldırı davalarına Amerikalı olmayan hakimlerin bakabileceğini göz önünde bulunduran Washington'un, durumu başka gözle değerlendirdiği unutulmamalıdır. Şimdi ise Bush'un Güvenlik Konseyi'nden, gelecekte de Amerika'nın desteğine önem veriliyorsa, BM barış birliklerine dokunulmazlık uygulanmasını talep etmesine şaşmamak gerek. Gerçi Amerikan Hükümeti ve Kongresi son dönemde, BM nezdinde Afrika'ya veya başka bir yere birlik göndermek için pek can atmadılar, ama Balkan savaşlarının da gösterdiği gibi, riskler hesaplanamayacak derecede yükseldiğinde Amerika'yı yardıma çağıran sesler de derhal artıyor. Başka bir deyişle: Amerika'nın bu son atağı, öncelikle Avrupalılar'a rahatsızlık verecek bir tehdittir" (http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/abd_saldiri/abd_14-20x06x02.htm Frankfurter Allgemeine Zeitung 20/06).

Hiç kuşku yok ki Amerikan dış politikasının en nahoş yanlarından biri çifte standartçılığı. Üstelik bu, 11 Eylül sonrasına özgü bir eğilim değil. Öteden beri böyle. Bu durum, 11 Eylül sonrasında iyice göze batmaya başlamış ve biraz da coğrafya değiştirmişti, o kadar. Uluslararası ilişkilerdeki "real politik"ın yansıması sayılması gereken çifte standartlı dış politika elbette yalnızca ABD'ye özgü değildir; Türkiye'nin, AB'nin, Rusya'nın ve daha birçok ülkenin dış politikasında da görülebilir bu durum. Ancak çifte standardı tek küresel güç olarak ABD'nin uygulaması, etkisi açısından diğerleriyle kıyaslanamayacak niteliktedir. Somuta indirgemek gerekirse, klasik Amerikan dış politika söylemi, özgürlüğü, demokrasiyi ve barışı yüceltirken, işine geldiğinde, çıkarları gerektirdiğinde baskıcı rejimlerle, anti-demokratik güçlerle, savaş çıkırtkanlarıyla işbirliği yapmaktan, hatta ittifak kurmaktan kaçınmaz. Soğuk Savaş boyunca Latin Amerika'da, Afrika'da, Ortadoğu'da az diktatör beslemedi Amerikalılar. 11 Eylül'e kadar, özellikle de Clinton dönemi boyunca klasik söylem iyice koyulaşmıştı. Hatta eyleme yönelik bir nitelik de kazanmıştı. ABD, bu dönemde birçok insani harekât ve harekete imza atmıştı bu dönemde. Ancak Bush yönetimi, 11 Eylül sonrasında terörle mücadeleyi bir numaralı dış politika gündemi yapınca klasik söylem gerilemişti. İcraat için de aynı

durum söz konusuydu. Ancak etkinlik alanı, Ortadoğu gibi demirbaş bölgeleri hâlâ kapsamaktaydı. Mesela bugün, Irak'a saldıran ABD, başta Suudi Arabistan olmak üzere diğer Arap diktatörlüklerinden yardım ummakta ya da Irak'a demokrasi getirmekten bahsetmekte ama komşuları için aynı şeyi öne çıkarmamaktadır. 11 Eylül sonrasında çifte standartlı Amerikan dış politikası etkinlik alanını Orta Asya'ya doğru da genişletmişti. 11 Eylül öncesinde ve yine özellikle Clinton döneminde ABD, Orta Asya'da demokrasinin yeşermesi için iyi kötü çaba gösteriyordu. Rusya'ya mesafeli duruyor, Çin'le didişiyor, Orta Asya diktatörlerine demokrasi nutukları atıyor, tüm bölgede demokratik muhalefetle diyalog kuruyordu. Bunu elbette, stratejik çıkarlarını bu bölgede liberal siyaset ve serbest piyasa ekonomisinin kök salmasında gördüğü için yapıyordu.

Ne var ki 11 Eylül'de demokrasi saati durmuştu. İlk olay Pakistan'dı. Pakistan devlet başkanı Müşerref, Afganistan harekâtındaki lojistik desteği nedeniyle, ABD'nin gözdeleleri arasına girivermişti. Ne darbeciliği kalmıştı, ne de nükleer silah peşinde koşması. Sonra sıra Rusya'ya geldi. Moskova da aşağı yukarı Pakistan'la aynı nedenden ötürü ödüllendirilmekle kalmamış, Çeçenya tamamen Putin'in demir yumruğunun insafına terk edilmişti. Başta Özbek ve Türkmen olmak üzere, Orta Asya'nın diğer diktatörleri de ABD'nin terörle mücadelesine katkıları ölçüsünde rahat bırakılmıştı. Ve nihayet Çin. Pekin biraz gecikmeli de olsa, Uygurlara karşı izlediği politikayı Amerikalılara tescil ettirmeyi başarmıştı (GÜVEN, 2002/a, s.8). Bu değişim ve yaklaşımlar dünyada yeni bir düzenin varlığına işaret ediyordu. Artık ülkelerin terörizme karşı ortak işbirliği ve yukarıda bahsedildiği anlamında, birbirlerine karşı yaptıkları eylemleri görmezden gelme durumu, oldukça karışık ve komplike bir tarzda ve bir belirsizliğe doğru ilerlemeye devam etmekteydi.

Amerika'nın uğradığı makro terörizm saldırısını Amerikan Devlet Başkanı George W. Bush, "Savaş" olarak nitelemişti. Terörist saldırının dehşeti ve vahşeti karşısında uluslararası medyada bazı çevreler uluslararası ortamın aynı olmayacağını, yeni bir düzenin gelebileceğini belirtmişlerdi. Oysa, 11 Eylül saldırıları gittikçe kendini "kuşatılmış" hisseden çevrelerin, Batı'ya karşı olumsuz siyasal katılma olarak adlandırılan terörizme ilk başvuruları değildi. 1967 Arap-İsrail savaşından sonra, 1970 ortalarına kadar uçak kaçırımlar, uçaklara karşı yerde yapılan saldırılar, başta Amerika olmak üzere çeşitli

Ülkelerin diplomatlarına yapılan saldırılar, dünyayı kasıp kavurmuşt. Bazı ülkelere göre terörizm, bazılarına göreyse devrimci savaşlar olarak başlayan çatışmalar sonucu, dünya sahnesine bir çok ülke çıkmıştı. 1990'lara damgasını vuran terörizmin başında, Amerikalıların 4. Dünya olarak adlandırdıkları etnik çatışmalar gelmekteydi. 4. Dünya, yine Amerika'nın tanımına göre, gelişmekte olan ülkelerde, eski sosyalist ülkelerde ve Batının gelişmiş ülkelerinde yaşayan ancak din, dil, ırk açısından kendini farklı ve ezilmiş hisseden insanlardan oluşmaktaydı. Batı, kendi medeniyetini simgeleyen uçakları kaçıranlara karşı yeni uluslararası hukuk kurallarıyla ortak bir cephe oluştururken, bazen ayrılıkçı ve etnik teröre karşı daha toleranslı bir bakış içinde olmuş ve bu olayı, 1990'dan sonra gelişen yeni dünya düzeninin getirdiği kimlik sorununun bir parçası olarak görmüş, bu sebeple dolaylı olarak desteklemişti.

Ancak, hiçbir terörizm olayı, uluslararası düzeni tamamen değiştirmemişti. Uluslararası düzeni değiştiren, yeni ideolojiler ve bu ideolojilere bağlı olarak gelişen olaylardı. 1980 başlarında Sovyetler Birliği'nde başlayan sarsıntının Sovyetler'i çökertmesi, 1990'lardan sonra yeni bir uluslararası düzene gidişin nn aımiştı. Amerika'nın stratejileri hızla değişmiş ve jeopolitiğin yerini, jeo ekonomi almıştı. Amerika'nın önünde, kendisine karşı koyacak her hangi bir siyasi düşmanı kalmamıştı. Mücadele, ekonomik boyutta Batı lkeleri arasında sürecekti. Bölgelerde çıkan çatışmaları, eğer kendi bölgesindeyse Avrupa'nın, Pasifik'te ve Latin Amerika'daysa Amerika, az bir güçle durdurabilirdi. Bir çok ülkede, hatta Amerika içinde üsler kapanmış ve soğuk savaş kalıntıları maddi ve manevi olarak ortadan kaldırılmaya çalışılmıştı. Küreselleşme, zelleştirme, özel teşebbüs, demokrasi sözcükleri anahtar sözcükler olmuştu. Öte yandan küreselleşme ile birlikte bazı olumsuzluklar da küreselleşmiştir. Soğuk savaş sırasında, Büyük Devletler'in birbirlerine karşı kullandıkları uluslararası terörist örgütler küreselleşmiş ve bağımsızlaşmıştır. Örneğin, Usame Bin Ladin gibi kimseler, Suudilerin desteği, Pakistan'ın yardımı, Amerika'nın isteği ile Çeçenistan'da savaşmış, Pakistan'da kamplar kurarak Afganistan zerinden Rusya'yı hırpalamış ve 1996'dan sonra başı boş kalmışlardı. Kuzey Afrika ve Arap Yarımadası'nda radikal İslam gelişmiş, bölge hkmetlerine ve Amerikan hedeflerine karşı terör eylemlerine girişmeye başlamıştı. Kafkaslar karışmış, Balkanlar, etnik temizliğin ortaya çıktığı alan olmuştu. Amerika, Balkanlar'da üç sene bekledikten sonra Bosna'ya müdahale etmiş, Kosova'da, Birleşmiş Milletler'i es geçerek NATO ile

Sırpaları alt etmişti. Makedonların lehine Arnavutlar'ı, Makedonya'da sıkıştırmış, Haiti'deki diktatörü devirmiş ve Panama'dan eski adamı Noriega'yı alarak, New York'ta mahkeme önüne çıkarmıştı. Devletler Hukuku, ayaklar altına alınmıştı. Bunların üzerine Amerikan elçiliklerine, Afrika ve Ortadoğu'da şiddetli saldırılar olmuştu. Saldırılar çok güvenilen Suudi Arabistan topraklarında devam etmişti. Artık Amerika için korkulacak şey, uluslararası terörizmdi. Gelişen terörizmin başıboş devletlerden geleceği tahmin ediliyordu. Bu devletler, Amerika'yı vurmak için, Çin, Rusya ve Kuzey Kore'nin yardımıyla uzun menzilli füze sistemlerini geliştiriyorlardı. İşte bunun gibi sebeplerle Clinton'dan başlayarak ulusal savunma stratejisi ortaya atıldı. Amerika kendisine yapılacak bir saldırıyı, müttefik ülkelerden başlayarak geliştireceği bir füze önleme sistemiyle durduracaktı. Karaya, havaya, denize, uzaya, yerleştirecek olan bu sistem Amerika'yı girilmez bir kale haline getirecekti. Ancak Amerika, tüm bunların tersine 11 Eylül'de hiç de ummadığı bir yerden darbe almıştı. Kendi topraklarından... (KÖNİ, <http://www.aso.org.tr/asomedy/agustos2001-ft.html>).

ABD, 11 Eylül sonrası dış politika rotasını yeniden belirlemişti. Uluslararası ilişkilerin merkezine terörle mücadeleyi koyan ABD, önce "şer eksenini" çizmiş, ardından teröre karşı ilan ettiği topyekün savaşla, dış ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmıştı. Bush hükümeti 11 Eylül'den önce, müttefikleri de dahil olmak üzere tüm ülkeler tarafından politik tek taraflılığı yüzünden eleştiriliyordu. Örneğin sera etkisi gazları konusunda hazırlanan Kyoto protokolünü imzalamayı reddetmiş, bir füze savunma sistemi programıyla uzay çalışmalarını askerileştirerek ABM⁵ Antlaşmasını ihlal etmiş, Güney Afrika'daki Durban'da yapılan ırkçılık konferansından çekilmişti. ABD'nin 11 Eylül'den sonraki yeni müttefik arayışlarının, yeni bir ABD çok taraflılığının belirmesine etki edip etmeyeceği merak edilmekteydi. Ancak kısa süre sonra bu standart politikanın çok da fazla bir değişiklik yaşamadığı gözlemlenmişti (CHOMSKY, 2002, s. 92).

⁵ Nükleer silahlara karşı geliştirilen savunma sistemlerinden birisidir. Saldırı halindeki bir uçağın veya füzenin hedefine varmadan yok edilerek hedefin korunması amacıyla kullanılan bu sistem ilk olarak, 1960'larda SSCB tarafından geliştirilerek Moskova tarafında kurulmuştur. Ardından ABD de benzer bir sistem üzerinde çalışmaya başlamış ancak maliyetin çok yüksek olması sebebiyle sistemlerin kurulması 1972 SALT-1 antlaşması ile çok büyük ölçüde sınırlandırılmıştır (SÖNMEZOĞLU, 2000, s.38).

11 Eylül saldırıları, Amerikan dış politikasında önceliklerin yeniden belirlenmesine neden olmuş ve Washington için terörle mücadele konusu, uluslararası ilişkilerde belirleyici bir rol oynamaya başlamıştır. ABD'nin bu yeni politikasının sonuçları, kısa sürede tüm dünyada kendini hissettirmeye başlamıştır.

11 Eylül saldırısından dokuz gün sonra, Kongre'de konuşan Başkan George W. Bush, uluslararası teröre karşı topyekün bir savaş ilan etmiştir. Dünyadaki terör ağlarının çökertileceğini söyleyen Bush, teröre destek veren herkesi, ABD'nin düşman listesine almış ve ilk hedef olarak da saldırının arkasında olduğu tahmin edilen Usame Bin Ladin ve örgütü El Kaide'ye destek verdiği belirtilen, Afganistan'daki Taliban rejimi belirlenmiştir. Kuzey İttifakı'nın da desteği ile Taliban'ı devirmeye hazırlanan ABD'nin, terörle mücadeledeki sonraki rotası da çizilmiştir. Başkan Bush, kitle imha silahlarına sahip olduğu gerekçesiyle İran, Irak ve Kuzey Kore'yi "şer eksenî" olarak tanımlayarak, bu ülkeleri dünya barışı için bir tehdit olarak kamuoyuna sunmuştur (SCHESCHKEWITZ, <http://www.rengo.com/1109/displtk.htm>).

Bazı yorumlara göre bu saldırılar, son derece olumsuz bir biçimde de olsa, küreselleşmeye ilişkin ekonomik ve toplumsal süreçlerle, birey arasındaki uçurumu kapatmıştır. Zira bu saldırılarla birey, küreselleşme oyununda seyirci koltuğundan kalkmıştır. Artık yeterince gözü kara bireylerin, en kanlı biçimde tepkilerini göstermek için imkanlarının mevcut olduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Üstelik bu imkanlar küreselleşmeyi küreselleşme yapan liberal değerlerden ve bilginin dolaşımından güç almışlardır.

1999 yılında George W. Bush, iktidar için hazırlığını yaparken, Amerikan politikasının yalnızlıkçı bir politika olmayacağını, kendisinin eski başkan Ronald Reagan'ın güçlü Amerika vizyonunu taşıdığını, Çin ve Rusya'ya karşı sert politikalar izleyeceğini, Amerikan politikasının açıkça "uluslararası" olacağını belirtmiştir. Olayların gelişimi bu politikanın kuramcılarını bile şaşırtacak kadar değiştiğinden yeni bir politika geliştirilmesi gündeme gelmiştir.

11 Eylül sonrası süreçte, "terörizmle mücadeleyi Amerikan dış politikası değil", "Amerikan dış politikasını terörizmle mücadele" belirleyecek söylemi oldukça yaygınlık

kazanmaya başlamıştı. Bush'un "Ya bizdensiniz ya değil" söyleminin altındaki mesaj, mücadeleyi tek bir cephe olarak sürdürmek ve öncelikler sıralamasını yeniden düzenlemekte kararlı olduğu izlenimi yaratmıştır. 11 Eylül'den sonra mücadele, politikayı da değiştirmeye başlamıştır. En somut gösterge, ABD'nin karşılıklı nükleer deneme yaptıkları için Hindistan'a ve Pakistan'a 1998'den beri uyguladığı yaptırımlara son vermesi olmuştur. ABD, bu ülkelere yönelik ikili politikasına yeni düzenlemeler getirmiş ve eksikliklerine karşın demokrasinin mevcut olduğu Hindistan'la son yıllarda ilerleyen ilişkilerini askıya alıp, iktidarın askeri darbeye el değiştirdiği eski müttefiki Pakistan'la ikili ilişkiler kurmaya yönelmiştir. Çin, Bush ekibinin üzerinde çalıştığı yeni savunma doktrininde "birincil tehdit unsuru" ya da "stratejik rakip" olarak anılmıştır. Bush daha ilk günden Pekin'le arasına mesafe koymuştur. Hatta Çin Başbakan Yardımcısı'nı kabul etmemiştir. 11 Eylül sonrasında ise Washington, istihbarat paylaşımı için Pekin'in kapısını çalmış ve ABD Çin'in, Dünya Ticaret Örgütü'ne kabulünün yolunu birdenbire açmıştır. Konuya Rusya açısından bakarsak, Bush'un ilk kez Çeçenyalı "teröristlerden" bahsetmesi, daha önce Çeçenya'yı, Moskova'nın insan hakları ihlalinin eleştirme bağlamında gündeme getiren ABD'nin, böylelikle Rusya'nın çizgisine yakınlaştığını göstermiştir. Oluşturmaya çalıştığı koalisyonu İslam ülkelerini de katabilmek için en azından kısa vadede ABD, kayıtsız şartsız İsrail yanlısı tutumunu da yumuşatmıştır. Bu yumuşamanın bir başka nedeni de Filistinlilerin de terör konusundaki bilgi ve bağlantılarından yararlanmaktır. ABD kendi ulusal güvenlik çıkarlarını yine belki de ilk kez İsrail'in ulusal güvenlik çıkarlarının önüne koymuş ve yıllardır sürüncemede kalan Ürdün'le serbest ticaret anlaşması da Senato'dan onay almıştır. Washington'un "kendi teröristleriyle" mücadele uğruna diğer "teröristlere" göz kırpması da gözden kaçmamıştır. Bunun en iyi örneğini, İran ve Suriye oluşturmaktadır. Her iki ülke de ABD'nin terör destekçisi ülkeler listesinin ilk sıralarında yer almalarına rağmen Washington, İngiltere'yi araya sokarak Tahran ve Şam'ı terörle mücadele cephesine çekmeye çalışmıştır. Orta Asya diktatörlüklerine karşı öteden beri daha çok ekonomik nedenlerle hoşgörülü yaklaşan ABD'nin, artık siyasi nedenleri de olmuştur. Değişiklikler bunlarla sınırlı kalmamış örneğin Wolfowitz, NATO toplantısında, yavaş yavaş Balkanlar'daki yükümlülüklerinden vazgeçebileceklerini açıkça belirtmiştir. 11 Eylül'de yaşananlar, ABD açısından kendi güvenliğinin, inzivaya çekilmektense dünyayla daha içli dışlı olmakta yattığını, tek taraflı girişimlerden uluslararası işbirliğinin gerektiğini de ortaya koymuştur (GÜVEN, 2001/b,

s.8). Amerikalı dış politika kuramcısı Robert D. Kaplan bu değişikleri Şöyle belirtmiştir: "Demokrasi gürüşümüz bile değişmeli. Zararsız diktatörlüklere ve karma rejimlerin farklı türlerine, bize destek verdikleri sürece hoşgörüyle yaklaşacağız. Bunda ahlak dışı ya da ikiyüzlü bir şey yok. Uzun dönemde, Amerikalılar kendilerini güvende hissettikleri sürece dünya daha iyi bir yer olur" (KAPLAN, 2001, s.9).

Amerika, Afganistan'da harekate başlarken, hareketin gerekçesini temellendirmek üzere bir doktrin çerçevesinde hareket etmiştir. Amerika'nın "haklı" Savaşı'nın stratejisi Bush Doktrini olarak adlandırılan bu doktrin üzerine inşa edilmiştir. "Teröristlerle, terörizme her ne biçimde olursa olsun destek olanların, aynı kefeyle konularak, onlarla, her cephede ve her tür mümkün aracın kullanılması suretiyle savaşılmaması yaklaşımı" olarak özetlenebilecek olan Bush doktrini, yakın gelecekte, ABD'nin uluslararası ilişkilere yaklaşımını belirleyecek gibi görünmektedir. Ya da en azından Bush yönetimi boyunca, "işlerin" bu çerçevede yürütüleceği anlaşılmaktadır. Dahası, söz konusu doktrin, ABD'ye katlanılamaz maliyetler getiren bir soruna yol açmadığı sürece, yaklaşımın böyle kalması beklenebilir.

Bush Doktrini'nin ortaya konulmasına yol açan terör eyleminin, dünyada "terörist-özgürlük savaşçısı" çifte standardını ortadan kaldıracak görüşü ileri sürülmekteydi. Ancak bugün için bile kimilerinin terörist dedikleri hala diğerleri için özgürlük savaşçısı veya siyasal hareket olarak değerlendirilmektedir. Doktrin, temel olarak belirli problemlere yanıt getirebilme yetisinden uzak görünmektedir. Hangi eylemin terör eylemi olup, hangi eylemin terör hareketi sayılmayacağını belirlemek problemi, doktrinde açık biçimde görülmektedir. Ancak ABD, bunu kendi açısından tutarlı sayılabilecek bir yaklaşımla "Benim terörist dediklerim ve bunlara karşı yapılacak mücadeleye katılmayanlar teröristtir" demekle sorunu kendi açısından ortadan kaldırmış durumdadır. ABD'nin bu yaklaşımı ise dünyayı oldukça karmaşık bir yapıya doğru sürüklemektedir. Örneğin, Rusya'nın Çeçenistan'da sürdürdüğü savaşı meşrulaştırmak amacıyla 11 Eylül'ü nasıl kullandığı bilinirken, Putin'in terörle mücadelede destek paketinin içine soktuğu Çeçenistan savaşını yürütme biçimi konusunda, Rusya henüz hiç bir Batılı resmi yetkili tarafından açıkça eleştirilmiş değildir.

Bush Doktrini'nin bir başka sorunlu tarafı, “her cephede mümkün olan her tür aracın kullanımı” ifadesinde yatmaktadır. Bu topyekün yaklaşımın ileride bir çok sorun ortaya çıkarması kaçınılmaz gözükmektedir. Öncelikle şunu belirtmek gerekiyor ki, bu topyekün yaklaşıma eşlik eden, “ya bizimlesiniz, ya da düşman” tavrı, dünyaya ABD'nin baktığı gibi bakmak zorunluluğunun uluslararası topluma dayatılmasından ibarettir. Bu dayatma, Birleşmiş Milletler anayasasında yer bulan devletlerin egemen eşitliği ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Yani uluslararası hukukun temel prensipleriyle çelişki içindedir. Bu durum, devletlerin varlığının temelini oluşturan bağımsızlık kriteriyle bile örtüşmemektedir.

Hukuku bir yana bıraksak bile ortada reel politikanın gerekleri ve dinamikleriyle de çelişen bir durum söz konusudur. Bush Doktrini, bu haliyle farklı ulusal çıkar yaklaşımlarının var olamayacağı anlamına gelir. Bu haliyle söz konusu olan, bütünüyle Amerika'nın kurallarını belirlediği ve uygun gördükçe istediğinin elini, arzu ettiğinin kolunu, keyfince bağladığı bir oyunu oynamayı kabul etmekle, etmemek arasında bir tercihtir (HAN, <http://www.ntvmsnbc.com>, 31.12.2002).

Doktrin, gelecekte etkilerini oldukça sık hissetmeye başlayacağımız bir sistem içersinde var olmaya devam edecek gibi gözükmektedir. Özellikle ABD'nin küresel mücadelesinin yönünü ve şeklini belirleme açısından oldukça önemli olduğu dikkate alınmalıdır.

Afganistan'daki “kolay zafer”in, önümüzdeki dönemde uluslararası ilişkilerde bir Amerikan dayatmacılığını doğurması ihtimali kuvvetlidir. Hal böyle olursa, Amerikan ulusal çıkarlarının, terörle savaş söyleminin meşruiyeti altında diğer devletlere dayatılması, olasıdır. Üstelik, Bush yönetiminde söz konusu olasılığın gerçekleşme riskinin çok büyük olduğunun ipuçları da mevcuttur.

Doktrin'in bir de “tırmandırma” etkisi vardır. Ve belki de Doktrin'in bu yönü uluslararası ilişkiler açısından daha önemli olmuştur. Söz konusu Doktrin yüzünden artık uluslararası sorunların çatışma aşamasına kadar tırmanması, eskisine göre daha kolay olabilecektir. Taraflar rahatlıkla, Bush Doktrini'nin sağladığı meşru zemini kullanarak

birbirlerini “teröristlere yardım ve yataklıkla” suçlayabilme serbestliğine sahip hale gelebileceklerdir (HAN, <http://www.ntvmsnbc.com>, 31.12.2002). Tırmandırma etkisinin sonuçlarını reel olarak, en açık biçimiyle Hindistan-Pakistan krizinde gözlemlemek mümkündür. 11 Eylül saldırısı sonrasında ABD’nin gerçekleştirdiği Afganistan operasyonu, dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi, alt kıtadaki dengeleri de değiştirmiştir ve Hindistan ile Pakistan arasında, 1947’de iki ülkenin İngiltere’den bağımsızlıklarını kazanmasından bu güne kadar, temel anlaşmazlık konusunu teşkil eden Keşmir de bu gelişmelerden doğrudan etkilenmiştir. Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile birlikte, eski stratejik önemini kaybeden Pakistan’ın, Afganistan operasyonu ile tekrar eski konumuna geldiğini düşünen Hindistan, bu durumdan rahatsızlık duymuştur. Son olarak ise 13 Aralık tarihinde Hindistan Parlamentosuna, Pakistan tarafından desteklendiği öne sürülen saldırı, nükleer silahlara sahip iki rakip ülkenin sınıra asker yağmaları ile bölgede pek de azalmayan tansiyonun tekrar yükselmesine sebep olmuştur. Küresel olarak bakıldığında, bölgede olası bir savaşın, özellikle de nükleer silahların kullanıldığı bir savaşın, maliyetlerinin çok yüksek olacağı, bunun Afganistan operasyonunun etkileri üzerinde olumsuz yönleri olabileceği göz önüne alındığında, büyük güçlerin aracılığı ile bir savaşa dönüşmeden, artan gerginlik azaltılmıştır (TUNÇ, 2002, s.95). Üstelik Hindistan daha sonra yaptığı açıklamada parlamentoya saldıran Pakistan’lı teröristlerden bahsetmiş ve terörizmle mücadelede Pakistan hükümetini hedef olarak belirleyerek, iki devlet arasında çıkabilecek bir çatışmanın Hindistan tarafından terörizme karşı bir mücadele olacağını belirtmiştir. Olaylara bu şekilde bir nitelik kazandırılması kaynağını Bush Doktrini’nden almıştır. Konumları ve güçleri itibariyle iki ülkenin bu şekilde birbirlerine bu tip yönelmelerde bulunması, doktrinin olası risklerini ortaya koyan önemli bir gösterge niteliğindedir.

Doktrinde sistemin yürümesi için, bu anlayışa paralel olarak, zora başvurma tehdidi kullanmak zorunluluğu vardır. Kısaca, Bush Doktrini’nin özü uluslararası ilişkilerde barışı ve işbirliğini değil, güç kullanımını ve savaşı beslemektedir. Üzerine kurgulandığı mantık silsilesi gereği, inandırıcılık ve iknaya değil, korku ve dayatmaya dayanmaktadır (HAN, <http://www.ntvmsnbc.com/news/128942.asp>, 09.01.2002).

Afganistan'a karşı oluşturulan uluslararası ittifak çerçevesinde askeri hareket başladığında, tüm uluslararası dayanışma söylemlerine rağmen, askeri operasyonların aslında Amerikan ve İngiliz birliklerince gerçekleştirildiği kimsenin gözünden kaçmamıştır. Diğer batılı ülkeler ve özellikle NATO'nun Avrupalı müttefikleri, olaya yine sonradan katılmışlardır. Bu haliyle karşı karşıya kaldığımız tablo, 1990'larda şahit olduğumuz diğer askeri operasyonlardaki genel yapıdan pek farklılık göstermemiştir. Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerin, özellikle 1990'ların sonuna doğru gittikçe önem kazanan bir şekilde, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) geliştirme yönündeki çabaları göz önüne alındığında, Afganistan operasyonu boyunca yaşananlar bu ilişkiler için ilginç sonuçlar doğurmuştur.

Bu durum, Amerikan askeri güvenlik şemsiyesinin, sağladığı avantajlar göz önüne alındığında pek çoklarınınca makul karşılanmasına rağmen, aynı zamanda derinden derine rahatsızlık da yaratmıştır. Özellikle Fransa, Avrupa'nın bağımsız bir politika geliştirmesi yönündeki eğilimlerin bayraktarlığını yapmıştır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası döneme girilirken Avrupa, savunma ve güvenlik alanlarında önemli gelişmelere şahit olmuştur. Avrupa Topluluğu'ndan AB'ye geçiş sürecinde, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası yeni oluşturulan Birliğin ikinci sütununu oluştururken, diğer yandan da Batı Avrupa Birliği'nin (BAB) yeniden güçlendirilmesi yönünde adımlar hızlanmıştır. Ayrıca, Varşova Pakti'nin ortadan kalktığı bir ortamda, NATO'nun varlığı ve gerekliliği de 1990'ların başında yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde, Yugoslavya'nın dağılması ve beraberinde yaşanan gelişmelere karşı Avrupalıların tepkisi, bunun Avrupa-ıçi bir sorun olduğu ve dolayısıyla Avrupalı kurumlarca, ABD'den bağımsız olarak ele alınıp çözümlenmesi gerektiği şeklinde gelişmiştir. Bu yöndeki söylemler, ABD'nin de Avrupa ile ilişkilerini yeniden tanımlama talepleriyle örtüşmüştür. Avrupalıların da artık savunma konularında sorumluluklarını arttırmaları ve masrafları paylaşmalarının gerekliliği görüşü, Atlantik'in öte yakasında yaygınlık kazanmıştır. Bu ve benzeri faktörlerin de bir araya gelmesiyle Avrupalıların önünde, diledikleri gibi hareket edebilecekleri bir alan ortaya çıkmıştır. Fakat, Avrupa askeri bir güçle desteklenmedikçe, diplomatik girişimlerin tek başına yetersiz olduğunu anlamakta gecikmemiş, ama bunu gerçekleştirecek caydırıcı bir askeri politika da geliştirememiştir. Sonuçta, hatırlayacağımız gibi Amerikan yönetimi Avrupa politikasına tekrar geri dönene ve

Amerikan askeri gücünün Avrupalılar için önemini “bir kez daha” ortaya koyana kadar, Bosna’da yaşanan dram uzun süre devam etmiştir.

Afganistan Savaşı’nda ABD, İngiltere ile birlikte hareket etmeyi tercih etmiştir. Bu durum, ABD’den bağımsız bir Avrupa savunma ve dış politikası geliştirilmesine temkinli yaklaşan, en önemli AB üyesinin İngiltere olduğu göz önüne alındığında, biraz daha anlamlı hale gelmektedir. İngiltere’nin ABD ile olan özel ilişkileri ve sahip olduğu askeri imkanları nedeniyle, İngiltere’nin katkısı olmadan AB’nin bu alanda kararlı adımlar atması imkansız gibi görünmektedir. Nitekim, AGSP ve Acil Müdahale Gücü’ne giden yolu açan da İngiltere’nin bu yönde tavır değiştirip, AGSP’ye, NATO’yu ve ABD’yi dışlamaması koşuluyla sıcak bakması ve diğer Avrupalı ortaklarıyla birlikte hareket etmeye karar verişti olmuştur. Aralık 1998’de yapılan Anglo-Fransız Zirvesi, bu yöndeki çabalara büyük bir ivme kazandırmıştır. Yeni dönemde İngiltere’nin tercihini ne yönde kullanacağı, Avrupa güvenlik politikalarının seyrini de derinden etkileyecektir. Nitekim Blair’in Afganistan’daki gelişmelerle ilgili, AB kurumlarını ve diğer Avrupa devletlerini bir yana bırakıp, Almanya ve Fransa ile bir toplantı düzenlemeye çalışması büyük tartışma yaratmıştır. Bu ve benzeri hareketlerin ileride tekrarı, AGSP’nin geleceğine önemli darbeler indirebilecek bir nitelikte gözükmektedir.

Bu bağlamda, AGSP’nin kendi konumunu zayıflatacağı gerekçesiyle bu konudaki muhalefetini sürdüren Türkiye’nin, operasyona askeri destek vermekte gecikmeyen diğer NATO üyesi olması önemlidir. Bu perspektiften bakıldığında, Türkiye’nin bu yöndeki kararı, IMF yardımından yararlanmak amacıyla alınan günü birlik bir karar olmanın ötesinde, daha derinde yatan bazı stratejik nedenlere de dayanmaktadır.

Diğer bir muhtemel senaryo ise, Avrupalıların Afganistan’daki gelişmelerin de etkisiyle kararlılıklarını sürdürmesi ve kamçılması ihtimali üzerine kurulabilir. Avrupa Devletleri’nin, dünya ölçeğinde olmasa da en azından kendi arka bahçelerinde -özellikle Doğu ve Güneydoğu Avrupa, bir ölçüde de Ortadoğu ve Kuzey Avrupa çapında- sorunlara müdahale etmelerine imkan sağlayacak, savunma ve güvenlik mekanizmalarını geliştirmeye çalışabilirler. Yeni girilen dönemin de etkisiyle, dünya çapında faaliyet gösteren terörizme karşı mücadele etme söylemiyle, gereken askeri harcamalar da bir

ölçüde kamuoyunda meşrulaştırılabilir. Böylesi bir senaryoda Türkiye'nin yeri belirsizliğini bugün olduğu gibi koruyacaktır. Ya da, Türkiye ile ilişkiler daha bir önem kazanabilir ve Türkiye'ye verilecek yer daha da sağlam olabilir. Sorunun birçok değişik boyutunun bulunması, yeni dönemde cevabı belirsiz pek çok soruyu barındırmaktadır (KARDAŞ, <http://www.liberaldt.org.tr>).

11 Eylül sonrası dönemde meydana gelen gelişmeler, ABD yönetiminin tek yönlü çıkar algılaması ve buna uygun olarak tek yönlü politika yapımı ile ilgili eleştirilmesine neden olmuştur. Bu gibi eleştirilere, ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, tek yönlü bir politika geliştirmenin söz konusu olmadığını, diğer ülkelerle terörizme karşı mücadele edilirken diğer unsurları da düşünmenin önemli olduğunu belirterek cevap vermiştir (WOLFOWITZ, <http://www.tesev.org.tr/etkinlik/paulsc.php>, 14.07.2002).

11 Eylül'den sonra küresel düzeyde dış politikasında en radikal değişimi yaşayan ülkelerden birisi de Rusya olmuştur. Başkan Putin, iç politikada önemli riskler olarak terörizme karşı savaşta, ABD'ye tam destek sağlamış ve Batıcılık ile Avrasyacılık arasında bir eksene oturtulmaya çalışılan Rusya'nın yönü, 11 Eylül'den sonra Batı ile bütünleşmeye ve bu anlamda ABD ile müttefikliğe doğru çevrilmiştir. ABD ile hızlı başlayan balayı, bu ülkenin Orta Asya'da birbiri ardına askerî üsler edinmesiyle neticelenmiş ve hatta Ocak 2002'de Rusya Başbakanı, Moskova'yı ziyaret eden Irak Dışişleri Bakanı'nın görüşme talebini geri çevirerek, SSCB döneminden beri en büyük hamisi olduğu Irak ile ilişkilerini de bu yeni balayına feda edecek duruma gelmiştir. Ancak bir taraftan Rusya içerisinde yükselen Batı karşıtı söylem ve diğer yandan da ABD'den umulan desteğin bulunamaması, Moskova'da ABD'ye verilen desteğin sorgulanmasına ve Kremlin'in dış politika alternatiflerini açık tutmasına sebep olmuştur. İktidara geldikten sonra Rusya'da ekonomik programları, ajandasının ilk sırasına yerleştiren ve dış politikada ekonomik önceliklere daha fazla yer vermeye başlayan Başkan Putin'in ABD'den beklentilerinde de hiç kuşkusuz ekonomik öncelikler önemli bir yer tutmuştur. Putin, ABD'ye bu süreçte önemli tavizler vermiş ve bunun karşılığının direkt ekonomik girdiler olarak Rus ekonomisine kazandırılması gerektiğini düşünmüştür. Ancak, 11 Eylül sonrası süreçte, Rusya ekonomisi için oldukça önem arz eden Batı sermayesi, Rusya ekonomisine çekilemediği gibi, Batı tarafından Rusya'ya vaat edilen ekonomik yardımlar da gelmemiştir.

Yine 11 Eylül'den sonrasında uluslararası terörizmle mücadelede Rusya, ABD'ye önemli destekler sağladığını, ancak buna karşılık ABD'den yeterli ilgiyi göremediğini düşünmüştür. Diğer yandan ABD'nin Rusya'nın yakın çevre stratejisi içerisinde önemli bir yere sahip olan Orta Asya'da askeri üstler elde etmesi ve Güney Kafkasya'ya girme teşebbüslerinde bulunması, Rusya'yı, ABD'ye karşı yeni alternatif politikalar geliştirmeye itmiştir. Bu alternatifler içerisinde son dönem hızlı bir gelişme gösteren Rusya ile şer ekseni ülkeleri ilişkileri, ABD ile Rusya arasında yaşanan balayının sorgulanmasına sebep olmuştur.

ABD'nin tek taraflı olarak Anti-Balistik Füze (ABM) anlaşmasından çekilmesi, Rusya açısından beklenen bir gelişme olmakla beraber, iç politikada ABD ile başlatılan diyalogun yeniden sorgulanmasına yönelik ilk önemli işaretlerden birisi olmuştur.

Rusya'nın beklentileri elbette ki sadece ekonomik alanla sınırlı değildi. Rusya, ABD'ye terörizme karşı işbirliğine verdiği desteğin "terörist" olarak nitelediği Çeçenleri de kapsayacağını ümit etmiş veya en azından bu çerçevede Rusya'nın Çeçenistan'da terörizme karşı yürüttüğü savaşta, Batılı müttefiklerinin Rusya'nın bu "iç işine" karışmamasını beklemiştir. Başlangıçta Rusya'nın Çeçenistan politikasına fazlaca karışmayan Batı'nın zaman geçtikçe yeniden karışır duruma gelmesi, Rusya'nın ABD ile müttefikliğini yeniden değerlendirmesine sebep olmuştur.

Son on yılın tarihî gelişmeleri içinde olayları ele alacak olursak, Rusya'nın Orta Doğu'da izlediği politikalar, zaman içinde Rusya'yı, bölgede Amerikan karşıtı bir ülke durumuna getirmiştir. Rusya'nın, Irak, İran gibi ülkelerle olan ilişkileri Amerika'yı rahatsız etse bile, Rusya'nın İsrail ile olan ilişkilerini geliştirmesi ve artık İsrail'i Amerika'nın Orta Doğu'daki kapitalist ajanı olarak görmemesi, Amerika'yı Orta Doğu'da rahatlatan hususlar olarak ortaya çıkmıştır (VOLKHONSKY, <http://www.cdi.org/russia/johnson/6036-9.cfm>, 23.01. 2002).

Rusya'nın "şer ekseni" olarak nitelenen İran, Irak ve Kuzey Kore ile olan ilişkileri daha çok jeo ekonomik bir karakter taşımaktadır ve ABD tarafından ikame edilebilir niteliktedir.

Bu sebeple Rusya'nın ticarî kaygıları Batı tarafından karşılandığı takdirde Rusya bu ülkeler ile olan ilişkilerine sınırlamalar getirebilir. Bu niteliği ile bu ülkeler Rusya-ABD ilişkilerinde bir sorun oluşturuyor gibi gözükse, de ikame edilebilir nitelikleri sebebiyle bu sorun stratejik nitelikte değildir. Batı tarafından Rusya'nın ekonomik beklentilerinin tatmin edilebildiği noktada bu sorun çözülebilecek ve Rusya "şer eksenî" ülkeleri ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçirebilecektir. Kısa ve orta vadede Rusya-ABD arasında eğer bir sorun ortaya çıkarsa, bu sorunun Kafkasya'da ve özelde Gürcistan'da olacağı öngörülmektedir. Zira ABD ve Rusya'nın çıkarlarının çatışacağı nokta Gürcistan'dır ve bu sorunun ikame edilebilir nitelikleri oldukça zayıftır. ABD'nin, Gürcistan'da takınacağı tutum, bize gelecek dönem Rusya-ABD ilişkilerinin ne yön alacağı hususunda ciddi ipuçları verecektir (KÖNİ-OĞAN, <http://www.liberaldt.org.tr>).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONSUZ ÖZGÜRLÜK HAREKATI

40. Harekat Öncesi Durum

Eylül 2001 öncesine kadar Afganistan, her gün yasaklayacak yeni bir şey bulmakta zorlanmayan ve sonunda Bamiyan'daki Buda heykellerini bile havaya uçuran, Taliban adlı kökten dinci bir rejimin hüküm sürdüğü, havalar ısındığında Taliban ile Kuzey İttifakı'nın savaşmaya başladığı, soğuduğunda ise geri çekildiği bir ülke olarak tasvir edilirdi. Kuzey İttifakı'nın askeri lideri Ahmed Şah Mesud'un bir suikasta kurban gittiği iddiaları bölgede yankı yarattığında, kimse bunun dünyayı yeniden şekillendirecek bir sürecin işaret fişegi olduğunu bilmiyordu. Bununla beraber yıllardır savaşmaya alışkın olan Afgan halkı tam bir karmaşanın ortasında bulunmaktaydı. Ülkede yoksulluk her zamanki gibi sürmekte, ilaç sıkıntısı bir türlü giderilememekte ve iç savaş zamanından kalma, ülkenin her bir yönüne gizlenen kara mayınları, bir türlü temizlenememekteydi (<http://www.remgo.com/1109/1yil/afg.htm>).

ABD açısından ilk olarak, müdahalenin en sorunlu boyutu, yerli aktörler arasında tam olarak güvenilir güçlü bir koalisyon oluşturma imkanını bulamamış olmasıydı. Aralarında belli ölçüde dikkate değer gruplar bulunsa da, Kuzey İttifakı denilen birlik, büyük ölçüde sanal bir birlikti ve dahası, bu ittifakı oluşturan grupların ABD'nin bir zamanlar Taliban'ı da desteklemiş olduğunu unutmaları mümkün değildi. Aslında Kuzey İttifakı diye topluca bir arada anılan güçlerin de, ABD'ye güvenmemekte oldukça güçlü argümanları vardı. Aynı güçler, Pakistan'a da güvenmemekteydi, çünkü Taliban'ın doğusunda Pakistan'ın ve Suudi Arabistan'ın oldukça katkısı vardı. Bu güvenilmez ilişkiler nedeniyle ABD ve diğer Batılı güçler, Kabil yolunda Kuzey İttifakı güçlerine yeşil ışık yakmakta gönülsüz davranmışlardı. Ama Kuzeyli güçler, yoğun bombardımanın etkilediği Taliban direnişinin zayıflığını görünce Kabil'e girmek için, ABD'nin yeşil ışığını beklememişti. Kuzey İttifakı'nın, hem güçlerinin yetersiz oluşu ve hem de aralarındaki husumetler nedeniyle

güvenilmez oluşu, ABD'yi bu yapıya, Taliban'a altyapı oluşturan Peştun nüfustan katılımlar sağlama çabasına götürmüştür. Ancak belli bir Peştun katılımının da sağlanmasıyla oluşan anti-Taliban niteliğindeki koalisyon yeni bir rejime kapı açabilir ve Afganistan'ın toprak bütünlüğünü koruyabilirdi. Tabii, bütün bu oluşum planlanırken, önde gelen müttefik olarak Pakistan'ın bölgedeki konumunun ve iç istikrarının dikkate alınması ve memnun edilmesi gerekmiştir. Bu noktada tüm aktörleri memnun eden çözümler üretmekte zorlanılmış ve müdahale; kısa zamanda Afganistan'da istikrar sağlayacak bir rejim değişikliği olarak bakıldığında, düşünülen de daha uzun bir zamana yayılma eğilimi göstermiştir.

Aslında ABD yönetimi müdahale öncesinde birçok problemle karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan bir tanesi Pakistan'daki iç dengelerin daha da sarsılması ve iç istikrarın daha da bozulmaya yüz tutmasıydı. 12 Ekim 1999 tarihinde bir darbeyle yönetime el koymuş olan Müşerref, başlangıçta Afganistan Savaşı sırasında karşı karşıya kaldığı radikal dindar grupların desteğine sahipti. Savaş öncesinde iç kontrolü sağlamış görünse de, Afganistan'daki gelişmelere bağlı olarak Müşerref liderliğindeki askeri yönetimin Pakistan'daki kontrolünün zayıflama ihtimali yüksekti. Çünkü, Pakistan ordusunda dindar eğilimlerin oldukça güçlü olduğu bir gerçektir. Bir zamanlar Özel Komando Birliği'nin komutanlığını yapmış olan Genel Kurmay Başkanı olarak 1999'daki Kargil (Keşmir'de bulunan bir dağlık bölge) krizinde, dindarların görüşleri doğrultusunda ve şahince davranmış olan Pervez Müşerref de bunu iyi bilmekteydi. O yüzden ki Pervez Müşerref müdahalenin olabildiğince kısa bir sürede tamamlanmasını arzulamıştır. Aslında, çok uzun sürebileceği şeklinde görüş açıklamış olmalarına rağmen ABD yönetiminin de, Afganistan sınırları içerisindeki hareketin mümkün olduğu kadar kısa bir sürede tamamlanması için bir çaba içinde olduğu değerlendirildi, gerçekleşen gelişmelere bakılarak yapılabilir. Rusya'nın Afganistan'a müdahalesinin Sovyet Bloğu'nun çöküşünün de önde gelen bir sebebi olduğu gerçeğini, ABD yönetiminin göz ardı edebilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, tüm tersi argümanlara rağmen, ABD yönetimi bölgedeki nüfuz ve kontrolünü sağlayabileceği ve sürdürebileceği bir yapılanmada, gerekli altyapıyı sağlamak için tüm desteği verse de, askeri hareketi kısa sürede sonuçlandırmayı hedeflemiştir. Pakistan gibi diğer İslam ülkelerindeki tüm yönetimler de müdahalenin uzun sürmesinden endişe etmişlerdir. Çünkü müdahalenin uzun sürmesi bu ülkelerdeki (özellikle Ortadoğu

ülkelerindeki) Anti-Amerikan tutum ve eylemlerin şiddetlenmesine yol açabilecek ve bu da bu ülke yönetimlerinin büyük politik, sosyal ve ekonomik çalkantı ve zorluklarla karşı karşıya kalması anlamına gelebilecektir (YAZAR, http://www.liberaldt.org.tr/guncel/YusufYazar/yy_afganistan.htm).

Harekat öncesinde onca söylemin, onca hazırlığın, onca riskin arkasında ABD için biri kısa, diğeri uzun vadeli iki temel amaç vardı. Birincisi, 11 Eylül'ün sorumlularını cezalandırmak. İkincisi de 11 Eylül'ün tekerrür etmesini önlemek. İntikam/adalet, tek taraflılık/uluslararası mutabakat, terörle mücadele uğruna ödün/demokrasi ve insan haklarına sımsıkı bağlılık, milliyetçilik/halklar mozaigi, Haçlı seferi/Müslümanlarla işbirliği gibi gerçek ya da yapay gerilim düzlemleri üstüne otursa da, her ne pahasına olursa olsun ABD'nin ilk amacına ulaşmakta fazla zorlanması beklenmemiştir. Asıl mesele, ABD'nin ikinci amacına yine Afganistan özelinde nasıl ulaşacağıydı. Bu açıdan, ABD'nin Bin Ladin'i alıp Taliban'ı devirmek için bunca çaba harcadıktan sonra, Afganistan'ı, en azından terörizme karşı "sterilize" edeceği düşünülmüştür (GÜVEN, 2001/c, s.8).

Washington, harekat öncesinde uluslararası terörizmle ortak mücadele için olmasa da, en azından İslamcı teröristlere karşı harekat cephesini mümkün mertebe genişletmenin yollarını aramıştır. Bir anlamda ABD, Körfez koalisyonu gibi bir koalisyonun peşine düşmüştür. Ancak Saddam'a karşı oluşturabildiği gönüllü koalisyonu, Taliban'a karşı tam anlamıyla oluşturamamıştır. Çünkü Rusya'nın aleyhte propagandasına karşın, Taliban, komşuları için bölgesel bir tehdit oluşturmamış, ayrıca da, tartışılmaz çağdışılığıyla arada sırada dünyanın vicdanını sızlatsa da, dengeleri bozacak bir girişimde bulunmamıştır.

Rus işgaline karşı direnişte köprübaşı sayılan Pakistan, oldukça sancılı günler geçirmişti. ABD'nin baskısı İslamabat'ı zoraki bir işbirliğine doğru sürükledikçe Müşerref, giderek koyulaşacak işbirlikçi imajının kendisini daha da sıkıştıracağından kuşku duyuyordu. 11 Eylül öncesinde bile sınır boyundaki çadır kamplarda üç milyon Afgan mülteci yaşıyordu. Mezhepler arasındaki sert çatışmalar, küreselleşmenin getirdiği yapısal uyum programları ve uyuşturucu tüccarları, ülkeyi mahvediyorlardı. Sovyetlere karşı mücadele etmek amacıyla kurulan ve ülkede pıtrak gibi çoğalmış bulunan terörist

eğitim merkezleri ve medreseler, Pakistan'da çok tutulan radikal eğilimli kişiler yetiştirmişlerdi ve Pakistan Hükümeti'nin yıllarca kol kanat gerdiği, desteklediği, para yardımı yaptığı Taliban'ın, Pakistan'ın siyasi partileriyle maddi ve stratejik ittifakları vardı. Amerika'ya destek vereceğini açıklayan Devlet Başkanı Müşerref, kendi ülkesini de iç savaş içinde bulma korkusu taşıyordu.

Rus işgaline karşı direnişte Pakistan kadar "işlevsel" bir yararı bulunmayan Hindistan'ın durumuysa farklıydı. Hindistan ile Pakistan özellikle de Keşmir gibi gündeme oturan bir sorundan ötürü çatışma içindeydi. Hindistan'da Pakistan nüfusundan daha fazla Müslüman yaşamaktaydı. Dolayısıyla Afganistan'a Amerikan müdahalesi, Hindistan'ı da kızıştırabilirdi. Nitekim Hindistan hükümeti, kendisini de İslamcı kökten dinciliğin stratejik hedefleri arasında görmekteydi. Harekat planlamasının başından beri, İslamabat'tan daha az önemli olmadığını kanıtlamak istercesine, Amerikalılara sonuna kadar istihbarat ve lojistik destek sağlamaya hazır bulunduğunu bildirmesi, Hindistan hükümetinin niyetini açıkça ortaya koymuştur.

Gelişmelerden en kârlı çıkacak ülkenin İran olacağı yönünde yorumlar yapılmıştır. Her şeyden önce İran'ın iki düşmanı, birbirine girmek üzeredir ve Tahran, 20 yıldır uluslararası bir krizde ilk kez, resmen Washington'dan yana tutum almıştır. İran'da muhafazakârlar değilse de Hatemi'nin öncülüğündeki yenilikçiler, bir taşla iki kuş vurmak niyetindeydiler. Hem bir tehdit unsuru ortadan kaldırılacak, hem de ABD'yle siyasi ilişkiler zemininin yumuşatılmasını sağlayacaklardı. Nitekim Beyaz Saray, Tahran'ın tutumunu, ilerisi için umut verici bulduğunu bildirmekte pek gecikmemiştir (GÜVEN, 2001/d, s.8).

41. Harekat'ın Nedenleri

11 Eylül'deki saldırıların ardından Amerikan Hükümeti, düşmanını tam olarak teşhis etmeden, hatta nasıl bir yaradılışta olduğunu bile anlamaya başlamadan, aceleyle ve aynı zamanda propaganda amacıyla "teröre karşı uluslararası işbirliği" çağırısı yapmış, kara, hava ve deniz kuvvetleri ile medyasını harekete geçirmiş ve hepsini harekatın havasına sokmuştur.

Bu hareketin anlamı, kimilerine göre terörizme verilmesi gereken geç kalınmış bir cevap, kimilerine göre ise dünyanın en güçlü devletinin, kendisine yapılmış tepki olarak ve öfkeyle, yeni bir tür savaş yürütmek amacıyla, eski içgüdülerine dönmesiydi. Amerika kime karşı savaşıyordu? 20 Eylül günü FBI, uçak kaçırınların bazılarının kimlikleri konusunda kuşkuları olduğunu belirtmiştir. Aynı gün Başkan Bush, "Bu insanların kim olduklarını kesin olarak biliyoruz, onları hangi hükümetlerin desteklediğini de," açıklamasını yapmıştır. Bu ifadeler, faillerin kimliği hakkında kafalarda soru işaretleri yaratmıştır. 20 Eylül günü Kongre'de yaptığı konuşmada Başkan Bush, Amerika'nın düşmanlarını "özgürlüğün düşmanları" olarak nitelemiş ve Amerikalıların, "Bu insanlar bizden neden nefret ediyor?" diye sorduklarını belirterek, bu soruyu şu şekilde cevaplamıştır: "Bizim özgürlüklerimizden nefret ediyor onlar, Din özgürlüğümüzden, konuşma özgürlüğümüzden, seçme özgürlüğümüzden, toplantı yapma ve farklı görüşlerde olabilmeye özgürlüğümüzden". Bu noktada insanlardan iki şeye inanmaları istenmiştir: Birincisi; iddiasını destekleyecek somut kanıtlar olmasa bile, Amerikan Hükümeti kime düşman diyorsa, onu düşman olarak algılamak. İkincisi ise; düşmanın amacının, Amerikan hükümeti ne diyorsa o olduğunu kabul etmek. Bunlar, yeni çağa damgasını vuracak gibi gözükse, Bush Doktrini'nin etkileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Stratejik, askeri ve ekonomik nedenlerle, Amerikan hükümetinin, halkını, özgürlük, demokrasi ve Amerikan tarzı yaşamlarının saldırıya uğramış olduğuna inandırması gerekiyordu.

Bu olanlar Amerika'yı kedere boğmuş ve bu kederi bütün halk yaşamıştı. Amerika'nın kederini ölçülü tutmasını ya da buna uyum sağlamasını beklemek yanlış olurdu. Bununla birlikte, bu kederi, 11 Eylül'ün nedenini anlamaya çalışmak için bir fırsat olarak görmek yerine, bütün dünyanın kederini gasp edip yalnızca kendilerinin olanın yasını tutmak ve bunun öcünü almak için bir fırsat saymaları yanlış karşı verilen yanlış bir cevap olmuştur.

Amerika'nın bu hareketi, Amerika'daki teröre karşı mıydı, yoksa genel olarak teröre karşı mıydı? Tam olarak burada neyin öcü alınıyordu? Yaklaşık 7.000 kişinin trajik ölümünün mü, Manhattan'da yerle bir olan bir buçuk milyon metre kare büro alanının mı, Pentagon'un bir bölümünün çökmesinin mi, yüz binlerce kişinin işsiz kalmasının mı, bazı havayolu şirketlerinin iflas etmesinin mi, New York borsasının dibe vurmasının mı? Yoksa daha fazlasının mı? 1996 yılında Amerika Birleşik Devletleri Bakanı Madeleine Albright'a

ulusal televizyonda, Amerika'nın uyguladığı ekonomik ambargo nedeniyle ölen, 500.000 Iraklı çocuk konusunda ne hissettiği sorulmuştur. Bakan bu soruya karşılık, bunun çok güç bir seçim olduğunu söylemiş, “ama tümünden bakıldığında, buna değer diye düşünüyoruz” demişti. Albright, böyle konuştuğu için işinden olmamış, Amerikan Hükümetinin görüşlerinin ve amaçlarının temsilcisi olarak dünyayı dolaşmayı sürdürmüştür. Albright'ın bu tutumu ve ABD hükümetinin temsilcisi olarak söylediği bu sözler, daha önce de sözünü ettiğimiz ABD'nin iki yönlü politikasına açık bir kanıt niteliği taşımaktadır.

Benzer biçimde, Amerikan Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, kendisine Amerika'nın giriştiği bu yeni savaşta, neye zafer diyeceği sorulduğunda; Amerikalıların, yaşamlarını eskisi gibi devam ettirmelerine izin verilmesi gerektiğine dünyayı inandırabilirse, bunu bir zafer olarak kabul edeceğini söylemiştir. 11 Eylül'deki saldırılar, ürkütücü bir biçimde hatalı yolda olan bir dünyadan atılan, olağandışı birer kartvizitti. Bu saldırılar, Pearl Harbour olayından sonra, Amerikan topraklarında görülen ikinci saldırı olayıydı. Pearl Harbour'ın intikamı, Hiroşima ve Nagazaki ile sonuçlanmış ve o günkü bütün değerleri ve uluslararası sistemi kökünden değiştirmiştir. 11 Eylül saldırısı da benzer şekilde bütün değerleri ve uluslararası sistemi değiştirmiştir (ROY, <http://www.remgo.com/1109/yorum/roy.htm>, 18.10.2001).

ABD'nin 11 Eylül'e karşılığı, iki acil gereksinimi gidermek zorundaydı. Birincisi Amerikan kamuoyunun ateşini almak. Çünkü kamuoyu araştırmalarına bakıldığında Amerikalıların ezici çoğunluğu savaş istiyordu. Sivil kayıplar da olabileceği pek umurlarında değildi. Dahası ve sosyolojik açıdan asıl çarpıcısı, kayıp vermektense çekinmemeleriydi. Bir anlamda Amerikalıların çoğu Vietnam'dan “ceset torbası sendromu”nu atlatmış görünüyordu. İkinci gereksinim, ABD'nin tahrip edilen küresel hiper güç imajının onarılmasıydı. Washington'un kendini yeniden dokunulmaz hissetmesi epey bir süre mümkün olmayacaktı. Buna karşılık, ABD mutlak surette bir cezalandırmaya girişmek zorundaydı; çünkü imaj erozyonu bir yana, sıradaki saldırganların da cesaretlendirilmesi söz konusu idi. ABD'nin, Panama'dan Libya ve Irak'a, özellikle son 20 yıldaki hareket çizgisi de bunu kanıtlayacak niteliktedir. ABD'nin Somali benzeri bir özel operasyonla yetinmesi de beklenemezdi. Ayrıca savaşın Irak benzeri bir savaşa dönüşmesi de sürpriz olurdu. ABD yönetimi çok dikkatli hareket etmek ve zamanında davranmak

zorundaydı. Çünkü işin ucunda daha önce Britanyalıları da Rusları da yutmuş bir bataklığa çekilme kadar, başta bulduğu uluslararası desteği yitirme tehlikesi de söz konusuydu. Son olarak belki de en zorlu gereksinim, işin boyutunu, teröristlere karşı harekattan çıkarıp uluslararası terörizmle mücadeleye dönüştürmekte yatıyordu. Eğer bu uzun vadeli gereksinim karşılanamazsa, ilk üçünün karşılanmış bulunmasının da pratikte bir anlamı kalmayacaktı.

Ne var ki ilk üçünün aksine, bu gereksinim, tüm gücüne karşın ABD'nin tek başına altından kalkabileceği cinsten değildi. Terörizmle mücadele geniş kapsamlı bir küresel istihbarat işbirliği ve tabii çok daha önemlisi, siyasi destek gerektirmekteydi. Bu işbirliği ve desteğin, özellikle de mücadelenin yoğunlaşacağı Ortadoğu ya da daha genel olarak Avrasya'da, kayıtsız koşulsuz verilmesini beklemek de pek doğru olmayacaktı. Nitekim gelişen olaylara bakıldığında ABD, savaş öncesi yakaladığı uluslararası desteği kaybetmiş gözükmektedir (GÜVEN, 2001/e, s.8).

Bazı yorumlara göre bu operasyonla güdülen politikanın temelinde yatan, Orta ve Güney Asya, Kafkasya ve Orta Doğu bazlı gelecek için orta ve uzun dönemi kapsayan enerji kaynaklarına yönelik çıkar ve çatışmaların, akılcı bir şekilde analiz edilmesi, çıkarılacak sonuçların gerçekliği açısından önemlidir.

Orta vadedeki çıkar ve çatışmanın temelinde, Hazar ve Kafkaslarda rahat bir paylaşımın yapılmasının alt yapısını oluşturma çabası yatmıştır. Bu çerçevede ele alınan senaryolardan biri, özellikle Orta Asya'nın Kuveyt'i olarak görülen Türkmenistan'ın sahip olduğu petrol ve doğal gaz kaynaklarının, uygun bir yolla komşu ülkeler üzerinden denize indirilmesi olmuştur. Gerek bu ülkenin İran'la yaptığı petrol takas anlaşması, gerekse İran üzerinden Türkiye'ye yapılacak olan doğal gaz projesi, Amerika'nın İran'a uyguladığı ambargo nedeniyle İran'ı içeren Türkmen projelerine dahil olmayan Amerikan petrol şirketlerini, oldukça zor durumda bırakmıştır. Bunu aşmanın tek yolu ise, iç istikrara kavuşturulacak olan Afganistan üzerinden Türkmen gazını ve petrolünü Pakistan'a ve Hint Okyanusu'na ulaştıracak boru hattı projesinin gerçekleştirilmesidir. Bunun için zamanı iyi ayarlanmış Amerikan operasyonu, Afganistan'da iç istikrarı oluşturup, Amerikan güdümünde bir yönetimin oluşmasını ve bunun sürekliliğini sağlayacak, Pakistan ve

Özbekistan'a yerleştirilecek Amerikan ve İngiliz üslerinin, Amerika'nın tıpkı Orta Doğu'da olduğu gibi kalıcı olmasını sağlayacaktır.

Uzun vadedeki amaç ise; özellikle yeni bağımsızlığına kavuşan ve 21.yüzyıl stratejik hesaplarında özel konumları bulunan, gelecekteki herhangi bir siyasi denklemin içine kolayca yerleşebilecek, Orta Asya ülkelerini ve Kafkasya'yı, mevcut ve hesap edilen muhtemel rezervler de dikkate alındığında dünya enerji kaynakları açısından büyük bir zenginliğe sahip olan bu coğrafyayı egemenlik altına alarak, Sovyet üstünlük ve hakimiyetini, bu bölge ve dünya ölçeğinde kırmak ve tek süper güç idealini gerçekleştirmektir. Bölgede, Amerikan petrol şirketleri vasıtasıyla yürütülen ve yürütülecek olan enerji projeleri ile, ciddi bir Amerikan kaynaklı istihdam yaratılarak bölgeyle kaynaşma sağlanacak ve bu şekilde, Afganistan ve Pakistan üzerinden bir çok ülkeyle yakın temas kurulabilecektir. Orta vadede belirtildiği gibi, Özbekistan ve Türkmenistan üzerinden Rusya, Pakistan ve Afganistan üzerinden de Çin, ABD'nin yakın markajına alınacak, uzun zamandır bölgede stratejik varlığını gösterememiş olan ABD, bu yolla önemli bir üstünlük sağlayacaktır (İŞCAN, 2002, s.102-103).

Diğer bir yoruma göre ise Afganistan'a yapılan operasyon, tamamen 11 Eylül saldırılarının sorumlusu sayılan Usame Bin Ladin'in yakalanması ve Afganistan'ı Taliban rejiminden kurtarmak amacıyla yapılmıştır. Bunun dışında başka bir niyet aramak teröre ve onun destekçilerine hizmet edecek düşüncelerdir. Ancak, ABD'nin geçmiş dönemlerdeki hareket tarzı, dış politik çıkar algılamalarına yaklaşımı, ve diğer operasyonlara katılma biçimi düşünüldüğünde, sadece uluslararası terörizmle mücadele için böyle bir harekati planlamış olması, olayın oldukça basite indirgenmiş bir özeti şeklinde değerlendirilmiştir.

42. Harekatın Gelişimi

ABD, Afganistan'da başlatacağı savaşta NATO'dan da faydalanmak istemiştir. Afganistan'a ilk bombardıman başlamadan 3 gün önce, ABD'nin NATO'ya sunduğu sekiz maddelik istek listesi kabul edilmiştir. Bu istekler:

1-Müttefikler arası istihbarat çalışmalarına ivme kazandırma ve Bin Ladin ile El Kaide örgütü hakkındaki bilgileri NATO ile paylaşmak.

2- Müttefikler arasında terörle mücadele konusundaki çalışmalara destek vermek.

3- Müttefik ülkelerde, ittifak üyesi ülkelerin alt yapı, bina, kişi ve kurumlarının korumalarını ve güvenliğini arttırmak.

4- NATO imkan ve yeteneklerini kullanıma hazır bulundurmak (örneğin askeri üs, radar yerleri vs).

5- Hava sahalarının kullanımı için gereken düzenlemeleri yapmak.

6- NATO'ya üye ülkelerin askeri üs ile askeri ve sivil limanlarını, NATO müttefiklerinin kullanımına açık tutmak.

7- NATO'nun daimi deniz gücünün Doğu Akdeniz'e harekete geçmesi.

8- Awacs tipi erken uyarı uçakları ve sistemlerin hazır duruma getirilmesi.

Bu isteklerin NATO'da kabul edilmesinden sonra, NATO genel Sekreteri Robertson, uluslararası terörle mücadelenin, ABD önderliğinde gerçekleştirilen bir çalışma olduğunu belirtmiş ve Washington yönetimince, Bin Ladin'in saldırısına ne şekilde cevap verileceğinin henüz tam olarak belirlenmediğini vurgulayarak, NATO'nun katılımının, Washington yönetiminin isteği üzerine yapılacağını ifade etmiştir.

Burada önemli olan, 5'nci maddenin, Usame Bin Ladin ile El Kaide örgütüne karşı yürütülecek operasyonlar için geçerli olmasıdır. Böylece NATO üyesi ülkeler, ABD'nin terörle mücadele kapsamında istekte bulunduğu hava sahalarından geçiş isteğine uymak zorunda kalmışlardır (<http://www.ntvmsnbc.com/news/110824.asp>).

ABD, 11 Eylül'de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a düzenlenen terörist saldırılara misilleme olarak, Afganistan'daki hedefleri 7 Ekim'de bombalamaya başlamıştır. ABD'nin öncülüğünde, İngiliz güçlerinin de katıldığı harekatta, başkent Kabil, Usame Bin Ladin'in merkezi Kandahar, Celalabad ve İran sınırındaki Herat olmak üzere yoğun hava bombardımanına tutulmuştur. Operasyon kapsamında, B-1, B-2 ve B-52 ağır bombardıman uçakları, avcı uçakları ile Cruise füzeleri kullanılmıştır. ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, operasyonun amacının terör yuvalarını ortadan kaldırmak olduğunu söylemiş ve Afganistan'a yönelik askeri operasyonda 15 bombardıman, 25 taarruz uçağı ve 50 cruise füzesi kullanıldığını bildirmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Afganistan'a düzenlenen hareketin, askeri hedeflere yönelik olduğunu söylemiş, ABD Başkanı George Bush ise, televizyonlardan canlı olarak yayınlanan konuşmasında, Afganistan'da Taliban rejimi ile Usame Bin Ladin ve örgütü El Kaide'ye karşı askeri hareketin başladığını belirterek, 11 Eylül saldırılarının arkasında olduğuna inanılan Suudi asıllı terörist Usame Bin Ladin ve terör örgütü El-Kaide'nin yanı sıra, Taliban'ın askeri imkanlarının da hedeflendiğini bildirmiştir. Bush, Afganistan'daki Taliban yönetiminden, Bin Ladin ve adamlarının ABD'ye teslim edilmesi, El-Kaide terör kamplarının kapatılması yönündeki taleplerinin karşılanmadığını söyleyerek, "Bu talepler yerine gelmedi. Şimdi Taliban, bunun bedelini ödeyecek." diye konuşmuştur. Operasyonun çok kapsamlı olacağını belirten Bush, "Amerika, Afgan halkının dostudur. Afganistan'da askeri hedefleri vururken, Afgan halkına yiyecek yardımı yapıyoruz. Amerika, teröristlerin düşmanıdır. Biz, böyle bir savaşın içine girmeyi istemedik ama görevimizi tamamlayacağız. Yorulmayacağız, yenilmeyeceğiz, sonunda barış ve özgürlük galip gelecek" diye konuşmasını tamamlamıştır.

Bu arada, Usame Bin Ladin ise, hareketi "İslam'a karşı savaş" olarak niteleyerek "Cihat" çağrısında bulunmuştur. ABD'nin Afganistan'a düzenlediği harekattan kısa süre sonra Usame Bin Ladin'in önceden kaydedilen bir konuşması, Katar'ın El Cezire Televizyonu tarafından yayınlanmıştır. Bütün dünyanın, kendilerine saldırmak için bir araya geldiğini savunan Bin Ladin, "Bu topraklarda bir milyon çocuk öldü, hiçbir suçları yoktu. Bugüne kadar İsrail tankları, Filistin'i yerle bir ettiler ve çeşitli ülkelere saldırmaya devam ettiler. Bunun sebebi ABD'dir" diyerek, ABD ve müttefiklerini "uluslararası günahkarlar" olarak nitelemiş ve, "Bunlar askerlerini ve askeri güçlerini İslam diniyle

savaşmak üzere bir araya getirdiler. Allah'ın dinine savaşmak için bir araya getirdiler. İslam ile savaşıyorlar ve dünyaya da teröristlerle savaşıyoruz diyorlar" diye konuşmuştur. Dünyanın "inancı olanlar" ve "günahkarlar" olarak ikiye ayrıldığını savunan Usame Bin Ladin, "Evet, savaş bütün gerektirdikleriyle başlamış durumdadır. Herkes bunun bir parçası olmak durumundadır. Allah adına, ABD ve Amerikalılar ile operasyona destek veren ülkeler, hiçbir şekilde rahat yüzü görmeyecekler. İsrail Filistinliler'i rahat bırakmadıkça, ABD bizim peşimizi bırakmadıkça rahat yüzü görmeyecekler" diyerek konuşmasını tamamlamıştır. El Kaide'nin sözcüsü Süleyman Ebu Geit de, ABD'nin umursamaz politikalarının doğal sonucu olarak nitelendirdiği 11 Eylül saldırıları ile ilgili olarak, "ABD bu politikasında devam ederse, İslam'ın çocukları bu saldırıları da sürdürecektir. Amerikan halkı başlarına gelenin nedenlerinin, bu politikalar olduğunu bilmelidir." diye yorumda bulunmuştur. İngiltere Başbakanı Tony Blair, ABD'nin tarihin en büyük terörist saldırısına hedef olduğunu, buna seyirci kalamayacaklarını söylemiş ve İngiliz denizaltılarının Taliban hedeflerine füze attığını bildirmiştir. ABD'nin başlattığı bu harekate, İran ve Irak dışında tüm dünyadan destek gelmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı Chirac, Fransız birliklerinin en kısa zamanda operasyona katılacaklarını bildirmiştir. Rusya'dan yapılan açıklamada da, "Teröristler, Afganistan, Çeçenistan, Ortadoğu ya da Balkanlar'da, nerede olurlarsa olsunlar adalet önüne çıkacaklarını bilmelidirler" denilmiştir. Almanya Başbakanı Schröder de ABD'nin bu operasyonuna, Alman hükümetinin "açık destek" verdiğini söylemiştir. İran, ABD ve İngiltere'nin Afganistan'a yönelik bombardımanı kabul edilemez (Aslında İran operasyona daha önce de belirtildiği gibi çok fazla karşı çıkmamıştır. Sadece İslami duyguları oldukça yoğun olan İran halkının tatmin edilebilmesi için böyle bir açıklamada bulunmuştur), Irak da, kalleşçe bir saldırganlık olarak nitelendirmiştir (http://www.belgenet.com/teror/d_071001.html 07.10.2001).

Harekat başladığı sırada Amerika'nın saldırısından korkan bir milyon kişi, evlerini terk edip Pakistan sınırına yığılmıştır. Birleşmiş Milletler, acil yardıma ihtiyacı olan Afganların sayısını sekiz milyon olarak tahmin edildiğini bildirmiştir. Stoklar tükenirken yiyecek ve yardım kuruluşlarının ülkeyi terk etmesi istenmiştir. BBC, insanlığın son zamanlarda yaşadığı en kötü felaketlerden birinin başlamakta olduğunu duyurmuştur.

Taliban kuvvetlerinin kenti terk etmelerinin ardından Kuzey İttifakı, hemen Kabil'e girmiştir. Bu durum, Kuzey İttifakı için beklenenden kolay bir zafer olmuştur. Beklentiler esas olarak iki grupta toplanmıştı. Bir kısım analist, krizin ABD tarafından yönetilebileceğine olan inançlarının sonucu olarak, Kuzey İttifakı'nın Kabil'e kadar ilerlemelerini müteakip duracağını ve bundan sonrasının ABD'nin yönlendirmesiyle devam edeceğine inanmıştı. Bir ikinci grupsa, Taliban'ın direnişini kısa taşıyacağını düşünmekteydi. Kuzey İttifakı Kabil'e girse de, Taliban'ın, direnişini sokak savaşlarına taşıyacağına inanmaktaydılar. Bu gruptaki analistler, 1992'de bugün Kuzey İttifakı içinde yer alan güçlerin giriştiği yağmayı hatırlayan, çoğunluğu Peştun kökenli şehir halkının da, büyük oranda Taliban'a destek olacağını ileri sürmekteydiler.

Ancak bunlar gerçekleşmemiş ve Taliban kenti boşaltarak geri çekilmiştir. Hapishanelerdeki tutukluların içinden Batılı olanların seçilerek götürülmesi, bu çekilmenin iddia edildiği gibi bir bozgun olmadığını çağrıştırmıştır. Bu eylem, şehrin boşaltılmasında şu veya bu düzeyde, bir "düşüncenin" olayları yönettiğini ortaya koymaktaydı. Bu düşünce, düşmanına pek yakın olan başkenti er veya geç kaybedeceğinin; hareketin geri çekilmeye kadar cereyan ettiği biçimiyle, ABD ve müttefiklerinin arzu ettiği biçimde sürdüğünün; kaybedilen her kasabanın ardından, prestijinin bir kısmının da kaybolduğunun; bu prestij kaybının, İslam dünyasını topyekün Hıristiyan dünyasıyla karşı karşıya getirme stratejisini baltalayan sonuçları olduğunun, hareketin dönmeğe başladığı cephe savaşı formunun kendilerine, ustası oldukları gerilla harbi tekniklerini uygulama şansı vermediğinin; işler böyle giderse ABD'yi asla bir kara savaşına çekemeyeceğinin; toprak ve yerleşim birimi kayıplarının, komutası altındaki güçlerde huzursuzluk ve dağılma yaratabileceği düşüncesiydi (HAN, <http://www.ntvmsnbc.com/news/119029.asp>, 14.11.2002).

ABD hava saldırılarına kadar, Kuzey İttifakı Afganistan'ın coğrafik alanının yaklaşık yüzde %5'ini kontrolü altında bulunduruyordu. Bu esnada, ufukta beliren yenilginin korkusunu hisseden Taliban askerleri de hareket sırasında İttifaka katılmak üzere firar etmeye başlamışlardı. Ana yollar tahrip edilmiş veya kapatılmıştı. İnsani destek jesti olarak, ABD hükümeti hareket sırasında havadan Afganistan'a 37.000 yardım paketi atmıştı.

Sonuçta Taliban, beklenenin aksine bir direniş göstermeyip dağlara doğru çekilmiş, gerilla ve tahrip savaşı vermeyi tercih etmiştir. Savaşın bundan sonraki safhası, Taliban ve muhalif güçlerin bombalama ve suikastlarıyla geçmiştir.

Harekat devam ederken, monarşiyi yeniden kurmayı düşünmediğini açıklayan Afganistan eski kralı Zahir Şah, 29 yıl aradan sonra ülkesine dönmüştür (<http://www.kronoloji.gen.tr/kronoloji.php3?sayfa=2&kategori=Afganistan>). Bu durum, Afganistan'da yaşanan sorunlar ağırlaşmaya devam ederken, Afgan halkının varlığını bile unuttuğu kralı ne kadar benimseyeceği sorusunu gündeme getirmiştir. Çünkü kral kurtarılmış ya da ele geçirilmiş bir ülkeye değil, boşlukta asılı duran hukuki bir statüye, yarının nasıl etkileyeceğinin bilinmediği bir siyasal sisteme ve içinden sınırların geçtiği bir bölgeye dönmüştü. Kırılgan etnik dengelere dayanan Afganistan'da kralın dönüşü için zaman çok erkendi. Çünkü yürütülen harekat henüz tamamlanmamıştı. Bütün dünyanın canlı yayınla izlediği bombardıman ve devamındaki Kuzey İttifakı'nın güneye yürüyüşünün sonrasında ABD'nin yaptığı Anaconda Operasyonu⁶ süreci de henüz başarıya ulaşmamıştı. Zahir Şah'ın ülkesine dönmesi akıllarda bir çok soru işareti yaratmıştır. Kralın monarşiyi canlandırma amacı olmadığını söylemesi de hayli dikkat çekiciydi. Çünkü kralın bu açıklaması, kralın ülkesine neden döndüğü konusunu spekülasyona açık hale getirmiştir. Zahir Şah'ın dönüşünün kuzeni Hamid Karzai'ye destek için olduğu yönünde yorumlar yapılmıştır. Bu bir anlamda doğrudur çünkü Zahir Şah'ın 1973'te uzaklaştığı ülkesinde herhangi bir tabanı veya desteği görülüyordu (http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=859).

43. Sonsuz Özgürlük Harekatı'nın Sonuçları

Radikal İslamcılara tercih edilen İslamcı radikallerin zaferiyle 21. yüzyılın krizinde yeni bir safhaya girilmiştir. Bu zaferin sonucunda Afganistan Savaşı'nda perde kalkmıştır.

---

⁶ ABD'nin Ladin'i yakalamak için giriştiği son ve en önemli harekat. Ancak ABD sadece Tora Bora dağlarını bombalamış ve bu arada bu saldırıda sivillerin oldukça fazla zarar gördüğü iddia edilmiştir

Rusya, savaştan sonra şiddetle Kuzey İttifakı'nı desteklemekteydi. Bu durum, en az ABD'nin Taliban'la savaşıma kadar ironik bir durum oluşturuyordu. İran, Hindistan ve Orta Asya Cumhuriyetleri de Rusya'nın çizgisindeydi. Tahran, Taliban'a tamamen karşıydı. Hindistan, hem Keşmir'deki Taliban gölgesinden rahatsızdı, hem de Afganistan'ın Pakistan yörüngesinden çıkmasını istiyordu (GÜVEN, 2001/c, s. 8).

9 Kasım 2001'de Kuzey İttifakı güçlerinin Mezar-ı Şerif'i, Taliban güçlerinin elinden almasıyla birlikte, Afganistan'da yeni bir süreç başlamıştır. Taliban'ın beklenmedik şekilde Afganistan'ın önde gelen şehirlerinden çekilmesi ve Kuzey İttifakı'nın hızla ilerleyerek, 13 Kasım'da Kabil'e girmesiyle birlikte, Afganistan'da Taliban sonrası meşru bir yönetim oluşturma çabaları hız kazanmıştır.

Harekat sonrasında ABD ve onun desteklediği Kuzey İttifakı çabuk bir zafer kazanmış ve savaş sonrası Afganistan'ının planları yapılmaya başlanmıştır. Zafer sonrası şekillenecek yeni hükümet ve olası senaryolar, Almanya'nın Bonn kentinde toplanan konferansta görüşülmüş ve sonuçta da yeni Afganistan'ın gelecekteki konumunu belirleyen Bonn Antlaşması ortaya çıkmıştır.

Afganistan için yeni bir uzlaşma platformu yaratmak ve bu platformda tüm grupların birleşmesini sağlamak için BM ve ABD gözetiminde gerçekleşen Bonn Zirvesi'nde, Afganistan'daki Taliban karşıtı güçlerin; Kuzey İttifakı, Roma Grubu, Peşaver Grubu ve Kıbrıs Grubu gibi, dört farklı grupla temsil edilmesi beklenirken, gruplar arasında belli bir uzlaşma sağlanamayınca, Afganistan'ın güneyindeki Peştunlar kendi gruplarını ayırarak Nangarhar Grubu adıyla zirveye katılmışlardır (BURGET, 2002/a, s.62).

Özellikle de, Afganistan'da zayıf bağlarla bir ittifak oluşturan ve zoraki ittifak olarak adlandırılan "Kuzey İttifakı"nın bir başka istikrarsızlığa sebebiyet vermesinden endişe duyulması, başta ABD olmak üzere, uluslararası ittifakın Taliban sonrası bölgede istikrarın sağlanması konusundaki çalışmaları hızlandırdı. Bunun neticesinde, bir hafta süren Bonn Zirvesi'nde, altı aylık geçici bir hükümetin kurulması yönünde Afganistan'daki savaşan taraflar görüş birliğine varmıştır. Hamid Karzai başkanlığında kurulan geçici hükümet, 22 Aralık 2001 tarihinde resmen göreve başlamıştır (EROL-BURGET/a, 2002, s.60-61).

Özellikle Afganistan'ın güneyindeki Peştun aşiretleri arasında önemli bir nüfuza sahip olan Karzai, Afganistan'daki diğer Peştun liderlerinin aksine, aşırı milliyetçilikten her zaman kaçınmış ve Afganistan'da belli bir ulusal birliğin sağlanması için çaba sarf etmiştir. Geçici hükümetin başı olarak uzlaşmacı bir tutum sergileyeceğinin ilk sinyalini veren Karzai, göreve gelmesinden birkaç saat sonra, ülkede genel af ilan etmiştir. Böylece, Taliban dahil olmak üzere tüm gruplarla işbirliğine yöneleceğini göstermiştir. Yirmi yılı aşkın bir süredir savaş halinde olan Afganistan'da yeniden yapılanma sürecinde uluslararası topluma yardım çağrısında bulunması ile birlikte, Karzai ulusal ordusuna sahip ve tek başına ayakta durabilecek güçte bir Afgan devletinin kurulması yönünde çaba göstereceğini, yeni kurulan hükümetin ilkelerinde de vurgulamıştır (BURGET, 2002/b, s.133-134).

Bonn Zirvesi kararı ile Hamid Karzai başkanlığında kurulan altı aylık Geçici Yönetim, 29 bakanlıktan oluşturulmuştur. Bu bakanlıkların 11'i Peştunlara, 8'i Taciklere, 5'i Hazaralara, 3'ü Özbeklere ve diğer ikisi de başka azınlıklara verilmiştir.

Başlangıçta bu paylaşımın birtakım sorunlara yol açabileceği düşünülürken, gruplar arasında artık geleneksel hale gelen ufak çaplı çatışmalar dışında, ülkedeki büyük aktörlerin suskunluklarını hiç bozmamaları dikkat çekmiştir. Bu suskunluğun en önemli sebebi, altı aylık bir iktidar için, ülkedeki diğer gruplar ile bölgede görev yapan uluslararası güçleri karşısına alabilme riskini hiçbir grubun tek başına göze alamamasıdır. Diğer önemli bir nokta da, Geçici Yönetimin arkasındaki uluslararası destektir. ABD başta olmak üzere neredeyse tüm ülkeler, Geçici Yönetimin yanında yer almıştır. Bu gruplar, Geçici Yönetime karşı uluslararası destek alamayacağı anlamış, aksine herhangi bir tepki karşısında uluslararası güçleri de kendi karşılarına alacaklarını düşündüklerinden; "bekle-gör" politikasını oynamışlardır (BURGET, 2002/a, s.62-63).

Tarih boyunca üniter bir yapı oluşturamayan Afganistan'da etnik ve siyasi dinamikler sebebiyle, devlet ve toplum arasında ciddi bir entegrasyon kopukluğunun bulunması ve bu gerçeğe rağmen, ilk defa uluslararası bir baskının sonucunda böyle bir sonuca ulaşılmış

olması; Afganistan'daki bu "zoraki hükümet" in geleceğiyle ve ülkede istikrarın sağlanıp sağlanamayacağıyla ilgili birçok endişeyi de beraberinde getirmiştir.

Yeni bir Afganistan devlet modelini şekillendirmek ve Afgan geleneksel meclisi Loya Jirga'nın toplanmasına kadar altı ay süreyle ülkeyi yönetmek üzere kurulan geçici hükümet, 22 Aralık 2001 tarihi itibarıyla Başbakan Hamid Karzai liderliğinde göreve başlamıştır. Hamid Karzai, 13 maddelik bir geçiş hükümeti planı ortaya koymuştur. İslam'ın tüm kurallarına uyulması, Afganistan toprak bütünlüğü ve terörle mücadele, bu planın üç temel konusunu oluşturmuştur.

Bu geçici hükümetin oluşturulmasında sadece rakip gruplar arasındaki denge değil, aynı zamanda ülkedeki etnik dağılım da göz önünde bulundurulmuş, sonuçta ortaya siyasi olarak Kuzey İttifakı'nın, etnik olarak da Afganistan'da çoğunluk olarak kabul edilen Peştunların ağırlıkta olduğu bir yönetim çıkmıştır. Diğer taraftan böyle bir yönetimin oluşturulması, Afganistan siyasi tarihinde bir ilki de oluşturması açısından dikkat çekici bir gelişme olmuştur. Çünkü, Afgan geleneklerinin dışında Afganistan'ın siyasi hayatına yön veren yönetim (geçici bir yönetim de olsa), ilk kez Afganistan sınırları dışında şekillenmiş ve savaşan taraflar uluslararası bir gücün direktmesiyle barış masasına oturmak zorunda kalmışlardır (EROL-BURGET, 2002/a, s.61-65).

Bonn'da, Birleşmiş Milletler gözetimi altında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda imzalanan antlaşmayla 21. yüzyılın ilk savaşında ikinci perde de kapanmıştır. İlk perde, Kuzey İttifakı'nın Kabil'e girmesiyle kapanmıştır. Bonn Anlaşması'yla birlikte ikincisi de son bulmuştur.

Bonn'da masaya oturan tarafların hiçbiri, sonuç alınmadan oradan ayrılmanın maliyetini üstlenebilecek durumda değildi. Çünkü on yıllardır süren savaştan bıkmış bir halkın temsilcileri olarak üzerlerine düşen yük daha bir ağırlaşmıştı. Ancak durum, Afganistan temelinde değerlendirildiğinde işin başka bir boyut öne çıkmaktaydı. Antlaşmadan umduğunu bulamayan etnik gruplar, yeni bir Afganistan tahayyülü içine girmiş ve Kuzey İttifakı arasında da zaten sanal olarak var olan birlik, hafif bir sarsıntıya uğramıştır.

New York'ta başlayıp Bonn'da tamamlanan ilk iki perde boyunca bir tahlil-temenni karmaşası vardı ve bu daha sonra da devam etti. Örneğin, Kuzey İttifakı'nın Kabil'in kuzeyinden geçen bir çizgide hareketlerini durdurarak, siyasal çözümün kurgulanmasını bekleyeceklerini söylemek bir tahlil değil, sadece bir temenniydi. Söz konusu temenninin, kamuoyuna tahlil kimliğiyle yansıtılmasının hemen ertesi günü, Kuzey İttifakı Kabil'e girmiştir.

Gelinen noktada Bonn Anlaşması'nın dikensiz bir gül bahçesinde uygulanabileceğini düşünmek, bir kaç noktayı gözden kaçırarak bir temenni olarak nitelendirilebilir. Bonn Antlaşması sonucunda Hamid Karzai'nin şahsında, bir Peştun başbakana karşılık, Taciklerin tüm kilit bakanlıkları ellerinde tuttukları bir hükümetin sürdürülebilir bir denge oluşturup oluşturamayacağı, oldukça uzun bir süre gündemde kalmıştır. Zira Karzai'nin kontrol ettiği Kandahar bölgesindeki çatışmalar, orada bile tam bir otoritenin hakim kılınmadığını göstermiştir.

Tüm bunların üzerine, başka iki faktörü daha eklemek gerekir; Birincisi Bonn Anlaşması'ndan memnuniyetsizliğini açıkça ve sert biçimde açıklayan Raşid Dostum'un tutumu, ikincisi de bir siyasal hareket olarak bittiği, Pakistan büyükelçisi tarafından ilan edilmiş olan Taliban'ın gelecekteki tavırlarıdır.

Taliban'ın yönetim gücünü kaybettiği herkes tarafından kabul edilmiştir. Ancak Kabil terk edildiğinde, Taliban'ın elinde taktik ve stratejik seçenekler mevcuttu. Bu seçenekleri avantaja dönüştürmesi de son derece olası ve olanaklıydı. Ancak bunu yapamamışlardır. Yapamamış olmasının önemli sebebi, Pakistan ve Suudi Arabistan üzerinden onu besleyen kanalların kesilmiş olmasıydı. Bir başka önemli neden ise, Taliban'ın siyasal söyleminin, nerdeyse Pakistan hariç tüm komşularını dışlamış, kendisine yabancılaştırmış olmasıydı. Hal böyle olunca, Taliban hareketinin üzerine oturduğu toplumsal yapının çağdışı ve akıl dışı karakteri, ekonominin ve hatta üretim, ortam ve mantığının iflas etmişliği, kabile kültürünün birer parçası olan feodal yapıların gücü, Taliban yönetiminin üzerine çökmüştür. Bununla birlikte, Taliban yine de marjinalize olmuş bir gerilla hareketi olarak sürebilir ve bu durum yeniden tesis edilmeye çalışılan, normal, sosyo-ekonomik ve siyasal ilişkiler düzeninin oturmasını son derece güçleştirebilirdi. Bir de bunlara yukarıda

özetlenmeye çalışılan yeni yönetimin potansiyel iç çatışmalarını eklemek gerekir ki Afganistan özelinde bu durum hiç de şaşırtıcı bir şekil almamaktadır.

Aslında Afganistan'daki hareket daha sona ermeden, Afgan etnik grupları arasında Bonn'da düzenlenen konferansa eşzamanlı olarak İslamabat'ta, Afganistan'ın yeniden inşası tartışılmaya başlanmıştır. Konferansı, Dünya Bankası ve BM ile Afganistan'la uğraşan Batı'lı NGO'lar (Non Governmental Organizations–Hükümet Dışı Kuruluşlar, Sivil Toplum Örgütleri) düzenlemiştir. Ancak Afganlar yine kendi geleceklerini ilgilendiren bir konuda söz sahibi olma hakkını elde edememişlerdir. Konferansa Batıda, Pakistan'da ve İran'da mülteci olarak yaşayan ve Afganistan'ı ne derece temsil ettikleri hiçbir zaman bilinmeyecek olan birkaç Afgan NGO'su davet edilmiştir. Katılımcılar listesinde, tüm Batı ülkelerinin büyükelçileri ve başkentlerinden özel gönderilmiş resmi temsilciler yer almıştır. Fransa ve hatta Hollanda gibi, bölgeyle hiçbir tarihi, dinsel ve kültürel bağı olmayan devletlerin büyükelçileri, üç günlük konferans boyunca bildiriler yayımlayarak, ülkelerinin Afganistan'ın yeniden yapılandırılması vizyonunu anlatmışlardır. Kendisine yeni pazarlar arayan İtalya ise konferansa bakan düzeyinde katılmıştır. Konferans kulislerinde, Batı desteğiyle iktidara gelenler, istikrar ve güvenliği sağlayabildikleri takdirde, önümüzdeki 10 yıllık dönemde, Afganistan'ın yeniden yapılandırılması için, yaklaşık 25 milyar dolarlık yardım verileceği de belirtilmiştir. Bu dış yardımın büyük bölümünün, inşaat sektörüne ve 20 yılı aşkın savaşlar sonunda adeta harabeyi andıran Afganistan'ın altyapısı için kullanılacağı söylenmiştir (www.ntvmsnbc.com 30.12.2001). Bu konferans neticesinde yeniden yapılanmada pay kapma yarışına giren ülkelerin, Afganistan sorununda ne kadar iyimser ve objektif olacakları tartışma konusu olmuştur.

Harekat sonrası Orta Asya'ya yerleşme niyetinde olan ABD yönetimi, ilk hamleyi Özbekistan ile yapmıştır. Harekat öncesinde de belirtildiği gibi ABD, Özbekistan ile hava sahası ve üslerin kullanımı hakkında mutabakata varmış ve buna istinaden Özbekistan'da 1.000 kadar Amerikan piyadesi konuşlanmıştır. Bu konuşlanma, olayların hengâmesinde Amerikan yığınağının bir parçası olarak görülmüştür. Böylece, Amerikan askerleri ilk kez, bir eski Sovyet toprağına, hem de süresiz olarak görev yapmak üzere yerleşmişlerdir. Orta Asya'da yüzyıllar boyu yalnızca kıta güçleri yer almıştı. Bu tecrit, bölgeyi Batının etkisinden de hep uzak tutmuş ve Orta Asya üzerine yürütülen mücadelede kıta güçleri,

kıta ötesi güçlere karşı hep bir adım önde olmuştu. Çünkü her açıdan stratejik derinlik, hep kıta güçlerinin elindeydi. Nitekim son kaybeden, Ruslara karşı İngilizler olmuştu. Sovyetlerin çöküşü ardından kıta ötesi birincil güç olan ABD'nin, daha ziyade belirli bir havza (Hazar) ve belirli bir çıkar (petrol-doğalgaz) hesabıyla bazı hamleler yapmasına rağmen, genel olarak bakıldığında bölge hâlâ tecrit halinde gözüküyordu. 11 Eylül'ün ardından olup bitenler, Afganistan'ı çevreleyen Orta Asya ülkelerinin önüne yepyeni bir jeopolitik pencere açmış ve bu pencereden ilk giren de Özbekistan olmuştur. Ancak daha sonra anlaşıldı ki, bu tarihi konuşulma, çok daha kapsamlı bir düzenlemenin unsurlarından yalnızca birisiydi. Özbekistan ile ABD arasında, 7 Ekim tarihinde imzalanan güvenlik ve işbirliği anlaşmasında, şu ifadeler yer almıştır:

"İki hükümet, güvenlik ve bölgesel istikrarı ilerletmeye yönelik uzun vadeli bir taahhüde dayalı nitelikli bir yeni ilişki kurmaya karar vermiş bulunuyor. Bu, Özbekistan Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğüne ya da güvenliğine karşı doğrudan bir tehdit durumunda atılacak uygun adımları acilen istişare etme gereğini de öngörmektedir." Bu durum ABD'nin, bundan böyle Özbekistan'ın garantörü olduğunu ortaya koymuştur. Bu güvence, kısa vadede daha çok muhtemel bir Taliban saldırısından çekinen Taşkent yönetimini rahatlatmaya yöneliktir. Özbekler hareket sürerken, ya da Amerikalılar hareketi bitirip ayrıldığı zaman, Taliban'ın kendilerine karşı bir intikam saldırısına girişmesinden korkmuşlardır. Taliban'ın, topraklarını ABD'ye açarsa Özbekistan'ı vuracağını açıkça ilan etmiş bulunması, Taşkent'in korkusunu körüklemiştir. Söz konusu güvence, uzun vadede ise, Orta Asya'da güç dengesini yeniden düzenleyebilecek bir nitelik taşımaktadır ABD'nin Afganistan'la işi biter bitmez bölgeden elini ayağını çekmesini beklemek gelişmelere bakılırsa yanlış olacaktır. Yapılan anlaşma neticesinde Afganistan'ın sterilizasyonu süresince ABD'nin Özbekistan'da kalıcı olacağı varsayılmaktadır (GÜVEN, 2001/f, s.8). Burada ise sorunun konuyla ilgili asıl boyutunu, bu sterilizasyon sürecinin ne kadar süreceği oluşturmaktadır.

Harekat sonrasında en büyük sorunlardan birini, Afgan mültecilerin Afganistan'a geri dönüşleri oluşturmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komisyonu başkanı Lubbers, dünyanın en büyük mülteci ve yerinden edilmiş insan grubu olan Afganların geri

dönüşünün, Afganistan'ın ekonomisinin, rehabilitasyon ve stabilizasyonun, yeniden inşasında çok büyük bir etki yaratacağını vurgulamıştır.

Lubbers, 11 Eylül'den önce bile, sadece Pakistan ve İran'da 3.5 milyonun üstünde mülteci olduğunu ve bunların dışında birçok Afgan mültecinin dünyada 70 ülkeye yayıldığını belirtmiştir. Son 20 yılda, on binlerce Afgan'ın sürgünde doğduğunu ve anavatanlarını hiç görmediğini, bunun da ötesinde Afganistan'ın içinde yüz binlerce yerinden edilmiş insan bulunduğunu, mültecilerin, Afgan nüfusunun beşte birini oluşturduğunu ve bu kişilerin potansiyel üretim kapasitelerinin göz ardı edilmemesi gerektiğini de eklemiştir. Bu rakamın büyüklüğü düşünüldüğünde, oldukça fazla bir potansiyelin Afganistan içine akma isteğinin yaratacağı durumlar hakkında tahminde bulunmak zor olmuyor. Mülteci ve geri dönüş konusu bölgesel olarak keşiştiği için, Lubbers, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) Afganistan içinde yardım ve komşu ülkelerdeki mültecilerin ihtiyaçlarına odaklanan, iki yönlü bir yaklaşım izleyeceğini belirtmiştir (www.ehaber.net).

44. Harekatın Türkiye'ye Etkileri

440. Harekat Öncesi Türk-Afgan İlişkileri

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, her zaman Afganistan'a özel bir ilgi göstermiştir. Mustafa Kemal, sahip olduğu jeopolitik kültür ile Türkiye'nin konumunu yerinde değerlendirmiş, ülkeyi batıya doğru götürmeyi hedeflerken bile, doğudan ilgisini kesmemiş ve Türkiye'nin doğusunda yer alan Türk ve İslam ülkeleri ile yakından ilgilenmiştir. Bu doğrultuda Kemalist dış politika geliştirilirken, Afganistan'a özel bir önem verilmiştir. Orta Asya Türk dünyasının güney ucunda yer alan Afganistan'ın, Türklerin dünyaya doğrudan açılan kapısı olduğunu Mustafa Kemal anlamış ve bu nedenle bu ülkeye yakın ilgi göstermiştir. Bu doğrultuda Afganistan ile karşılıklı ikili antlaşmalar imzalanmış ve Türkiye ile Afganistan iki Müslüman ülke olarak, geleceğe doğru bir dayanışma düzenine girmişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin Afganistan ile yakınlaşma içine girmesi, yeni Cumhuriyet'in Doğu'da denge sağlama ve Asya'ya açılma politikası olarak görülmüştür. Türkiye'nin Afganistan ile sınırının olmamasına rağmen Afganların Türk dünyası içinde yer almaları, bu küçük ülkeyi Türkiye'nin gözünde öne geçirmiştir. Anadolu'da İngiltere'ye karşı verilen Kurtuluş Savaşı'nın benzerinin Afganistan'da sömürgeci İngiliz İmparatorluğu'na karşı verilmesi, her iki ülkeyi de birbirine yaklaştırmış ve ortak düşmana karşı bir dayanışma düzeni kendiliğinden gündeme gelmiştir. Güney Asya kuşağında yalnızca İslami bir direniş değil, ama geleceğe dönük biçimde bir Türk inisiyatifinin de devrede olması söz konusu olmuştur. İngilizlerin güneyden girerek Asya ortalarına girme planında Afganistan'la beraber Türkiye Cumhuriyeti'nin de, bölge ülkeleri ile beraber hareket etme politikası gündeme gelmiştir. Afgan Kralı'nın Türkiye'ye gelmesi ve Atatürk ile beraber dünyaya beraberlik mesajı vermeleri, emperyalist çevrelere karşı, Türkiye'ye, Batı'yı hedef olarak seçen Atatürk'ün, hiçbir Batı ülkesine ziyarete gitmemesi, buna karşılık bölgedeki komşu ülkelerle yakın ilişki içine girmesi, onun anti emperyalist kişiliğini bir kez daha kanıtlamış ve bölge ülkelerinin emperyalist ülkelere karşı kendilerini savunmaya dönük işbirliğini gerçekleştirmiştir.

Atatürk'ün Afganistan'a gösterdiği yakın ilgi, Afganların da Mustafa Kemal'e ve O'nun yaptığı yeniliklere ilgili davranmalarını beraberinde getirmiştir. Atatürk'ün Afganları öven açıklamalar yapması üzerine, onlar da Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti'ne saygı gösteren resmi açıklamalar yapmışlardır. Bunun üzerine, diplomatik ilişkinin yanı sıra bir çok alanda iki ülke arasında yeni ilişkiler kurulmuş ve karşılıklı olarak heyet ve ataşeler gönderilmiştir. Türklerin çağdaşlaşma yolundaki atılımları Afganistan'ı yakından etkilemiştir. Bir anlamda Kemalizm, bu ülke açısından da yol gösterici olmuştur.

Orta Doğu ve Asya konumunda Afganistan ve Türkiye arasındaki bir birliktelik gündeme geldiğinde Kemalizm, Türkiye'nin sınırları dışına çıkarak bu ülkede etkin olmuştur. Afgan Şahı ülkesini çağdaş dünyaya yönlendirme çabası içine girmiş ve Atatürk devrimlerini kendisine örnek almıştır. Kemalist modelin demokrasiyi hedeflemesi gerçeği karşısında, Müslüman bir ülke olarak Afganistan'ın şahlıkta ısrar etmesi, bu ülkenin Türkiye Cumhuriyeti'nden çok farklı bir gelecek süreci içine sürüklenmesine neden olmuştur. Demokrasiye ve cumhuriyet yönetimine geçemeyişin faturasını Afganistan çok

ağır biçimde ödemiştir. Şahlık yıkılmış, iç savaş çıkmış, şeriat ve din yönetimi gündeme gelmiş ve ne yazık ki Afganistan, Kemalizm'in çağdaş uygarlığa yönelik stratejisinden uzak düşmüştür (ÇEÇEN, 1999, s.113-114).

Sonuç olarak, 1920'lerin dünyasında genç Türkiye Cumhuriyeti ve Afganistan, Müslüman toplumlar arasında sömürgecilığe baş kaldırmış ve bu başkaldırıda zafere ulaşmış iki devlet olarak ortaya çıkmışlardır. Her iki toplumda da modernleşme ve uluslaşma çabaları, eğitim seferberliği, kalkınma çabası neredeyse eş zamanlı başlamıştır. Bu yolda Afganistan bir kaç kez ters yöne sarmıştır. Sonuçta bu talihsiz toplumun geldiği yer, işte bu yanlış dönüşlerin çıktısıdır.

441. Harekat Sırasında Türkiye'nin Tutumu

11 Eylül'den sonra ABD'nin terörizme karşı global bir savaş başlattığı ortaya çıkınca buna, Avrupa'daki birçok ülke gibi Türkiye de destek vermiştir. İncirlik'e geniş gövdeli askeri ekipmanların ulaştırılması ve Afganistan'a insani yardımların sağlanması, bu desteğin bir yönünü oluşturmuştur. Türkiye, ABD'nin teröre karşı küresel savaşında stratejik bir müttefik olarak nitelendirilmiş ve ABD terörle mücadelede Türkiye'nin deneyimlerini dinleyerek, bu konuda tavsiyeler almıştır (Savunma ve Sivil Havacılık Dergisi, Eylül 2002, s.20-21).

Türkiye, harekat sırasında, hatta 11 Eylül saldırılarından hemen sonra, ABD'ye yönelik olarak yapılan saldırıyı kınamış ve sorumluların cezalandırılmasında elinden geleni yapmaya çalışacağını, bizzat hükümet başkanının ağzından açıklayarak, harekat öncesi uluslararası terörizme karşı oluşturulacağı açıklanan cephede yer alacağını belirtmiştir. Gelişmeler de o yönde ilerlemiş ve çok kısa bir zaman sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), 10/10/2001 tarih ve 722 sayılı kararıyla "terörizme karşı başlatılan Sonsuz Özgürlük Harekatı ve devamının icrası kapsamında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının Türkiye'de bulunması ve kuvvetlerin kullanılması için" hükümete izin vermiştir. Kararda, savaşın kapsamının, sınırının, zamanının ve süresinin saptanması hükümete bırakılmıştır. TBMM bu kararı Anayasanın 92. maddesi uyarınca almıştır (A.y. Md.92).

ABD'nin talebi üzerine, Ankara'nın Afganistan'a yaklaşık 90 kişilik bir özel harekât grubu gönderme kararı alması hiç kuşkusuz, Türkiye açısından ileri bir adımdır. Ankara, 11 Eylül'den karar alınana kadar ABD'den desteğini esirgememiştir. Hava sahası ve iki askeri havaalanı, Amerikan sivil ve askeri uçaklarının kullanımına açılmıştır. Washington'la istihbarat paylaşılmış, Arap-Müslüman âleminin ateşi düşürülmeye çalışılmıştır. Ardından da Afgan muhalefetine ev sahipliği yapmak için girişimde bulunulmuştur. Ancak tüm bunlar lojistik ve diplomatik desteğin bir parçasını oluşturuyordu. Kuvvet göndermek ise işin boyutunu değiştirmiştir. Bu, Türkiye'nin doğrudan doğruya savaşı taraflardan biri haline gelmesi demekti ve Başbakanlık açıklamasından anlaşıldığına göre özel kuvvetin görevi Afgan güçlerini eğitmekle de sınırlı değildi. Keşif, teröristlere karşı mücadele, Kuzey İttifakı güçlerini yönlendirme, insani yardım harekâtına askeri destek, masum halkın korunması ve gerektiğinde sivil halkın tahliyesine yardım sağlamak da görev tanımı arasında yer almıştır. Bir anlamda Türkiye, doğrudan harekâta katılmıştır. Başbakan Ecevit'in bu kararı, Kosova, Somali, Bosna dururken, Kore'ye asker göndermeye benzetmesi de bu yönde yapılan yorumları pekiştirmiştir. Terörizm ile mücadelenin zor ve pahalı olduğunu ifade eden Ecevit, uluslararası dayanışmanın önemli ve Sonsuz Özgürlük Harekatı'na katkının doğal bir görev olduğunu da belirtmiştir.

Bu kuvvetin, harekâtın gidişatına göre 90 kişiyle sınırlı kalmayacağı da söylenmiştir. Türkiye, hedefi yalnızca harekâta katılmakla yükseltmemiştir. Başbakan Ecevit'in 21 Eylül'de Taliban'ın devrilmesi olarak koyduğu hedef, başbakanlık açıklamasında⁷

⁷ Yapılan değerlendirmeler neticesinde, TBMM'nin verdiği yetkiye istinaden NATO yükümlülüklerimizin ışığında ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1368 ile 1373 sayılı kararları doğrultusunda, ayrıca terörizmle mücadele siyasetimizin sürdürülmesinin bir gereği olarak, söz konusu talebin karşılanması ve yaklaşık 90 kişilik bir özel hareket grubunun görevlendirilmesi hükümetimizce kararlaştırılmıştır. Söz konusu karar alınırken yukarıdaki hususların yanı sıra, Kuzey İttifakı'nın eğitim ve hazırlıklarının geliştirilmesine, Afgan halkının insani ihtiyaçlarının karşılanmasına, Afganistan'da tüm etnik grupların katılacağı geniş tabanlı bir yönetimin oluşturulmasına katkıda bulunarak, bu ülkeyi istikrara kavuşturmak ve Afgan kardeşlerimizin esenliğine hizmet etmek amaçlanmıştır (Milliyet Gazetesi, 01/11/2001, s.5).

Afganistan'da, tüm etnik grupların katılacağı, geniş tabanlı bir yönetimin oluşturulmasına katkıda bulunarak, bu ülkeyi istikrara kavuşturmak olarak değiştirilmiştir. Bu, aynı zamanda Türkiye'nin Orta Asya'ya dönük stratejisinde de önemli bir değişikliğe de işaret etmiştir. Afganistan ve Pakistan üzerinden Hint Okyanusu'na indirilmesi tasarlanan boru hattı, (Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi bu hat bazı yorumlara göre, Afganistan'da meydana gelen iç savaş ve Taliban kökten dinciliğinin çıkış sebebi olarak değerlendirilmiştir). Bakü-Ceyhan'a rakip olduğundan, istikrarlı bir Afganistan, yıllarca Türkiye'nin hiç de işine gelmemiştir. Hatta bu durumu, Türkiye'nin Kuzey İttifakı'nın önemli liderlerinden Özbek lider Raşid Dostum'a yalnızca Afganistan'da nüfuz sahibi olmasından çok, bir istikrarsızlık unsuru olduğu için baktığı yönünde yorumlara neden olmuştur (GÜVEN, 2001/g, s.8).

Ancak 11 Eylül'le birlikte hesaplar değişmiştir. Zaten Bakü-Ceyhan artık ayrıntılı mühendislik aşamasına gelmiş, dolayısıyla Ankara'nın artık istikrarlı bir Afganistan'dan çekinmesi için neden kalmamıştır; Hatta kökten dinci hareketten hiç de yoksun sayılamayacak bir ülke olarak Türkiye'nin, Afganistan'ın İslamcı terör örgütlerinden arındırılmasından, en başta güvenlik açısından çıkarı vardır. Ayrıca terörle mücadelenin uluslararası alanda ivme kazanması, Türkiye'ye bugüne kadar Batı'da arayıp da bulamadığı dayanışmayı da getirebilirdi. Türkiye, Avrupa ordusu konusunda, AB karşısında konumunu güçlendirebilir, jeopolitik manevra kabiliyetini arttırabilir, özellikle de ABD ve AB karşısında daha etkili bir konum kazanabilirdi.

Afganistan'daki operasyonun askeri boyutuna baktığımızda ABD'nin çitayı daha da yükseğe çektiğini görmekteyiz. Avrupalılar, Avrupa kıtasında yaşanan bir ülke-içi krize karşı bile askeri anlamda etkisiz kalırken, ABD bir kez daha uzak bir coğrafyada böylesi inanılmaz büyüklükte bir askeri mekanizmayı harekete geçirebilmektedir. Unutulmaması gereken bir husus da, bu bölgenin, geleneksel NATO alanının da dışında bulunması ve Amerikanın böylesi kısa bir zaman zarfında, bazı bölge ülkelerini ittifaka katıp, onların imkanlarından yararlanabilmesidir. Bu, açıkça Avrupalıların üstesinden gelemeyecekleri bir durumdu ki, İngiltere bir yana bırakıldığında askeri anlamda en gelişmiş imkanlara sahip Avrupa ülkesi olan Fransa'nın, 1994 yılında Ruanda'da yürüttüğü Turkuvaz

Operasyonu gibi sınırlı bir operasyonda dahi, Rusya'dan kargo uçakları kiralamak zorunda kaldığını hatırlatmak yeterlidir.

Bu tabloyla karşılaşan Avrupalıların, nasıl bir tepki gösterecekleri, AGSP tartışmalarının asıl belirleyicisi olacak gibi görünmektedir. Bir ihtimal, Avrupalılar, savunma ve güvenlik alanlarındaki yetersizliklerini kabullenip iddialı söylemlerinden vazgeçecekler ve NATO'nun Avrupa'daki hakim konumu eskisi gibi devam edecek, ki bu, Türkiye için en tercih edilebilir durumdur. Nitekim, bunun kanıtı olarak 11 Eylül saldırılarının hemen ertesinde Türk medyasında "AGSP öldü, NATO dimdik ayakta" söylemlerini hatırlatmak yeterlidir. Ayrıca yine Türkiye açısından 11 Eylül saldırıları ve sonucunda gelişen olaylar ve uluslararası ortam, kimilerine göre bir daha yakalanması zor bir şans ve bulunmaz bir nimet olarak değerlendirilmiştir. Dış basında ise, 11 Eylül sonrası Türkiye'nin öneminin artacağı yolunda oldukça fazla görüş ileri sürülmüş ve Usame Bin Ladin'in yakalanması çabalarında, siyasi İslam'a karşı gösterdiği kararlılık ve bir NATO üyesi olarak önemli rol oynayabileceği ifade edilmiştir. Terörizme karşı savaşta önemli rol oynaması halinde, Türkiye'nin uluslararası prestijinin büyük ölçüde artacağı belirtilmiş ve Afganistan'da saklandığına inanılan Usame Bin Ladin'in ele geçirilmesine yönelik çabaları destekleyen Türkiye'nin, askeri operasyonlarda kullanılacak birliklerin transit geçişi ve Türk hava sahasının kullanılmasını da içeren konularda yardım edebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca Afganistan'daki Taliban yönetiminin, Bin Ladin'i topraklarından çıkarmaya razı olsa bile, "İslami topraklarda" yargılanması şartını getireceği, bu durumda Türkiye'nin rolünün önemli olabileceği iddiası, saldırılardan sonra Batılı güçler, özellikle de Amerika tarafından dile getirilmiştir (<http://www.ntvmsnbc.com/news/107933.asp?cp1=1>, 20.09.2001).

45. Harekat Sonrası Oluşan Durum ve Savaşın Etkileri

Dünyada soğuk savaş öncesi oluşan sistem, Sovyetlerin çözülmesiyle yeni bir düzene girmişti. 11 Eylül ve Afganistan Harekatı sonrası oluşan gelişmeler ise dünyada var olan mevcut uluslararası sistemi ve statükoyu kökünden değişime uğratmıştı. Aslında bu savaşın ilginç yönlerinden birisi belki de her şeyden çok ironilerin savaşı olmasıydı. Plastik bıçaklarla dünya tarihinin en dehşetengiz terör eylemi gerçekleştirilmiş, savaşın

karargâhlarından biri Pentagon'da, diğeri ücra mağaralarda kurulmuştu. Dünyanın en zengin ülkeleri, dünyanın en yoksul ülkesine karşıydı. ABD, kendi beslemesi Bin Ladin'i öldürmeye çalışmış, Pakistan, kendi eliyle kurduğu Taliban'ın devrilmesinde anahtar rol oynamıştı. Rusya, kendisini perişan eden Afganları silaha boğmuş, Washington'la güç birliği yapmış ve ABD'yi kendi arka bahçesine buyur etmişti. Tahran bile, ABD'yle çıkar birliğine girmişti (GÜVEN, 2001/h, s.8).

ABD hareket öncesi belirlediği Bin Ladin'i yakalama, Taliban'ı cezalandırma ve daha sonra da Afganistan'ı küresel kökten dinci teröre karşı sterilize etme amaçlarına ulaşabilmiş değildi. Bin Ladin hâlâ kaçaktı, zayıflasa bile Taliban ayaktaydı ve belki de en önemlisi Afganistan'ın yakın geleceği hiç de parlak görünmüyordu. ABD'nin planı daha baştan bozulmuştu. Washington Tacik, Özbek ve Hazaralardan oluşan Kuzey İttifakı'nın Kâbil'e girmesini istememişti. Bu isteksizliğin üç nedeni vardı: Bir kere Peştunlara karşı intikam saldırılarına girişilmesinden korkuluyordu. Bu, ittifakın zaten sabıkalı sicilini kabartacak, ABD ve Britanya'nın imajını zedeleyecek, son olarak da etnik gruplar arasındaki anlaşmazlığı derinleştirecekti. Aslında bu korkunun çok da haksız bir tarafı yoktu. ABD, Kuzey İttifakı'nın, askeri zaferin büyümesine kapılıp, Rusya'nın da desteğiyle, geniş tabanlı hükümet kurma çalışmalarını boşlamasından çekiniyordu. Bu çekince de pek isabetsiz sayılmazdı. ABD planında en önemli unsur Pakistan'dı ve İslamabad, ABD'ye desteğini, Taliban sonrası hükümette Peştunlara yer verilmesi koşuluna bağlamıştı. Pakistan, aksi halde yıllardır Taliban'a destek verdiği için, Taliban çekilince Kâbil'de kendisine düşman bir hükümet kurulmasından kaygı duymuş, bu kaygı da haklı çıkmıştır. ABD ve Pakistan'ın, Kabil'in açık şehir ilan edilmesi ve Kuzey İttifakı güçlerinin Kabil'e girmemesi yönündeki açıklamalarına rağmen İttifak güçlerinin Kabil'e girmesi; bu noktada Kuzey İttifakı ile ABD arasında bir sorun yaşanması ya da en azından gerekli girişimler yapılmadığı takdirde ileride daha ciddi sorunlar yaşanabileceğine dair karşılıklı sinyallerin verilmeye başlanması ve Afganistan'da bir geçiş hükümeti kurulmadığı takdirde bölgede tekrar bölünmelerin yeni bir iç savaşa yol açma olasılığının artması sayılabilir (EROLBURGET, 2002/a, s.60). Çünkü İttifak askerlerinin Kâbil'de ilk katlettikleri, Pakistanlılar olmuştur. İttifak önderleri de, İslamabat aleyhinde ifadeler vermeye başlamıştır.

Aslında, ABD açısından Taliban'ın geriletilmesi, ABD'yi küresel erişimli kökten dinci terörle mücadelede Afganistan'a yönelik hedeflerine ulaştırmış değildir. Çünkü yerel güçler asgari müştereklerde bile mutabakata varamamış, bölgesel güçlerin Kâbil'e bakışını Afganistan'ın geleceği değil, ulusal çıkar hesapları yönlendirmiş ve son olarak da başta ABD olmak üzere uluslararası topluluk, Afganistan için gerekli desteği ve cömertliği sergileyememiştir. Bütün bu durumlar yukarıda da belirtildiği gibi bir belirsizliğe yol açmış ve hareket sonrası Afganistan'da meydana gelen değişimleri engelleyici bir yöne gidilmiştir (GÜVEN, 2001/h, s.8).

Amerika'nın yardımıyla Taliban'dan kurtulmayı başaran Kuzeyli ve Güneyli gruplar bir kez daha önemli bir rol ayrımına gelmişlerdir. 22 yıllık savaş, Afganistan'ın bilinen toplumsal ve kabilevi yapısını tanınmayacak hale getirmiştir. Halk ve devlet arasındaki mevcut zıt kutupluluk daha da derinleşmiştir. Kısacası Afganistan yeni bir mücadele sürecinin içine girmiştir ve görünen odur ki, bu geçiş sürecinde en büyük zorluğu, dış dinamiklerin tercihleri ile yerel güçlerin baskıları arasında kalan Hamid Karzai ve ekibi yaşayacaktır (EROL-BURGET, 2002/b, s.66).

Harekat sonrasında, Afganistan'ın durumu belirsizliğini korumaktadır. Etnik dağılımın oldukça farklı olduğu Afgan coğrafyasında, sorunlara, etnik çözümler bağlamında yaklaşılması, diğer dış güçlerin müdahalesi ve çıkar ilişkilerinin çeşitliliği, sorunların çözümünü engellemekte anahtar rol oynamaktadır. Üstelik, ABD yönetiminin, küresel savaşında coğrafya değişikliğine gittiği şu dönemde, Afganistan üzerinde tekrar durması, şu an için pek olası gibi gözükmemektedir.

Taliban'ın, Afganistan'ı içine gömdüğü çıkışsız karanlığın, en ufak bir yönünü dahi onaylamanın imkanı yoktur. Kabul etmek gerekir ki, Taliban "yozluk" ve "çağdışılık" konusunda seyredene parmak ısırtacak bir düzeyi temsil etmektedir. Bu bakış açısıyla Taliban'la mukayese edersek Kuzey İttifakı elbette tercih edilir bir seçenek olmaktadır. Ancak, Kuzey İttifakı liderliği, Afganistan'ı geleceğe nasıl taşıyacağını ortaya koyabilmiş değildir. Açıkçası, kuzeyin İslamcı Radikalleri, Afganistan'ın geleceğine, güneyin "Radikal İslamcılarından" farklı ne getireceklerinin ipucunu henüz gösterebilmiş değillerdir. Ve bu açıdan terörist Taliban ile özgürlük savaşçısı olarak nitelenen Kuzey

İttifakı arasında çok belirgin bir fark yoktur. Üstelik, Kuzeyliler de uysal tavırlar içinde değillerdir (www.diplomatikgözlem.com.). Taliban'ın kontrolü dışında kalan kuzeyde yaşayan kadınların durumu hiçbir surette, güneydekilerden daha iyi değildir. Kuzey İttifakı için kadınların eğitim özgürlüğü, Kur'an kurslarına devam etmekten ibarettir. Yıllardır, egemen oldukları bölgelerde yaptıkları uygulamalar, bize bu durumu yadsınamaz biçimde göstermektedir. Aynı Taliban gibi, Kuzey İttifakı liderliği de, peşlerinden sürükledikleri yığınların oluşturduğu toplumda, kadına ikinci sınıf insan muamelesi yapmakta, siyasal rejimin meşruiyetinin temelini din kitaplarında aramakta, kamusal alanı bu çerçevede düzenlemektedirler. Toplumun yarısına, yok muamelesi yapan bir anlayışın, ülkenin geleceğine ne verebileceği konusu soru işareti olmamalıdır. Taliban yönetimindeki bölgenin tüm olumsuzluklarının güçlü izdüşümlerine, Kuzey'de de rastlamak mümkündür (www.diplomatikgözlem.com.).

Savaş sonrası Afganistan hala mevcut bir kurulu düzene kavuşabilmiş değildir. Ülkede varolan yıllardan beri süren iç çekişmeler eskisine oranla biraz daha azalmış gibi gözükse de hala devam etmektedir. Afganistan içersindeki bu ayrılık durumları ve etnik grupların olaylara bakış ve değerlendirme açısının farklı oluşu belli bir düzen oluşturmayı zorlaştırmaktadır. Bonn Antlaşması sonucunda kurulan geçici Afgan Hükümeti'nin ülkeyi, savaş sonrası durumdan alıp bir an önce gerekli yapısal reformları gerçekleştirmesi, büyük oranda bu etnik grupların, yapılacak değişikliklere gösterecekleri tepki ile belirlenecektir. Oluşturulan geniş tabanlı hükümet ve bunun meşruiyetinin sağlanması biraz önce bahsettiğimiz gibi etnik gruplara dayanmaktadır. Ancak olayın diğer boyutuna bakarsak Afganistan ve bölge üzerinde söz sahibi olmak isteyen özellikle ABD ve Batı ülkeleri, hatta bir anlamda Japonya, savaş sonrası oluşacak ortamdan pay kapabilme savaşına girişmişlerdir. Bölgenin yeniden imarı konusunda, özellikle inşaat ve varolan potansiyel enerjiyi kullanma ya da kendi ülke şirketlerine kullandırma planlarının uygulanabilmesi için bölgenin, meşruiyeti sağlanmış mutlak bir otoriteye ihtiyacı bulunmaktadır. Üstelik, tam anlamıyla Taliban'ın bitirilemeyişi ve Kuzey İttifakı içinde, ilk olarak Taliban'a karşı savaşıp, daha sonra iktidardan pay alamayınca ABD karşıtlığına soyunan Hikmetyar'ın tehditleri, yakın gelecekte de henüz düzenli bir silahlı gücü bile tesis edilmemiş olan Afgan Hükümetini, zor durumda bırakabilecek gibi gözükmektedir. Son olarak söylenebilir ki; Peştun ağırlıklı sistemin, silah destekli rejimi, halk destekli yönetime çevirme becerisi,

Afganistan'daki kaosun geleceğini şekillendirecektir.

ABD'nin küresel güç mücadelesinde birinci adres olan Afganistan'da, ABD'nin desteğiyle Taliban'a karşı oldukça kısa sayılabilecek bir süre içerisinde Kuzey İttifakı'nın başarı kanması, beraberinde ümitlerin tekrar canlanmasını ve Afganistan'ın yeniden inşası sürecini gündeme getirmiştir. Afganistan tarihinde ilk defa dışarıdan "zorlama" bir istikrar ülkeye kazandırılmak istenmiştir. Fakat, daha bir yıl olmadan Afganistan üzerinde tekrar kara bulutlar dolanmaya başlamıştır. Öyle ki, Afganistan eskisinden daha parçalı bulutlu bir görüntü içersine girmiştir.

Bugün Afganistan'daki mevcut siyasi yapıyı oluşturan aktörleri en temelde, "Karzai" ve "diğerleri" olarak adlandırmak pek de yanlış olmaz. Zira, "zoraki" bir şekilde Afganistan'da istikrar sağlama çabaları, bir genel vali pozisyonunda bulunan Hamid Karzai ve ekibi, Afganistan'daki diğer gruplar tarafından olduğu kadar; Kurucu Yönetim'i oluşturan gruplar, özellikle de Kuzey İttifakı'nın bir kısım liderleri tarafından halen benimsenmemiştir. Dolayısıyla bugün Afganistan'da, mevcut Afgan hükümetinin zafiyetinin ve ABD'nin etkinlik sağlayamamasının bir sonucu olarak denge arayışları, siyasi istikrarsızlık ve güç mücadelesi halen devam etmektedir (EROL-BURGET, 2002/b, s.50). Ülkenin, merkez otoritesine bağlı kalmaya alışmamış olan, önemli yerel güçlerinin sürekli kıpırdamaları Kâbil Hükümeti'ni oldukça sıkıntıya sokmuştur. Bir yandan hükümet içinde, Savunma Bakanlığı'yla isim yapmış Kuzey İttifakı'nın önderi Muhammed Fehim, diğer yandan güneydoğudan Paşa Han Zadran, başkan Hamid Karzai'nin otoritesine meydan okumaktadırlar. Karzai'nin Kâbil'de güvende olmadığı, kendi ülkesinde, başkentinde, yabancı güçler tarafından korunmakta oluşu, bütün gerçeği gözler önüne sermektedir. Bu durum da, Karzai'nin Afgan merkezi hükümeti otoritesini, Afganistan'ın her tarafındaki mahalli güçlere sahip olan liderlere nasıl kabul ettirebileceği sorusu gündeme gelmiştir.

Şu an için Karzai'nin en büyük rakibi, onun gibi Peştun olan, ancak geçici hükümetin düşmanı olarak bilinen, radikal İslamcı parti, Hizbi İslami'nin lideri, Afganistan'ın eski Başbakanı, Gülbeddin Hikmetyar'dır. Anti-Amerikancı tutumları ile de bilinen Hikmetyar, ABD'nin bölgedeki askeri varlığını bir işgal gücü olarak nitelendirirken, Hamid

Karzai'yi de "ABD'nin Babrak Karmal'ı" olarak tanımlamaktadır. Her fırsatta Amerika'ya karşı "cihat" edeceğini açıklayan Hikmetyar, 1992'de Rabbani hükümetine karşı olduğu gibi Karzai yönetimine karşıda potansiyel bir tehdit oluşturmaktadır (BURGET, 2002/b, s.87).

Darbe hazırlığında bulunduğu da iddia edilen Hikmetyar'ın, Afganistan'ın temel dengelerini oluşturan etnisiteler arası etkileşimi yönlendirerek, Karzai'nin açıklarını değerlendirme yoluna gidebileceği ve bu durumun da sürekli değişen etnik dengeleri etkileyebileceği ifade edilmektedir.

Hikmetyar, sadece Karzai hükümetine değil, Afganistan'da kurulan Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti'ne karşı da cephe almış durumdadır. Hatta ilerleyen bölümde de bahsedileceği gibi, Hikmetyar'ın bu tutumu ISAF komutanlığını devralması söz konusu olan Türkiye'de kamuoyunda oluşan çekincelerin sebeplerinden birisi olmuştur. Hatta Türkiye'nin, ISAF'a liderliği esnasında meydana gelen bir bombalama olayından sonra ISAF Komutanı Tümgeneral Hilmi Akın Zorlu, Hikmetyar'ın Hizbi İslami partisine bağlı bazı üyelerin, Afganistan'daki geçiş hükümetinin nüfuzunu zayıflatmak için, Taliban ve El Kaide örgütüyle dayanışma içinde olduğunu belirtmiş ve bunun üzerine Hikmetyar, bu iddiaları yalanlayarak, Zorlu'yu, Amerikan ağzıyla konuşmakla suçlamıştır (<http://www.ntvmsnbc.com/news/173598.asp>, 04/09/2002).

Bunların dışında, Karzai'ye üç bakan veren Taciklerin, Afganistan'da yeni dönemin kilit grubu olacağı belirtilmektedir. Afganistan'daki istikrarın sağlanması, farklı etnik gruplar arasında sürekli yeniden alevlenen rekabet nedeniyle aksarken, Tacik asıllı olan Kanuni, Abdullah ve Fehim'in orduya, polise ve istihbarat güçlerine de hakim olmasının, Tacikler için çok büyük bir avantaj olacağı değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan diplomaside de bazı sorunlar mevcuttur. Afgan Lider Hamid Karzai, yalnızlığa itildiği yönündeki görüşlerini sık sık kamuoyuna bildirmektedir. Karzai, ISAF için istediği 30.000 askerin yerine, ISAF'ın, ilk etapta, 18 ülkenin verdiği 4.500 askerden oluşturulmasını yalnız bırakılmanın bir göstergesi olarak belirtmiştir. Karzai, BM'ye güvenerek Afganistan'ın idaresine soyunduğunu, ABD'nin ve AB'nin olumlu tutumlarının

da kendisine cesaret verdiğini belirtmiş, ancak Kabil'de yönetim aşamasına geldiğinde, kendisini, dev uluslararası politika sahnesinde yalnız bulduğunu çok net olmasa da bildirmiştir (http://www.diplomatikgozlem.com/turkish/afganistan/20020430_02.html).

Sonuç olarak gelişmeler, Afganistan'da kısa veya orta vadede kalıcı huzurun sağlanmasının henüz kesin olmadığını ortaya koyuyor. Sonsuz Özgürlük Harekatı'ndan sonra yeraltına çekilen, sakalını kesen ve sivil halkın arasına karışan Taliban'ın, yeniden nereden ortaya çıkacağı kestirilememektedir. Nitekim olaylar da bunu kanıtlayacak nitelikte gelişmektedir. 6 Eylül'de Kabil'de meydana gelen patlama sonucu, 30 kişinin ölüp, 20 kişinin yaralanması ve aynı gün içerisinde Karzai'ye yapılan suikast girişiminde 3 kişinin ölmesi, henüz Afganistan'da düzenin tam olarak sağlanamadığının bir kanıtıdır.⁸

11 Eylül sonrası Afganistan'daki bölünmüşlük daha da artmıştır. Özellikle de Bonn Antlaşması kararlarına göre oluşturulan Kurucu Yönetim, esasında Afganistan'daki siyasi çekişmeleri ve istikrarsızlığı daha da tetiklemiş, beraberinde yeni saflaşmaları ve muhalif oluşumları getirmiştir. 11 Eylül öncesi ülkede temel iki grup (Kuzey İttifakı ve Taliban) var iken, bugün ülkede bu grupların sayısı her geçen gün artmaktadır. Ülkedeki meşru liderlik sorunu da halen devam etmektedir. Grupların hakimiyet sahalarını oluşturdukları sınırların mevcudiyeti, zengin ekonomik bölgelerin paylaşım sorunu ve grup liderlerinin mevcut güçlerini korumaya devam etmeleri; uyuşturucunun aşiret reisleri açısından güçlerinin ve zenginliklerinin devamı açısından önem taşıması, Afganistan'da istikrarın ve güvenliğin sağlanmasını engellemektedir.

Diğer taraftan, özellikle de, Çin ve İran'ın ABD'nin bölgeye yerleşmesinden dolayı duydukları endişe ve rahatsızlık, Afganistan'daki ABD karşıtı grupların dış destek görmelerini kolaylaştırmaktadır. Nitekim, Rabbani, Hikmetyar, İsmail Han gibi küskün ve dışlanmış liderlerin, hatta El Kaide ve Taliban'ın, bölgede ABD'nin varlığından rahatsızlık duyan bölge ülkelerinden, destek aldıklarına dair haberler gelmeye başlamıştır. ABD,

⁸ Bu saldırılar ülkede Taliban sonrası gerçekleştirilen en kanlı eylemlerdi. Olaylardan sonra faillerin bulunması için devriye görevi yapan askerlerin sayısı 350 kişi arttırılmış ve faillerin bulunması amacıyla kapsamlı bir soruşturma başlatılmıştır (Vatan Gazetesi, 06.09.2002, s.16).

bölgede başlangıçta elde ettiği zahiri desteği her geçen gün kaybetmektedir. Bunun neticesinde, ülkede daha sıcak mücadelelerin yaşanması kaçınılmaz gözükmektedir (EROL-BURGET, 2002/b, s.57).

Bunun dışında, Afgan sorununda Rusya ve ABD'nin uzlaşma ihtimali yüksektir. İki ülke arasındaki çıkarlar temelde uyumaktadır ve farklılıklar hayati çıkarlarla ilgili değildir. Moskova ve Washington'un uluslararası terörist grupların imhası, uyuşturucu ticareti merkezlerinin ortadan kaldırılması, Afganistan'da düzenin ve kalıcı iktidarın oluşturulması hususlarında sıkı biçimde uzlaşma halindedir.

Özetle, Rusya ve ABD Afgan pokerinde doğal müttefikler ve en önemlisi bu oyunda faaliyet gösterebilecek temel oyuncular konumundadır. Yeni iktidarı Afganların kendilerinin kurması konusunda Moskova ve Washington hemfikirdir. Öte yandan, herkes bu önemli işin kendi başına bırakılmasının onu başarısızlığa mahkum etmek olduğu konusunda uzlaşma içindedir. On yıllar boyunca süren kanlı kavga ve entrikaların durmasının, yalnızca yabancı patronların gözetimi altında, tarafların bazı aykırı çıkar ve hırslarının uyuşturulmasıyla mümkün olduğu açıktır. Bununla beraber hem Moskova, hem de Washington bölgede kendi pozisyonunu kuvvetlendirmek için Kabil'e daha fazla sayıda "kendi adamını" yerleştirmek niyetindedir (SIÇEVA-MELNIKOVA, 2002, s.126-127).

Tüm bu olumsuzluklara karşın Afganistan'da artık yeni bir zaman dilimi var. Her ne kadar yeni zaman dilimi, öncekinin sorunları üzerine kurulu olsa da, iyimser olmak için çok neden var. Bu iyimserlik dikkatle desteklenirse, Afganistan'a mutlu bir gelecek verilebilir. Ancak şu gerçeği de unutmamak gerekir ki Afganistan'ın kurulması, kurtarılmasından zor olacaktır (KIŞLALI, 2002, s.7).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. ISAF (UGYK): ULUSLARARASI GÜVENLİK YARDIM KUVVETİ

50. Uluslararası Hukuk Açısından ISAF

500. Uluslararası Terörizm

Öncelikle, konunun ayrıntısına girmeden önce uluslararası terörizmin ne olduğu ya da ne olmadığı belirlenmesi gerekir. Terörizm konusunda, gösterdiği değişkenlik ve çeşitlilik sebebiyle, üzerinde herkesin anlaştığı bir tanım yapılamamaktadır. Ancak ortak yönleri incelendiğinde terörizmin çok boyutlu bir kavram olduğu görülmektedir. Bu yüzden terörizmi bütün yönleriyle ele almak gerekir. Gerçekten terörist hareketler ister ulusal, ister uluslararası düzeyde olsun daima bir suçtur. Bu nedenle de, cezasız kalmaması gerekir. Aynı zamanda hedeflenen amaçlar uğruna, masum insanların mal ve can güvenliğini tehlikeye soktuğundan, tüm insanlığa yönelik bir savaştır. Böyle bir savaş karşısında devletlerin sıkı bir işbirliği sağlamaları zorunluluğu vardır. Terör hareketlerinin altında ayrıca bir ideoloji yatmaktadır. Bu bakımdan terörizmin siyasal boyutunu da göz ardı etmemek gerekir.

Hangi amacı güderse gütsün uluslararası terör, günümüzde bütün insanlığı tehdit etmektedir. Bir bakıma yeni bir savaş taktiği görünümündedir. Ancak, amaçladığı hedefe ulaşmak için bütün insanlığı karşısına almaktadır. Sayıları görünürde büyük rakamlara ulaşmayan, hücreler halinde çalışan ve özellikle demokratik ülkeleri derinden etkileyen terör örgütleri, kendi aralarında işbirliği yaparak, son zamanlarda Batı Avrupa'da ve Amerika'da olduğu gibi, birlikte hareket etmekte, örgüt mensupları çoğu kez değişik uyruklu kişilerden oluşmakta ve bir çok ülkede binlere varan sempatanları bulunmaktadır. Dünyanın pek çok ülkesine yayılabilen terör örgütleriyle mücadelede artık, bütün ülkelerin işbirliği yapması zorunlu hale gelmiştir. Zira bu örgütlerin eylemlerinde değişik ülkeler ve vatandaşları mağdur olmaktadır. Öte yandan, sözleşmelerle düzenlenen

ve uluslararası yardımlaşmaların etkinliğini arttırabilmek için ülkeler arasında belli kavramlar konusunda anlam birliği sağlamak ve ceza mevzuatını, terör suçları konusunda birbirlerine paralel hale getirmek lazımdır. Terörün asıl hedefi demokrasilerdir. Bu bakımdan, demokrasilerin yaşaması için de, terör ile mücadelede ülkelerin yardımlaşma yoluna gitmeleri bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Bugünün dünyasında, ülkelerin uluslararası boyutlara ulaşan terör ile mücadelede tek başlarına çalışmaları etkin bir yöntem olmaktan uzaktır (TEZCAN 1997, s.350). Bu açıdan küresel terör ile mücadele yöntemleri ve mücadelenin yaygınlaştırılması oldukça sorunlu bir süreç olarak karşımıza çıkmıştır. Burada, belirgin hukuk kurallarının olmayışı ya da ülkelerin bu kuralları ihlal etmeleri bu mücadeleyi zora sokmaktadır. Özellikle son Afganistan ve Irak Savaşları'nda terör karşıtı cephe yaratmak isteyen ABD'nin bu konudaki tutumu oldukça çelişkili bir durum arz etmektedir. Ülkelerin, uluslararası terörizmi kendi bakış açılarından tanımlamaları ve değerlendirmeleri, buna yönelik olarak, belirledikleri teröre karşı aksiyona girişmeleri, değişik yorumlara yol açmıştır. Bir ülkenin terörist olarak belirlediği unsurlar diğer ülke için terörist olmayan hatta bağımsızlık savaşçısı olarak –ki bu nitelirmede hümanist bir yaklaşımdan çok, reel politik yani kendi çıkarlarını önde tutan ve buna uygun olarak hareket eden bir yaklaşım yatar –nitelendirmesi bu açıdan ortaya çıkan farklılığı gösteren bir örnek olarak karşımıza çıkmıştır.

Ayrıca, terörle mücadele, ne kolay ne de kısa vadeli bir iştir. O yüzden savaşı, çok istisnai durumlar dışında, terörle mücadelenin doğrudan ve ilk başvurulması gereken yolu olarak görmek yanlıştır. Terörle mücadele çok yönlü olmak zorundadır. Yapılabilecek şeylerin birkaçı şöyle sıralanabilir: İstihbarat faaliyetleri arttırılarak, terör örgütleri daha sıkı takip edilebilir. Terörün uluslararası lojistik yapısı, açık gizli, küçük, nokta operasyonlar ve uluslararası dayanışma ile çökertilebilir. Teröristlerin kamplarına veya barındıkları yerlere, kırsal kesimde veya şehirlerde olmasına bağlı olarak ani operasyonlar yapılabilir. Teröristler satın alma, rüşvet, iç ihtilafları körükleme yoluyla birbirine karşı kullanılabilir. Önemli terörist şefleri yakalamaya yönelik operasyonlar düzenlenebilir. Teröre destek veren ülke ve rejimler teşhir edilerek uluslararası camiada tecrit edilebilir, BM müeyyidelerine maruz bırakılabilir. Fanatizmi besleyen otoriter rejimler açılmaya, vatandaşlarına daha iyi muamele etmeye, insan hak ve özgürlüklerin saygı göstermeye zorlanabilir (YAYLA, <http://www.liberaldt.org.tr>).

ISAF'ın oluşumunu da bu şekilde ve yönde değerlendirebiliriz. ISAF uluslararası terörizme karşı yapıldığı söylenen bir savaşın sonucunda ortaya çıkmıştır. ISAF'ı savaş sonrası kurulan bir barış gücü hareketi olarak düşünürsek, barış gücü hareketinin amaçladığı esaslar ve hareketin hukuksal kaynaklarının neler olduğu ya da böyle bir hareketin hukuksal altyapısının hangi esaslara dayanılarak hazırlandığının incelenmesi önemlidir.

501. Barış Gücü Harekatı

Barış gücü hareketi, barışı sağlama yolundaki faaliyetler sürmekte iken, uyuşmazlığa taraf olan ülkelerin veya toplumların çatışmasını önlemek üzere, BM komutası altındaki birliklerin kullanılmasıdır. Genel bir deyim olarak barış gücü hareketi, hem gözlemci gruplarının hem de askeri birliklerden oluşan barış gücünün, faaliyetlerini kapsar. Barış gücü hareketinin amacı, bir durumu kontrol altına almak, kan dökülmesini durdurmak, uyuşmazlığın altında yatan sorunun çözümü için gerekli şartlardan bazılarını sağlamaktır. Teknik anlamı ile barış gücü hareketi, belli bir ülkenin silahlı taarruza karşı savunulması anlamına gelmez. Barış gücü faaliyetleri askeri faaliyetlerden ibaret değildir. Sağlık ekipleri, yönetim, polis işleri, lojistik faaliyetler gibi daha çok sayıda sivil unsurlar da barış gücü hareketinde görev almaktadırlar. Barış gücü hareketinin ön şartları, geleneksel sağduyu anlayışına dayanır. Böyle bir görevin başarılı olması için şu unsurlara ihtiyaç vardır;

- İlgili tarafların muvafakati (consent),
- Görev talimatını (mandate) hazırlayan makamın (örneğin; Güvenlik Konseyi) sürekli desteği (continued support),
- Etkin bir askeri güç,
- Açık ve icra edilebilir bir görev talimatı,
- Kesin bir tarafsızlığın korunması (strict neutrality),
- Dıştan gelen hiçbir istek veya çözümü yerine getirmeme (no enforcement).

Bir barış gücü hareketinin başlaması, görev talimatının hazırlanması, birliğin kuruluşu ve komutanının atanması, uyuşmazlığın taraflarının ortak kararlarına dayanır. Barış gücü

harekatında, BM Güvenlik Konseyi'nin sürekli ve güçlü desteği büyük önem taşır. Barış gücünün görev talimatının açık ve uygulanabilir olması gerekir. Birliğe personel gönderen ülkelerin, uygun sayıda ve yetenekli askeri personel temin etmekte istekli olmaları ve ayrıca da görev talimatı ve durumun içerdiği belli tehlikeleri göze almaları gerekir. BM üyelerinin ve özellikle de Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin, gerekli mali ve lojistik desteği sağlamaları ve sürdürmeleri de büyük önem taşır. Barış gücü harekatının hukuksal çerçevesini, BM Güvenlik Konseyi'nden alınan yetki kararı (enabling resolution), görev talimatı (mandate), kuvvetin statüsüne ilişkin sözleşme (SOFA, status of forces agreement), katılma anlaşmaları (participation agreement), kuvvet yönergesi (force regulation), cari harekat usulleri, diğer özel antlaşmalar, harekat genel yaklaşımı, harekat planı, harekat emri, çatışma kuralları ve diğer emirler ile diğer milli unsurların, iç ilişki ve düzeni bakımından da uygulanabilir olduğu ölçüde, ilgili milli mevzuat oluşturur.

BM şartında, Barış gücü harekatı ile ilgili doğrudan ve açık bir düzenleme yoktur. Mevcut hükümler, uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözülmesi veya kolluk harekatına ilişkindir. İşte barış gücü harekatı kavramı ve uygulaması, bu iki yöntem arasındaki boşluğun doldurulması ihtiyacından doğmuştur. Uluslararası ilişkilerde, silahlı çatışmaların sona erdirilmesi ve antlaşma hükümlerine uyulmasının gözetilmesi maksadıyla, tarafsız ve yansız bir yardıma ihtiyaç vardır. İşte BM gözlemcileri ve barış gücü bu hususta yararlı bir rol oynayabilmektedirler. Kuşkusuz tarafların iyi niyeti ve inancı da çok önemlidir. Bu faaliyetler, ilgili uluslararası kuruluş, kuvvete katılan ülkeler ve ev sahibi ülke arasında yapılacak uluslararası antlaşmalarda belirlenecek esas ve usullere göre yürütülür.

502. Barış Gücü Harekatının Amaçları ve Ortak Hususları

Caydırıcılıktan cezalandırmaya kadar değişik amaçlara yönelik olabilecek muhtemel barış gücü harekatları, başlıca şu hususların biri veya birkaçını içerebilir:

- Gelecekteki bir çatışmanın veya eski bir çatışmanın yeniden patlak vermesinin önlenmesi,
- Tarafların ayrılarak aralarına girilmesi ve tampon işlevinin yerine getirilmesi,

- Bozulan bir durumun yeniden tesisi,
- İyice yerleşmemiş ve tehdit altında bulunan bir barışın korunması,
- Çoğu zaman sadece antlaşmaların uygulanmasının temini suretiyle siyasal çözüm ve uzlaşmanın kolaylaştırılması,
- Kamu düzeninin, kamu güvenliğinin ve kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi,
- Güvenlik Konseyi'nin kararlarının uygulanması.

Barış gücü hareketi bir zorlama hareketi ya da geleneksel anlamda bir muharebe hareketi anlamı taşımaz. Barış Gücü, BM'nin yardımcı bir organıdır. BM'nin statüsü, imtiyazları ve dokunulmazlığından yararlanır.

Katılan ülkeler, kendi personeli üzerinde disiplin ve yargı yetkisini sürdürürler. Kural olarak, Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri ile coğrafi konumları ya da diğer nedenlerle hareketi gerektiren durumda, özel bir menfaat ilişkisi bulunan ülkeler, barış gücü faaliyetlerine birlik vermezler. Kuvvetin kuruluşu, mümkün olduğunca eşit bir coğrafi dağılımı yansıtır. Barış gücü, hareketin başlamasından uygulanmasına kadar belli bir ülkenin ilgili hükümetinin muvafakati ile o ülkeye gönderilir ve orada konuşlandırılır. Barış gücü, amaca uygun şekilde BM Genel Kurul'u, Güvenlik Konseyi veya yetkili kılınmış ise Genel Sekreter'ce atanan bir komutanlık makamının münhasır komutası altındadır. Ne bir bütün olarak barış gücü, ne de bu kuvvetin bir parçası, ev sahibi ülke veya kuvvet gönderen devletler, hükümetlerden talimat alamazlar. Barış gücü, kural olarak, tamamen iç sorun mahiyetindeki durumlarda kullanılmaz ve iç mahiyetteki çatışmalara taraf olmasına izin verilmez.

503. Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi

Genelde çok uluslu bir kuvvet, aksine antlaşma yoksa kural olarak kabul eden devlet hukukuna tabi olur. Ancak somut işbirliği için, ayrıntılı esas ve usullere, bu kuvvetlerin kabul eden devlet ülkesindeki hukuksal konumunu da içeren özel antlaşmalara gerek vardır.

BM barış gücü hareketi ile ilgili kuvvetler statüsü sözleşmeleri, BM ile ev sahibi ülke arasında yapılır. Bu sözleşmeler, katılma antlaşmasındaki atıf yoluyla, gönderen devleti de etkiler. Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi, barış gücü mensuplarının ev sahibi ülke içindeki uluslararası konumunu ve hukuksal statüsünü, ayrıca serbest dolaşım hakkı kamu hizmetlerinden yararlanma kendi posta ve haberleşme kolaylıklarına sahip olabilme, belli alanların kuvvete tahsisi gibi konuları düzenler.

504. Komutanlık Yetkisi

Barış gücü komutanı, BM Genel Sekreteri'ne karşı sorumludur. Genel Sekreter'in konumu, milli savunma dönemlerindeki başkomutanlık işlevine benzemektedir. Barış gücü komutanı, Genel Sekreter'in emrindedir, gönderen devletin emrinde değildir. Barış gücünün komuta düzenini, barış gücü komutanı kararlaştırır. Komutan, bunun için BM Komutanlığının subaylarından ve katılımcı ülkelerin tahsis ettiği milli unsur komutanlarından yararlanır. Komutan, yetkilerini ast komutanlara devredebilir. Komutan, karargahındaki ve komuta zincirindeki tüm görev yerlerine atama yapmaya yetkilidir.

Barış gücü komutanı, BM'nin hizmetindedir. Barış gücündeki genel disiplin ve düzenden sorumludur. Bu amaçla kendisi, soruşturma yapmaya, bilgi ve görüş istemeye yetkilidir. Aynı şekilde disiplini korumak için kuvvetin görev ve sorumluluk bölgesi ile gerekli diğer mahalleri gözetim altında tutmak üzere barış gücünün askeri inzibat kuvvetlerini kullanabilir. Görev mahalli dışındaki uygulamaların ev sahibi ülke ile koordinesi gerekir. Katılma antlaşmasında, atıf yapılması halinde kuvvetler statüsü sözleşmesi ve kuvvet yönergesindeki esas ve usullere göre, askeri inzibat kuvvetinin barış gücünün asker mensuplarını tutuklama yetkisi vardır.

505. Kuvvet Kullanma

Temel ilke, barış gücünün kuvvet kullanmamasıdır. Zira, barış gücünün hareket genel yaklaşımında gerçek anlamıyla muharebe görevi yoktur. Kuvvet kullanma, kendini savunma amacıyla ve son çare olarak mümkündür. Kendini savunma deyimi barış gücü mensuplarının görevlerini yerine getirmelerine, kuvvet kullanılarak direnme hallerini de kapsar. Barış gücünün en ayırıcı özelliği, kuvvet kullanmaktan açıkça kaçınmasıdır. Tarafsızlığın korunması zorunludur. Aksi halde barış gücü, tarafların güvenini kazanamaz ve görevi güçleşir.

506. Barış Gücü Harekatına Katılma

Barış gücü harekatına katılma konusu incelenirken, birlik gönderecek ülkelerin kendi milli hukuklarına göre bu yetkiye sahip oldukları varsayılır. Doğal olarak, kuvvet gönderen ülkenin, yetki ve sınırlamaları, kendi anayasasındaki veya kanunlardaki esas ve usullere uygun bir biçimde yapması gerekir. Genel olarak, barış gücü harekatına birlik gönderilmesi konusunda, yasama organı ile hükümetin mutabakat içinde olması her zaman tavsiye ve arzu edilir. Barış gücü harekatına katılma, barış gücü için askeri birlik, gözlemci, ulaştırma aracı, malzeme veya mali katkı tahsisi suretiyle de olabilir.

507. Türk Mevzuatında Barış Gücü Harekatına Katılma

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK), BM Güvenlik Konseyi'nce yetki verilmesi halinde barış gücü harekat ve faaliyetlerinde görevlendirilmesinde, öncelikle buna ilişkin siyasal kararın oluşturulması gerekmektedir. Bu karar, Milli İstihbarat Teşkilatı'nca sağlanan, milli güvenlik istihbaratı da dikkate alınarak Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) vereceği karar çerçevesinde, Bakanlar Kurulu'nca oluşturulmalıdır (2937 sayılı, Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu, TC. Anayasası, Md. 118).

Uluslararası antlaşmaların veya uluslararası nezaketin gerektirdiği durumlar hariç, TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesinde izin verme yetkisi, TBMM'nindir (ERDOĞAN, 1990, s.20-24).

Yukarıda belirtilen şekilde ve Anayasada yazılı esas ve usullere göre onaylanarak yürürlüğe girmiş özel bir uluslararası antlaşma var ise, hükümet, Genelkurmay Bakanlığı'nın görüşlerini de alarak, TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesine karar verebilir. Hükümet, yabancı ülkeye gönderilecek kuvvetle ilgili esasları da tespit eder (2941 Sayılı Seferberlik ve Savaş Hali kanunu, Md. 5) (ÇAYCI, 1993, s.25).

1982 Anayasası, usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmaları, kanun hükmünde kabul etmektedir (m.90/son). Bunun en tabii sonucu; usulüne uygun yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmaların hukuk düzeni içersinde kanun gibi uygulama sahasının yaratılması olmaktadır. BM Antlaşması da Türkiye tarafından onaylandığına göre, antlaşma hükümleri kanun hükümleri gibi yürürlük arz edecektir. B.M. Antlaşması'nın 43, 44 ve 45. maddeleri de üye devletlere bir kısım mükellefiyetler yüklemiştir. Bu yükümlülüklerden en önemlisi, Silahlı Kuvvetler'in BM Güvenlik Konseyi'nin emrine verilmesi (Ant.md.47) yolunda, bir mahsus antlaşmanın yapılmasıdır (Ant. Md.43/1). Buna göre, BM'nin bütün üyeleri milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını desteklemek üzere, Güvenlik Konseyi'nin daveti ile mahsus bir antlaşma gereğince milletlerarası barış ve güvenliğin korunması için Konseyin emrine gerekli silahlı kuvvetleri vermeyi ve geçiş hakkı da dahil olmak üzere yardım ve kolaylıklarda bulunmayı taahhüt ederler (ERDİL, 2001, s. 85-86). ISAF'ın hukuksal açıdan değerlendirmesini ve komutanın alınmasını bu bilgiler ışığında düşünebiliriz

51. ISAF'ın Kuruluşu

İlk olarak ISAF'ın amacı ve kurulma nedeni, Bonn Antlaşması, BM kararları ve askeri teknik anlaşmada belirtildiği şekilde, sorumluluk sahası içersinde, güvenliğin ve istikrarın sağlanmasına yardımcı olmaktır. ISAF, 22 ülke ve 5000'e yakın personel ile malzeme yardımı yaparak, Afganistan'ın huzurlu ve güvenli bir geleceğe sahip olması amacıyla çalışmaktadır.

İstikrar ve güven olmadan Afganistan'da barış sürecinin aksamadan yürümesinin mümkün olmadığı düşüncesiyle oluşturulan ISAF, savaş sonrası oluşabilecek tehlikeleri önleyerek Afganistan'da tesis edilmesi planlanan demokratik yönetimin en güçlü

yardımcısı konumundadır. Özellikle, BM'nin Afganistan Özel Temsilcisi İbrahimi'nin belirttiği gibi, ülkede güvenliğin sağlanması için, uluslararası toplumun hızla üzerine düşen görevleri yerine getirmesi gerektiği ve ülkedeki El Kaide ve Taliban güçlerinin sayısı ve hedefleri konusundaki belirsizliğin yanı sıra, yerel farklı etnik gruplar arasında hala devam eden rekabete dayanan çatışmaların da güvenlik durumunun belirlenmesini olanaksız hale getirdiği uyarısı, ISAF'ın görev ve sorumluluklarını belirten önemli bir ayrıntı niteliğindedir (www.diplomatikgozlem.com). ISAF'ın başlıca görevi, ülkede yeni tesis edilmeye çalışılan rejimin ve Hamid Karzai başkanlığındaki yeni hükümetin güvenliğini sağlamak, ayrıca Afgan Ulusal Ordusu'nun oluşumunu desteklemek ve ülkenin yeniden yapılanmasına yardımcı olmaktır.

Daha öncede bahsedildiği gibi ISAF'ın görev alanı Kabil ve çevresini kapsamaktadır. Ancak savaş sonrası Afganistan'da yaşanan gelişmeler, ISAF'ın görev alanı ile ilgili tartışmalara neden olmuştur. Özellikle ülkede yaşanan karışıklıkların bir türlü sona erdirilememesi, bu tartışmaların odak noktasını oluşturmuştur. Üstelik görev alanının genişletilmesi konusunda tam bir görüş birliği de sağlanabilmiş değildir. Örneğin BM'nin Afganistan'da insan hakları konusundaki özel temsilcisi Bangladeşli Avukat Kamel Hossain, uluslararası kuvvetin 10.000 ila 20.000 kişi kadar arttırılmasını tavsiye etmiştir. Ancak söz konusu tavsiye, 4.800 kişilik Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti'nin genişletilmesine karşı çıkan, ABD ve Fransa'nın tepkisine neden olmuştur (www.diplomatikgozlem.com).

Amerika, bölgedeki güvenliğin düşük bir askeri güçle tesis edilebileceğini düşünmüş ve daha fazla bir güce gereksinim olmadığını belirtmiştir. Ancak bu konuda ABD yönetimi de kendi arasında bir görüş birliğine varamamıştır. ABD Savunma Bakanlığı, görev alanının genişletilmesini isterken, Dışişleri Bakanlığı'nın bir raporunda ISAF'ın genişletilmesinin, komuta ve lojistik bakımından büyük bir yük getireceği belirtilmiştir. ISAF bünyesindeki Türk Komutanlığını da öven raporda, ayrıca "yabancı bir gücün tüm ülkede güvenliği sağlamanın neredeyse olanaksız olduğu" görüşü de ortaya konulmuştur (Radikal Gazetesi, 19.09.2002, s. 6).

Ancak beklenen gelişmelerin Afganistan'da yaşanmaması üzerine, ABD yönetiminin ISAF'ın görev alanının genişletilmesi konusunda bir takım değişiklikler sergilediği görülmüştür. Afgan milli ordusunun kuruluşu çok ağır gittiği için, Karzai hükümetinin diğer kentlerdeki otoritesini koruma görevinin ISAF'a devri, ABD'ye soğuk gelmemeye başlamış, bunun, ABD askerlerinin işlerinin çabuk bitmesini sağlayacağı düşünülmüştür. Üstelik, Afganistan'daki geçici hükümetin Başkanı Hamid Karzai ve uluslararası yardım kuruluşları, ISAF'ın genişlemesi ve diğer büyük Afgan kentlerinde de konuşlandırılması konusunda ısrarlarını sürdürmüşlerdir.

ISAF'a destek verse de asker vermeye yanaşmayan Pentagon'un elindeki genişleme senaryolarından biri, mobil ISAF birliklerini kurarak, bunları gerektiğinde olaylı yerlere göndermek, ikincisi ise ISAF'ı, kuzeydeki Mezarı Şerif gibi gerilimin yoğun olduğu kentlere de yerleştirmektir (Radikal Gazetesi, 31/08/2002, s.6). Bunun üzerine Amerikan Senatosu Dışişleri Komisyonu, ISAF'ın başkent Kabil dışındaki alanların da güvenliğinden sorumlu olması ve bu ülkeye yardımın artırılması konularındaki yasa tasarısını oybirliğiyle kabul etmiştir. Yasa tasarısında, Amerikan hükümetince, "ISAF'ın görev alanının Kabil'in dışına genişletilmesi için diplomatik yönden baskı yapması" ve Afganistan'ın yeniden yapılandırılması amacıyla, bu ülkeye 4 yıllık süre içinde 2,5 milyar dolar ve ISAF için de 500 milyon dolarlık yardım yapılması öngörülmüştür (http://www.superonline.com/haber/haberler/0,1082,59825_6,00.html, 02.08.2002).

Ancak bu stratejiler sadece tasarı aşamasında kalmış ve ABD hükümeti, ISAF'ın görev alanı ile ilgili tartışmalarda, ISAF'ın Kabil dışına çıkmaması yönündeki fikrine tekrar dönüş yapmıştır. Hatta Cheney, yaptığı açıklamada, "ISAF'ın odağı Kabil'dir. Görev alanının Afganistan'ın diğer bölgelerine genişletilmesi konusunda görüşmüyoruz. ABD, Mezar-ı Şerif, Herat ve Kandahar'da meydana gelebilecek sorunlarla başa çıkmak için başka yollar bulmalı ve buna göre hareket tarzlarını belirlemelidir" demek suretiyle, ABD'nin bu yöndeki düşüncesini ifade etmiş, ancak bu hareket tarzlarının neler olduğunu belirtmemiştir (<http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/haftalikbasbultenleri/basinozetleri/2002/2529martdis.htm>, 22.03.2002).

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, ISAF'ın başkent Kabil'in dışındaki kentleri de kapsayacak şekilde genişletilmesinden yana olduğunu bildirmiştir. Ancak Güvenlik Konseyi, ISAF'ın Kabil dışında görev yapmasına sıcak bakmamıştır. Bunun başlıca nedeni, güce asker verecek ülke bulunamamasıdır. Sonuçta, askeri olmayan bir gücün görev alanının genişletilmesi tartışması da yapay bir durum oluşturmaktadır (<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2002/07/22.07.2002.htm>, 22.07.2002).

Bu konuda son noktayı ise yine BM Güvenlik Konseyi koymuştur. ISAF'ın görev alanının genişletilmesi talebi, BM Afganistan Özel Temsilcisi Lahdar İbrahimi tarafından verilmiştir. İbrahimi, ISAF'ın başkent Kâbil'den başka şehirlerde de görev yapmasının güvenlik için zorunlu olduğunu belirtmiş, ancak başta ABD ve Fransa olmak üzere Konsey üyeleri, İbrahimi'ye destek vermemiştir. Tartışmaların yaşandığı dönemde ISAF komutasını yürüten Türkiye'nin görüşünü ise BM elçisi Ümit Pamir dile getirmiş ve görev alanı genişletme kararı almadan önce, siyasi ve lojistik sonuçlarının dikkate alınması, mali kaynakların önceden belirlenmesi gerektiğini kaydederek, altı ayda Kâbil'e 1 milyon mültecinin dönmesinden dolayı kaynak yetersizliği yaşandığını, uyuşturucu kaçakçılığına karşı imkânların seferber edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yapılan oylama sonucu, ISAF'ın görev alanının Kabil ve çevresi ile sınırlı kalması tekrar karara bağlanmıştır (Radikal Gazetesi, 21/07/2002, s.5). Washington'un, ISAF'ın Kabil'in dışına genişletilmesini reddetmesi ABD'nin, Kabil ile Afganistan'ı ayrı kabul ettiği yönündeki tezleri anımsatmıştır (http://www.diplomatikgozlem.com/turkish/afganistan/20020430_02.html).

Gerçekten de ISAF'ın kuruluş amacının Afgan Milli Ordusu'nun kuruluşu olduğu düşünüldüğünde konunun önemi daha da artmaktadır. Çünkü, makul sayıda askerden oluşan bir Afgan kuvvetini eğitmenin ve silahlandırmanın aylar süreceği bildirilmiş ve 4 bin Afgan askerinin 2002 Eylül ayı sonu itibariyle eğitilmiş ve silahlandırılmış olacağı, bu sayının 2003 Eylül ayında 12 bine ulaşacağı ifade edilmiştir. Pek çok savunma uzmanı, hala feodal savaşçı kavimler ve haydutlarla çevrili ülkenin istikrara kavuşturulması için, en az 20 bin askere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Böyle bir durumda, gerek Karzai'nin, gerekse genişlemeden yana diğer kişilerin ifade ettiği gibi güvenlik açığının, ABD'nin

Kabil ile sınırlı kalması konusunda ısrar ettiği ISAF ile doldurulamayacağı belirtilmiştir (<http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/haftalikbasbultenleri/basinozetleri/2002/2529martdis.htm>, 22.03.2002).

BM'nin almış olduğu bu karara rağmen, ISAF'ın görev alanı ve yetkileri ile ilgili görüşler tartışmalar, günümüzde de devam etmektedir. Örneğin son olarak Kabil'de 30 kişinin öldüğü, 50'ye yakın kişinin yaralandığı bombalı saldırıyla, Karzai'yi Kandahar ziyaretinde hedef alan suikast girişimi, ISAF'ın görev alanı ile ilgili tartışmaları yeniden alevlendirmiştir. ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, uluslararası topluma gerekli kaynakların sağlanması çağrısında bulunmuştur (Radikal, 07/09/2002, s.10). Ayrıca bu konuyla ilgili olarak Afganistan'da sık düzenlenen suikastlar sonucu ISAF birlikleri, suikastları önleyemedikleri ve gerekli güvenliği sağlayamadıkları suçlamasıyla karşı karşıya gelmiştir. Afganistan Devlet Başkanı Yardımcısı Hacı Abdülkadir'in (Taliban yönetimine karşı mücadele eden birkaç Peştun liderden birisi olarak biliniyordu) suikastla öldürülmesi üzerine, yine bu tip suçlamalarla karşı karşıya kalan ISAF, Basın Sözcüsü Albay Samet Öz aracılığıyla, bu suikastta ISAF'ın herhangi bir ihmalinin olmadığını belirtmiştir. Ayrıca ISAF'tan herhangi bir koruma talebinin istenmediğini belirten Albay Öz, gücün yakın koruma sağlamaktan birinci derece sorumlu olmadığını eklemiştir (Milliyet Gazetesi, 08.07.2002, s.12).

Afganistan'da ISAF askerlerinin işlerini zorlaştıracak etkenleri ise şöyle sıralayabiliriz: Loya Jirga seçimleri ve yeni hükümetin belirlenmesi sırasında çıkacak anlaşmazlık ve çatışmalar, haşhaş ekiminin yasaklanması üzerine işsiz kalacak köylülerin ve savaş ağalarının isyanları, varlığıyla yokluğu belli olmayan hükümete yönelik halk tepkisinin artması, Amerikan ordusunun, Afgan gruplarıyla yürütmekte olduğu çatışmaların arasında kalınması, Afgan savaş ağaları arasında, on yıllardır devam eden mücadeleler.

Bu gibi durumlarda ISAF'ın bir barış gücü olarak, sorumlulukları çerçevesinde hareket etmesi gerektiği ve ISAF'ın bu problemleri önlemede ne derece başarılı olduğu ve çözüm yollarının neler olduğu ise ilerleyen bölümde inceleneceği için bu bölümde konunun ayrıntısına değinilmeyecektir.

52. Türkiye'nin Birliğe Katılımı ve Komuta Süreci

Dünya tarihinde, 11 Eylül'den bu yana yaşananlar, modern çağ tarihçilerinin önce SSCB'nin çökmesi ve ardından hemen her coğrafyada birbiri ile kısmen bağlantılı, ama bölgesel nitelikte olan, keskin anlaşmazlıkların tırmanması, siyaset bilimi ve felsefesini yeni kavram ve kuramları belirlemesine zorlamış ve Türkiye de buna paralel olarak, giderek daha zor bir coğrafyada yaşamak zorunda kalmıştır. Grozny, Keşmir, Kandahar ve Ramallah'ta yaşanan anlaşmazlıklar, fiziki açıdan bölgesel, nitelik açısından uluslararası ve etkileri açısından küresel özellikler göstermektedir. Benzer çerçevelerde Kosova, Tebriz, Doğu Timor da gündeme getirilebilir. Yerel özelliklerle başlayan anlaşmazlıklar, artık kısa bir süre içerisinde küresel dengeleri etkileyebilecek bir nitelik kazanmıştır.

Hızlı geçen on yılın ardından Türkiye, sadece farklı kültürlerin, coğrafyaların ve ticaret yollarının kavşağı değil, aynı zamanda kriz bölgelerinin buluşma noktası olarak kendini dünya sahnesinde bulmuştur. 11 Eylül'den Afganistan Savaşı'na kadar geçen sürede, Ankara açısından Kabil, Ramallah ve Bağdat, öncelikler açısından ilk sıralarda yer almıştır. Bu süre içerisinde, iç politik konular ve diğer dış politik meseleler daha alt sıralarda yer almıştır. Çünkü her üç konu da, gerek içerdiği uluslararası özel önem, gerekse Türkiye'nin özgün şartları dolayısıyla, ulusal güvenliği birinci derecede ilgilendirmekteydi. Bütün dünyanın, Ankara'nın kesintisiz bir şekilde savunduğu "yurtta barış, dünyada barış" ilkesine ihtiyacı artarken, Türkiye, her geçen gün küreselleşmeye bir adım daha yaklaşan, lokal sorunların içerdiği şiddetten kaygı duymaktaydı. Söz sahibi olduğu coğrafyalarda, artan gerilim, bir taraftan üzerinde bulunduğu coğrafyada üzerine düşeni yerine getirmeyi amaçlayan, diğer taraftan gelecekte doğabilecek sıkıntılardan uzak durmayı hedefleyen Ankara, sorunların her birinde varolan çok değişkenli varyasyonları hesaplamak zorunda kalmıştır.

Geleneksel olarak Türkiye, Avrupa, Ortadoğu ve Asya arasındaki coğrafi konumundan dolayı önemli bir ülkedir. Bu da Türkiye'nin enerji ve doğal kaynaklara kolay ulaşabilmesini sağlamaktadır. Daha da fazlası, modern Müslüman bir ülke olarak Türkiye, Batı ve İslam alemi arasında bir köprü vazifesini görmektedir. Türkiye'nin stratejik değeri

11 Eylül'den sonra daha da dikkatle görülebilir olmuştur. Dolayısıyla Türkiye spot ışıklarının altına gelmiştir.

Türkiye'nin gelişen stratejik öneminin ikinci konusu İslam dünyasında örnek model olarak görülmesidir. Taliban ve El Kaide'ye karşı olan hareket sonucunda Amerika, bu hareketin sonucunun İslam ve Hıristiyan uygarlıkları arasında bir çatışmaya dönmesinden korkmuş ve bu sebeple Amerikalı yöneticiler bütün imkanlarını kullanarak bu savaşın İslam'a karşı olmadığını ifade etmeye çalışmışlardır. Bu sebeple Türkiye, Amerikan politikasının yeniden önemli bir parçası olmuştur (KARDAŞ, Turkish Daily News, 24-25.06.2002).

İngiltere'nin ISAF komutanlığını bırakma kararı almasından sonra, Türkiye komutayı devralacağını BM'ye bildirmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nde oybirliğiyle alınan karara göre, ISAF'ın görev süresinin 20 Haziran 2002 tarihinden itibaren 6 ay daha sürmesi kabul edilmiş, tasarının giriş bölümünde, Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in, 7 Mayıs'ta Genel Sekreter Kofi Annan'a gönderdiği ve Türkiye'nin Barış Gücü Komutanlığı'nı üstlenmeye hazır olduğunu bildiren mektubunun memnurlukla karşılandığı dile getirilmiştir.

Afganistan temsilcisi ise konuşmasında Türkiye ile Afganistan arasındaki tarihi ilişkiler üzerinde durmuş ve Türkiye'nin Atatürk döneminden bu yana ülkesine yaptığı yardımları hatırlatarak, bu yardımlara teşekkür etmiştir. Türkiye'nin BM Daimi Temsilcisi Büyükelçi Ümit Pamir ise yaptığı konuşmada Haziran ayından itibaren Türkiye'nin ISAF Komutanlığını devralacağını belirtmiştir. Güvenlik Konseyi'nce kabul edilen karar tasarısında, Afganistan'daki durumun, uluslararası barış ve güvenlik açısından tehdit oluşturmaya devam ettiğine dikkat çekilmiş ve ISAF'ın bu tehditleri önlemede çok önemli bir role sahip olduğu belirtilmiştir (www.diplomatikgözlem.com).

Türkiye'nin bütün çekincelerinin giderilerek ISAF'ı devralması için ısrarcı olunması bazı önemli argümanlara dayanmaktadır. Bunların başında, Türkiye'nin Afganistan krizinin başlangıcından itibaren bütün taraflara eşit mesafede durması, ulusal çıkarları ile uyumlu evrensel ilkeleri savunması gelmiştir. Diğer taraftan bu konuda itirazı olanlar olsa da, Türkiye, demokratik, laik ve terörü reddeden yapısıyla diğer Müslüman ülkelere model

niteliği taşımaktadır. Bununla beraber Türk Silahlı Kuvvetleri, gücünün yanı sıra, barış operasyonlarındaki ulusal ve uluslararası deneyimi ile önemli görevlerin üstesinden gelebilecek, potansiyel bir güç olarak nitelendiriliyordu.

ISAF'ın komutasını alan Türkiye, Afganistan'daki asker sayısını da artırma kararı almıştır. Daha önce gönderilecek toplam personel sayısı olarak belirlenen 1.300 olan rakama Kabil ve Bagram havaalanlarını işletme görevini Türk Silahlı Kuvvetleri alacağı için çoğunluğu havacılardan oluşan 300'e yakın personel daha eklenerek toplam 1600 personelin ISAF bünyesine dahil edilmesi karara bağlanmıştır (www.diplomatikgozlem.com).

ISAF'a asker verilmesi ve komutanlığın Türkiye tarafından devralınması böyle bir süreç içerisinde meydana gelmiştir. General Zorlu, 1.400 Türk askerinin yanı sıra, farklı ülkelerin katılımıyla oluşan koalisyonadaki 4.500 askere komuta etmiştir (Savunma ve Sivil Havacılık Dergisi, Eylül 2002, s.20-21). Böylece emekli Orgeneral Çevik Bir'in Somali Barış Gücü Komutanlığı'ndan sonra Türkiye, Afganistan'da oluşturulan çokuluslu gücün sorumluluğunu da üstlenmiştir. ISAF komutanı Tümgeneral Hilmi Akın Zorlu, Türkiye'nin, Afganistan halkının uzun süredir özlemini çektiği barışı sağlamak üzere ISAF'ın liderliğini üstlenmeyi gönüllü olarak kabul ettiğini belirterek, ISAF'la birlikte Kabil'in güvenilir bir kent olacağını ve Türk askerlerinin Afgan halkına iyi niyetli ve eşit davranacağı sözünü vermiştir.

520. ISAF Komutanlığı'nın Devralınmasının Önemi ve Etkileri

5200. ISAF'ta Komuta'nın Devralındığı Dönemde Genel Durum

Türkiye, Afganistan Geçici Yönetimi'ne yardımcı olmak üzere kurulan ISAF'ın komutanlığını İngiltere'den sonra 6 aylık bir süre için devralacağını açıkladığı zaman, bu durum genel olarak memnuniyetle karşılanmıştır. Rumsfeld, ABD'nin her türlü desteği vermeye hazır olduğunu bildirmiş, İngiliz hükümeti de Türkiye'nin Afgan Barış Gücü komutasını 6 ay süreyle almayı kabul etmesine memnun olduğunu belirtmiştir. Ancak Afganistan'daki durum, ISAF'ın görevinin "çok zor" olduğunu gösteriyordu.

ISAF, bir taraftan Afganistan'da yer altına çekilen radikalizme, diğer taraftan da ülkenin doğusu başta olmak üzere, birçok bölgesinde zaman zaman çatışmaya dönüşen politik ve etnik gerilimlere çare bulmak zorundaydı. Afganistan Geçici Yönetiminin öncelikleri arasında milli ordunun kurulması olmasına rağmen, milli ordu için, bütün etnik grupların ve halen elinde kendi ordusu bulunanların da, bu görüşü paylaşması gerekiyordu. Afganistan'da yıllardan beri kendi ordularına sahip olan ve bu orduların komutanlığını yapanların, aslında hiç de böyle bir niyetleri yoktu. Çünkü, böyle bir oluşumu desteklemenin kendi sonlarını hazırlayacağını düşünen liderler, otoriteden daha fazla pay alabilmelerinin yolunun kendi güçlerini tasfiye etmekten değil, daha da güçlendirmekten geçtiğini çok iyi biliyorlardı.

Savaş bittikten kısa bir süre sonra ABD, Afganistan'da sorunun gerçek temellerinin farkına varmıştır. The New York Times Gazetesi'nin verdiği habere göre ABD, bu nedenle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa için uygulanan Marshall Planı'nı örnek alarak, Afganistan'ın yeniden inşası için uluslararası bir çaba planlamıştır. Elbette Marshall Planı'nın birebir uygulanması mümkün değildir, ancak Marshall Planı'ndan esinlenilerek hazırlanacak bir yardım programı, Afganistan'da sorunun köküne inilmesini sağlayabilirdi. Afganistan'ın yeniden inşasının büyük rakamlara denk gelmesi, diğer ülkelerin söz konusu çalışmalarda, çıkar hesaplarına girişmelerini beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte Afganistan'daki militan İslam'ın ve diğer yıkıcı, radikal ideolojilerin, yalnızca güvenli ve işleyen sivil toplumlar oluşturularak yıldıırılabileceği gerçeği düşünülürken, böyle bir yardımın gerekliliği ortaya çıkmaktaydı.

Yeniden inşaada yaşanacak sorun ise, Afganistan'da artık kalifiye insan gücünün bulunmamasıydı. Kimi yorumlara göre, dünyanın desteklediği yeniden inşa ve yeniden yapılanma programı, 29 yıl sürgünden sonra Kabil'e dönen Kral Zahir Şah'ın birleştiriciliğinde ve 1933-1973 yılları arasında, barış ve denge içinde geçen dönemin hatırına yürüyebilirdi. Ama Taliban'ı yenen güç konumundaki Kuzey İttifakı ile geri plana atıldıkları hissine kapılan Peştunlar arasındaki iktidar çekişmesine son verilmesi, Kral Zahir Şah'ın tek başına işin üstesinden gelemeyeceği bir işti. Nitekim, devrik kralın Loya Jirga seçimlerinde adaylığını koymaması, bu yaklaşımı desteklemiştir. Üstelik Kral, ülkede daha önce de bahsedildiği gibi çok iyi bir şekilde karşılanmamış, hatta Savunma Bakanı Fehim'in

kralı karşılayanlar arasında olmaması, Afganistan'da her şeyin uluslararası medyanın aktardığı gibi olmadığı şeklindeki görüşleri kuvvetlendirmiştir (Kral ülkeye döndüğünde yabancı, özellikle Amerikan basın organları bu dönüşü memnuniyetle karşılayan yazılarla dolmuştur). Kralın ülkeye dönüşü uluslararası basın tarafından yoğun bir şekilde işlenmiş ve bu dönüşün ülkenin kaderini etkileyebilecek bir gelişme olduğu öne sürülmüştür.

11-19 Haziran 2002 tarihleri arasında yapılan Loya Jirga toplantısında; 27 Kasım-5 Aralık 2001 tarihleri arasındaki Bonn Zirvesi kararı ile oluşturulan altı aylık Geçici Yönetim'in Başkanı Hamid Karzai, geleneksel meclis Loya Jirga'daki delegelerin 3'te 2'sinin oyunu alarak (Peştun aşiret liderleri, başta olmak üzere Loya Jirga'daki toplam 1500 delegeden 1050'si yapılan oylamada Karzai'ye destek vermiştir), Kurucu Hükümet'in de başkanlığına seçilmiştir. 22 Haziran 2002 tarihinde resmen göreve başlayan Kurucu Hükümet, 18 ay süresince, uluslararası kurum ve kuruluşların yardımı ile Afganistan'ı "demokratik bir seçime" hazırlamaya çalışacak, bununla birlikte yeni bir polis gücü, anayasa ve ordu oluşturacaktır. Ancak tüm bunların gerçekleşebilmesi için öncelikle Kabil yönetiminin ülke genelindeki meşruiyeti ve merkezin güvenliği son derece önemlidir. Fakat gelişen olaylara bakıldığında, merkezde henüz belli bir güvenliğin sağlanamadığını ve bununla birlikte Kabil hükümetinin diğer bölgelerde meşruiyet kazanamadığını açıkça görmek mümkündür (BURGET, 2002/a, s.61). Tüm bunların yanı sıra, Kabil dışındaki büyük komutanlara bağlı küçük gruplar kendi nüfuz alanlarını genişletmek için rakip gruplarla çatışarak ülke güvenliğini bozmaya devam etmektedirler.

Yirmi yılı aşkın bir süredir, Afganistan'ı harabeye çeviren ve milyonlarca masum insanın katledilmesine yol açan Rus işgali ve müteakiben devam eden iç savaşta hemen hemen hiç adı duyulmayan Karzai, bir anda meydana çıkmış ve ilk etapta ABD tarafından başbakan olarak atanmıştır.

Türk kamuoyunda ise bu durum çok fazla bir heyecan yaratmasa da, genel olarak memnuniyetle karşılanmıştır. ISAF'ın Afganistan'ın geleceğinin kurulmasında çok önemli görevler üstleneceği, ancak uzun yıllardır huzur yüzü görmeyen Afganistan'da uzun ve sorunlu yılların getirdiği kronik sorunların, toplumun genlerinden temizlenmesinin zaman alacağı ve bu sebeple ISAF'ın ve komutayı devralan Türkiye'nin işinin oldukça güç olduğu

belirtilmiştir. Nitekim sadece Kabil havaalanında 100 bin civarında patlamamış mühimmat bulunduğu bilgisi bu görevin tehlikesinin örneklerinden birini göstermiştir (<http://www.ntvmsnbc.com/news/164722.asp>). Ayrıca, tekrar toparlanmaya çalışan El Kaide'nin ve Batı'nın reddini savunan akımların (Hikmetyar vb.) ISAF'ın en büyük düşmanı olacağı ve bunların ISAF askerlerine karşı saldırılarda bulunabileceği de öngörülmüştür. Ancak, ABD'nin ve İngiltere'nin bölgeden uzaklaşırken, bölgede kalan Türk komutasının, 80'li yılların ortalarından bu tarafa kazandığı zengin mücadele birikimi ile bu işin üstesinden geleceği de ayrıca belirtilmiştir.

Türkiye'nin aldığı bu göreve kimse talip olmamıştı. Ama ABD ve müttefikler, Türkiye'nin işin içine girmesine terörizme karşı mücadele açısından büyük önem veriyorlardı. Böylece mücadelenin İslamiyet'e karşı değil teröre karşı olduğu, Müslüman Türkiye'nin katılımıyla anlaşılacak olacaktı. Bu yüzden ABD, Türkiye'yi bu göreve özendirmek için desteklemiştir. Çünkü, görevin kabul edilmesi terörizmle mücadele konusunda ABD-Türkiye stratejik ortaklığında, Türkiye'nin kararlılığının göstergesi olarak kabul ediliyordu. Ama vaat edilen desteğin maddi yardımla ilgili parçası ile ilgili çekinceler, sorunlu olarak devam etmiştir. Bu sorun, Türkiye'nin Afganistan'daki sorunlarıyla ilgili gerekli hukuki zeminin tam olarak halledilemediğini ortaya çıkarmıştır.

Karzai'nin kurduğu, etnik dengelere göre oluşmuş yeni hükümet, çeşitli açılardan tartışmalara yol açmıştır. Türkiye açısından en dikkate değer husus, geçen kabinede Savunma Bakan Yardımcısı olan Özbek general Dostum'un kabinede yer almamasıydı. Bu durum Dostum'un, kurduğu partiyi güçlendirmek ve kuvvetlerini bir arada tutabilmek için kendi isteğiyle yönetime girmediği değerlendirilmelerine yol açmıştır. Bu konuda yapılan diğer bir yorum ise; ISAF komutanlığını alan Türkiye, Kâbil'de etkin bir duruma girince, Dostum'un diğer güçler tarafından yeni kabinede kalmasının istenmemesiydi. Çünkü Dostum ile Türkiye arasındaki iyi ilişkiler, Afganistan'da öteden beri eleştiri konusu olmuştur. Yine bu hükümette, Karzai'nin seçilmesinde büyük rol oynayan Tacik eski İçişleri Bakanı Yunus Kanuni'nin eğitim bakanlığına kaydırılmasının yarattığı sorun, daha sonra kendisine başbakan yardımcılığı da verilmesiyle çözümlenmiştir. Batı dünyasında çağdaş görüşleriyle dikkat çekmiş, eski kabinenin Kadın İşleri Bakanı Semer'in yeni kabineye alınmamasına kadınların ikinci sınıf kabul edildiği

Afganistan'da, son görevi sırasında İslamcı çevrelerden fazla tepki alması sebep gösterilmiş, bunun üzerine kendisine yeni kurulan "Milli İnsan Hakları Komisyonu" başkanlığı önerilmiştir. Kurulan yeni hükümetin kabine yapısı sonucunda Afganistan'da, savaş sonrası oluşan ortamda, çeşitli etnik dengelerin dikkate alınmış olmasının yetmeyeceği anlaşıyordu. Ayrıca böyle bir durum sonucunda yeni hükümet ile Karzai'nin ülke geneline egemen olamayacağı değerlendirilmiş ve bunun da Türkiye'nin yeni devraldığı ISAF komutanlığı görevini daha da güçleştirecek bir etken olduğu değerlendirilmiştir (KIŞLALI, 2002, s.7).

ISAF komutasının Türkiye'ye devri, bir bakıma, Türkiye'nin coğrafyası, askeri gücü ve kültürel kimliğiyle, 11 Eylül sonrasında iyice pekişen jeopolitik konumunun da tescilli olmuştur. Çünkü 10 yıl önce Türkiye, ulusal çıkarları ve Boşnaklarla dayanışma adına Bosna Hersek'e asker göndermek istediğinde uluslararası topluluk, biraz da İslami kimlikleri nedeniyle Türkleri aylarca oyalamış, ısrarlarını geçiştirmiştir. Ayrıca uluslararası topluluğun tutumunda, Türkiye'nin genişlemeci eğilimlerinden duyulan kuşku ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yeterliliği konusundaki tereddütlerin de payı vardı. Türkiye uluslararası birliğe katılmak için altı ay beklemek zorunda kalmıştır. 10 yıl sonra ise roller değişmiş, Uluslararası Topluluk, Türklerin, Afganistan'da görev almasını, hem de İslami kimlikleri nedeniyle kendisi istemiştir. Geçen 10 yılda Türkiye, Kosova'dan Somali'ye, Batı Şeria'dan Makedonya'ya uzanan bir coğrafyada üstlendiği görevlerde, uluslararası topluluğun kuşku ve tereddütlerini boşa çıkarmıştır. Üstelik savaş sonrasında Türkiye, göreve çağrıldığında bu kez lojistik güvenceler ve görevin ekonomik açıdan sorumluluğunun karşılanması gibi şartları öne süren taraf olmuştur (GÜVEN, 2002/b, s.8).

Kuşkusuz Türkiye'nin uzun süreden beri bütün dünyanın dikkatlerinin odak noktası haline gelen Afganistan'da, barış ve güvenliği korumak ve bu ülkenin yeniden yapılanmasına yardımcı olmak görevini üstlenmesi, önemli bir diplomatik başarıydı. Ankara, böylece bölgesel rolünü ve etkinliğini uluslararası platformlarda sergilemek fırsatını değerlendirmiş oluyordu. Türkiye'nin bunu elde etmesi kolay olmamıştır. Başta pek heveslisi bulunmayan göreve Türkiye gönüllü olarak talip olmuş ama yine de bu riskli görevin kabulünü bir takım şartlara bağlamıştır: Dışişleri Bakanlığı, liderliği üstlenmek için Türkiye'nin şartlarını 4 ana başlık halinde şöyle açıklamıştır:

1. Türkiye Yalnız Bırakılmasın: Türkiye, liderliği aldığıında, diğer katılımcı ülkelerin durumu ne olacaktır? Onlar katılıma, kuvvet vermeye devam edecekler midir, yoksa etmeyecekler midir?

2. Görev Alanı Kesinleşsin: Görev alanı, Kabil'in dışına bütün Afganistan'a taşacak olursa, bu alanın çok geniş ve çetin bir coğrafya olmasının getireceği sorumluluklar çok daha fazla olacaktır. Türkiye'nin asıl kaygıları arasında, ISAF'ın Afganistan'ın diğer kentlerine de yayılması yönündeki öneriler yer almıştır. Türkiye, Kabil dışındaki kentlere birlikler gönderilmeden önce, yeni bir BM gücünün oluşturulmasını istemiştir. İngiliz yetkililerin, Kabil dışında bir gücün konuşlandırılmasına olumlu tepki vermişken, Amerikalı yetkililerin, bir Afgan ulusal ordusunun eğitimine odaklanılması gerektiği kanısında olması bir takım kuşkulara sebep olmuştur ([http://www.mfa.gov.tr/turkce/grup/ci/08.htm# 1](http://www.mfa.gov.tr/turkce/grup/ci/08.htm#1)).

3. Görev Tanımı Yapılsın: Örneğin görev alanı olan Kabil dışına çıkıldığında, uyuşturucu veya afyon ekimi yapılan bir tarla bulunduğu veya ulaşımı, nakliyesi yapılan bir uyuşturucu ele geçirildiğinde ISAF kuvvetleri nasıl tepki gösterecek?

4. Mali destek: Türkiye'nin birliğe katılmak için belirlediği yardımın acil olarak Türkiye'ye verilmesi (<http://www.ntvmsnbc.com/news/137922.asp>, 28.02.2002).

Çetin pazarlıklar sonucunda bu koşulların çoğu yerine getirilmiş veya mali yardım konusunda olduğu gibi, yerine getirileceği taahhüt edilmiştir. Buna rağmen Türkiye'nin Afganistan'da üstlendiği bu komutanlık görevinin oldukça tehlikeli olduğunu, Afganistan'da taşların henüz yerine oturmadığını, ISAF'ın görev alanı olan Kabil'de dahi zaman zaman saldırılar olduğunu, etnik gerginlik ve sürtüşmelerin devam ettiğini düşünenler olmuştur (KOHEN, 2002, s.16). Sovyetlere karşı yürütülen cihat döneminin eski komutanları, Taliban ve aşiret liderlerinin "Afganistan'daki yabancı işgale karşı cihat" sloganı etrafında birleştiği ve Karzai yönetimine bağlı, ABD müttefiki görünen bir çok aşiretin "ikili oynayarak" aynı zamanda, bu harekete destek verdiği ortaya çıkmıştır. Afganistan'ın eski Başbakanı Gülbeddin Hikmetyar'ın eski komutanları ve Herat Valisi

İsmail Han'ın da desteğini alan yeni direniş hareketi, bir taraftan da Karzai yönetimini zayıflatmak için çaba sarf ederken, küçük gruplar halinde yer yer çatışmalara giren Peştunlar'ın geniş çaplı direnişe geçeceği, ABD'nin, Taliban ve El Kaide'yi Peştun bölgelerinden temizlemek bir tarafa, uzun sürecek bir iç savaşın içine sürüklendiği belirtiliyordu. Bu durum, kimi yorumlara göre Türkiye'nin, ISAF liderliğini üstlenmeyi kabul ederken tasarladığı kazanımların yanı sıra, askerlerini çok büyük bir risk altına soktuğu iddiasını da beraberinde getirmiştir (http://www.geocities.com/muslim_tr/savas_yeni_basliyor_ik.htm). Bu yönde gelişen tartışmalar TBMM'ne de taşınmıştır. Örneğin İstanbul Milletvekili Mehmet Ali İrtemçelik, ISAF Komutanlığı'nın ülkemizce devralınmasına ilişkin yaptığı gündem dışı konuşmasında; Türkiye'nin uluslararası terörizme karşı net ve aktif bir tutum içinde olmasını ancak, bu yapılırken ölçünün kaçırılmaması, çıkarlarımızın gerektirdiğinin ilerisinde, güç ve olanaklarımızın ötesinde ve üstelik belirsizliklerle yüklü rol ve sorumlulukların kesinlikle üstlenilmemesi gerektiğini belirtmiş ve ISAF komutanlığına sıcak bakmadığını bildirmiştir (<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil4/bas/b078m.htm>).

Bunun dışında Gaziantep Milletvekili Nurettin Aktaş 05/11/2001 tarihinde, Meclis Başkanlığına Başbakan Ecevit tarafından yazılı olarak cevaplandırılmak üzere, Afganistan'a asker gönderilmesi ile ilgili bir soru önergesi sunmuştur. Bu önergede, Türkiye'nin NATO tam olarak kanıtlara ikna olmamışken, bombardımana katılan İngiltere dahi asker göndermeyi ertelerken, Türkiye'den herhangi bir talep olmamasına rağmen neden asker gönderildiği, NATO'nun tek Müslüman ülkesi olan Türkiye'nin "Kültürel Değerlerini" göz ardı ederek Batı'lı devletlerden önce asker göndermesinin, uzun vadede diğer Müslüman ülkelerle ilişkileri nasıl etkileyeceği ve dış basında yapılan, Türkiye'nin dış borçlarına karşılık asker gönderdiği yorumlarının ne derece doğru olduğu gibi konular yer almıştır (TBMM Bşk.lığının 12/11/2001 tarihli ve KAN.KAR.MD.A.01.0.GNS.0.10.00.02-7/5050-12104/ 28860 sayılı yazısı). Buna karşılık verilen cevapta, Türkiye'nin ilk aşamada asker göndermediği gibi ifade edilenin aksine, Afganistan'ın Bagram bölgesinde İngiltere'nin kara unsurlarının bulunduğu ve operasyona fiilen katıldığı, Türkiye'nin teröre karşı uluslararası işbirliği içinde yer almasının Müslüman ülkelerle ilişkileri menfi yönde etkilemesinin söz konusu olmadığı çünkü yapılan hareketin Afgan halkına, ya da İslam'a karşı değil tüm dünyaca lanetlenen teröre karşı olduğu, son

olarak da, dış borç ödemeleri ile Afganistan'a asker gönderilme kararı alınması arasında en ufak bir bağlantı bulunmadığı yönünde ifadeler yer almıştır. Ayrıca TBMM'nin Hükümete verdiği izin doğrultusunda uluslararası perspektif değerlendirilerek ülke çıkarlarına ve uluslararası yükümlülüklerine uygun olması halinde gündemde olan barış gücüne katılmanın mümkün olabileceği de ifade edilmiştir (Başbakanlığın 15/11/2001 tarihli ve B.02.0.KKG.0.12/106-586-4/5329 sayılı yazısı).

Ancak öngörülen bu kötü olasılıklardan bir çoğu gerçekleşmemiştir. Böyle bir ortamda barış ve güvenliği sağlamakla yükümlü çokuluslu bir kuvveti, dar yetki sınırları içinde yönetmenin zorluğunu herkes kabul etmiştir. Afganlar'ın Türkiye'ye karşı beslediği büyük sevgi ve sempati (Her ne kadar Ankara'nın Özbek Generali Raşid Dostum'a geçmişte verdiği büyük destek Tacik ve diğer bazı karşıt etnik gruplarca hoş karşılanmamışsa da) Türkiye'nin diğer ülkelere oranla bu konudaki avantajı olmuştur (KOHEN, 2002, s.16). Ayrıca görevli personelin bölgeye çabuk alışması ISAF'ta görev yapan diğer ülke askerlerinin paralı, profesyonel askerler olmasına rağmen, Türk görevli personelde böyle bir durumun söz konusu olmaması, Türkiye'nin diğer ülkelere göre avantajları olarak gösterilmiştir (<http://www.zaman.com.tr/2002/05/06/dis/h5.htm>).

5201. Birlik Kuvvetlerinin Türkiye'ye Bakış Açısı

İngiltere'nin Nisan ayında ISAF komutanlığını bırakacağını açıklaması birlik kuvvetleri arasında endişelere yol açmıştır. Hiçbir ülke, henüz güveniğin sağlanmadığı bir ortamda böyle bir görevi kabul etmeye yanaşmamıştır. Bu sebeple Türkiye, komutayı devralabileceğini açıkladığı zaman, birlik kuvvetleri bunu büyük memnuniyetle karşılamış ve her türlü desteği vermeye hazır olduklarını ifade etmişlerdir. Daha önce de ifade edildiği gibi Amerikalı ve İngiliz yetkililer, prensip olarak görevi kabul eden Türkiye'yle yakınlaşma çabası içindelerken Türkiye, Batının maddi ve ABD'nin de askeri yardımda bulunması dahil, görevi kabul etmek karşılığında bazı koşullar öne sürmüştür. Türkiye'nin endişeleri, başka ülkeler tarafından da dile getirilmiştir. Washington'un, Irak'a karşı askeri bir harekete geçme tehdidinde bulunduğu bir durumda, Amerika'nın müttefikleri, huzursuzluk içindeki Afganistan'da asayişin sağlama işinin sadece kendilerine kalabileceğinden kaygı duymuşlardır. Çokuluslu Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti ISAF'ın geleceği, BM

açısından hayati önemde olduğundan ISAF'ın komutasını kimin üstleneceği konusu da, BM ve diplomatlar için endişe oluşturan noktalardan birisi olmuştur. Afganistan'ın, bir ulusal polis teşkilatı ve ordu kurması amacıyla oluşturulan ISAF'ın, Afganistan'da birbirleriyle kavgalı grupları, bir ulusal polis teşkilatı altında bir araya toplamak için, öngörülen 6 aylık görev süresinden çok daha fazla zamana ihtiyacı olduğu kesin olarak anlaşılmıştır.

Diğer bir önemli nokta ise İngiltere'nin görevi devretmesiyle henüz amaçlarına ulaşamamış olan ISAF'ın görev süresinin ve görev yerinin genişletilmesi sorunuydu. Washington'un dikkatlerini başka yöne, Irak'a çevirmeye başladığı günlerde, müttefikler, Pentagon'un, ISAF'a gerekli askeri desteği sağlamayacağından endişe etmişlerdir. Komutanlığın Türkiye'ye geçmesiyle, Türkiye'nin Afganistan'daki 260 kişilik gücünü 1.260'a çıkaracağını ve bu artışın Türkiye'ye tahminen 60 milyon dolara mal olacağı belirtilmiştir. Bu artışın ekonomik sıkıntı içersinde olan Türkiye, tarafından tek başına karşılanmasının mümkün olmadığı ve komuta görevini üstlenebilmek için finansal destek istediği ifade edilmiştir. ISAF, tüm barış gücü oluşumlarında olduğu gibi siyasal, askeri ve idari yönden BM Güvenlik Konseyi'nin himayesinde ise de finansal olarak, bütünüyle katılımcı ülkelere bağlı bir oluşumdur. Türkiye'nin ise ekonomik bir kriz içinde olduğu düşünülürse böyle bir oluşum için kaynak yaratılması çok zordur (http://www.turkinfo.de/basin/abtercume/ab_2002_0047.htm).

Bütün bu sorunlara rağmen birlik kuvvetleri açısından Türk komutasının olumlu olarak karşılanmasının en önemli nedeni Türk subaylarının, eskiden Afgan ordusunu eğitmiş olmaları ve Afgan ulusal ordusunun kurulması gibi bir amacı olan ISAF'ın, bu konuda Türk komutası altında daha başarılı olabileceği düşüncesidir.

ISAF komutanlığının Türkiye'ye devri, özellikle İngiltere'de çok olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Öncelikle İngilizler komutanlığın devrinin 30 Nisan tarihinde gerçekleşeceğini bildirmişler, daha sonra ise bu tarihin 30 Nisan'dan sonra olacağını açıklamışlardır. İngiliz kaynaklar, ABD'nin, 160 milyon pound tutarında bir yardım paketi önerisi sunduktan sonra, Türkiye'nin Gücün komutasını devralmayı kabul ettiğini bildirmişlerdir (<http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/haftalikbasbultenleri/basinozetleri/2002/2529martdis.htm>, 22.03.2002).

İngiliz komutanlığı sonrasında yapılan değerlendirmelerde, İngiltere'nin komutanlık sırasında ne ölçüde başarılı olduğu iddiaları gündeme gelmiştir. The Guardian gazetesinde yapılan açıklamada görevin tamamlanamadığı ve 3.000 İngiliz askerinin, düşmana ulaşmayı başaramadan geri geldiği belirtilmiştir. Diğer taraftan Başbakan Tony Blair'in sözcüsü de bir açıklama yaparak, İngiliz askerinin Afganistan'da, "Vietnam tipi bir batağa saplanacağı, başarısız olacağı" gibi düşünce sahiplerinin haksız olduklarının kanıtlandığı belirtmiştir. Kamuoyunun, askerleri zor ve kanlı çatışmaların beklediği ve "kayıp vermeye hazır olun" diye uyarıldığını hatırlatan gazete, "kayıp vermemiş olmamız mutluluk verici, ancak bu görevin tek bir el bile silah atılmadan sona ermiş olması da garip" yorumunda bulunmuştur (http://www.diplomatikgozlem.com/turkish/afganistan/20020628_02.html).

Türkiye'nin komutayı devralmasına, Almanya'nın tutumu da aynı İngilizler gibi iyimser olmuştur. Savunma Bakanı Rudolf Scharping, Türkiye'nin ISAF Komutanlığını üstlenmesi sebebiyle, Sabahattin Çakmakoglu'na gönderdiği mektupta, komutanlığın üstlenilmesi konusundaki kararı için teşekkürlerini sunmuş ve Türkiye'nin bu karar ile, bölgedeki güvenlik ve istikrar ortamı için sorumluluk üstlenmeye hazır olduğunu, etkileyici bir biçimde ortaya koyduğunu belirtmiştir. Ortak işbirliğinden duyduğu mutluluktan bahsettikten sonra, özellikle Almanya'nın komutanlığında bulunan "Kabil Çokuluslu Tugayı" ile yakın bir işbirliği sürdürmeyi teklif etmiştir (http://www.germanembassyank.com/tr/press/bulten/2002/3052_27062002.html). Ayrıca Alman Hükümeti tarafından Türkiye'nin derin bir ekonomik kriz içerisinde olduğu belirtilmiş ve Türkiye'nin komutanlık kararı almasının, askeri, teknik ve maddi taleplerinin yerine getirilmesine bağlı olduğu ifade edilmiştir. Komutanın Türkiye'ye devri konusunda oluşan gecikmenin sebebi olarak Londra ve Washington'un, yapacakları mali yardımın takviminin belirlenmesinde çekimser davrandıkları, bunun nedeninin de İngiltere'nin liderliğini Nisan ayı sonrasında da devam ettirmek istemesi olduğu belirtilmiştir.

Bununla birlikte komutanlık söz konusu olduğunda, genel koordinasyonu üstlenmeleri durumunda Türk askerlerinin, ISAF'ta yer alan ülkelerin birlikleri arasında bağlantı sağlamaları, Birleşmiş Milletler'in kararlarını yerine getirmeleri ve ABD ile temas içinde olmaları gerektiği belirtilmiş ve Türkiye'nin bir başka talebinin de ISAF'ın misyonunun,

Afganistan'ın başkenti Kabil ile sınırlandırılacak şekilde belirlenmesi isteği dile getirilmiştir. Türkiye'nin, bunun dışında, halen ISAF'ta yer alan NATO ülkelerinin hiçbirinin geri çekilmemesi yönündeki isteği belirtilmiş ve Türk hükümetinin, ISAF'ın genel komutasının devralınmasıyla, Türkiye'nin ağırlığını, başta Orta Asya'da olmak üzere, dış politikada sergilemek istediği ayrıca, Afganistan'ın yeniden yapılanmasından büyük bir pay almayı da umut ettiği belirtilmiştir (http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/abd_saldiri/abd_14-20x06x02.htm Frankfurter Allgemeine Zeitung 20/06).

ISAF komuta görevi Türkiye tarafından alınmadan önce Karzai, daha fazla Alman asker gönderilmesi ve komutanın Almanya tarafından üstlenilmesi taleplerini, Alman Başbakan Schröder'e iletmiştir. Ancak Schröder, bu talepleri reddetmiş ve asıl üzerinde durulması gereken konunun, Afganların kendi güvenlik yapılarının oluşturulması olduğunu ifade etmiştir. Bu oluşumun gerçekleşmesi için de uluslararası koordinasyonla, Afgan polis teşkilatının yeniden kurulmasını sağlama ve Kabil'i bu konuda, hem mali açıdan hem de fiilen destekleme önerileri getirmiştir. Almanya'nın vereceği desteklerin, polis teşkilatının yeniden yapılanmasının yanında, sağlık ve eğitim alanlarının meydana getirilmesi, mayınların temizlenmesi ve demokrasinin geliştirilmesine yönelik yapılanma çalışmalarının olduğu açıklanmıştır.

Almanya'nın komutanlık görevini reddetmesinden sonra Karzai Afganistan'da sevilen Alman askerlerin, komuta rolünü üstlenmeye hazır olmayışlarından duyduğu üzüntüyü dile getirerek, "Almanya'yı bu görevi üstlenmeye zorlayamayız" demiştir (<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/ci/08.htm# 1, 15.03.2002>).

ABD tarafından Türkiye'nin, diğer İslam ülkelerindeki anti-Amerikan rüzgarları dindirmek için, pragmatik, laik bir model olarak diğerlerine örnek olarak sunulduğu vurgulanmış ve Afganistan'daki görevi yerine getirebilecek kapasitede olan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, 15 yıl boyunca PKK'ya karşı verdiği mücadele ile her açıdan "yetkin" bir hale geldiği de belirtilmiştir. Türkiye'nin, bugüne kadar bazı Afgan gruplarla daha yakın ilişki içinde olmasının, başlangıçta bazı çekincelere yol açtığı, ancak bunun, ISAF komutasını almasına etki etmediği, ABD'nin gözünde Türkiye'nin, bu görevi en iyi biçimde

yerine getirecek az sayıda ülkeden biri olduğu yorumları yapılmıştır (<http://www.ntvmsnbc.com/news/159157.asp> 19.06.2002).

Ayrıca, Londra'da her yıl yayınlanan "Askeri Dengeler" adlı yıllık raporun editörü Albay Christopher Langton, Afganistan'da gösterilecek bir başarının hem Türkiye, hem de NATO açısından büyük bir kazanım olacağını, tersinin ise aynı oranda güçlükleri beraberinde getireceği yönündeki yorumları ve Albay Langton'ın bu işin bir kumar olduğunu belirtmesi, olayın NATO ve Türkiye açısından önemini göstermesi bakımından iyi bir örnek oluşturmuştur (<http://www.ntvmsnbc.com/news/159516.asp>, 21.06.2002).

5202. Afganistan Hükümeti'nin Türkiye'ye Bakış Açısı

Komutanlık devri söz konusu olduğu zaman Afgan Hükümeti daha öncede belirtildiği gibi ilk olarak Almanya'nın komutanlığını istemiş, ancak Almanya bu teklifi reddedince Türkiye'nin komutanlığından mutluluk duyacağını bildirmiştir. Özellikle komutanlığın devri konusunda, Afgan Dışişleri Bakanı Abdullah Abdullah'ın Türkiye'yi istediği vurgulanmıştır (<http://www.t-online.de/turkce/inhalte/nactui06.htm>).

İlk Türk Birliği Afganistan'a gittiğinde, halk ISAF'ta görevli tek Müslüman ülke birliği olan Türk askerine yoğun ilgi göstermiştir. ISAF komutasını devralan personelin birçoğu kısa süre içerisinde yerel dili öğrenerek, Afgan halkıyla kaynaşmış, bu durum ABD ve diğer ülkelerin neden ISAF komutasının Türkiye'ye verilmesi gerektiği yönündeki soruya verdikleri bir cevap olmuştur. Türkiye, Afganistan'la geçmişe uzanan dostluklarının bir anlamda meyvelerini toplamıştır. Bu açıdan oldukça zorlu geçeceği öngörülen komutanlığın Türkiye açısından söylendiği kadar zor olmayacağı anlaşılmıştır (<http://www.zaman.com.tr/2002/05/06/dis/h5.htm>).

Yıllar süren savaşlardan sonra Afganistan'ın, bir daha eski duruma dönmek için, dış ülkelerin her çeşit desteğine büyük ihtiyacının olacağı belirtilmekteydi. Türkiye'nin, ISAF sayesinde sadece askeri değil ekonomi dahil, diğer alanlarda da bu desteği sağlayan ve bu yönde rol oynayan başlıca ülkelere biri olabileceği ifade edilmekteydi (KOHEN, 2002, s.16). Gerçekten de daha önce de belirttiğimiz gibi Türkiye, bu sayede Orta Asya ve

Avrupa ile ilişkilerini geliştirebilecek ve bölgede kilit bir rol oynayabilecek ülke niteliğindedir. Türkiye, bu yapıyla askeri alandaki komuta değişikliği de dahil olmak üzere, Afganistan meselesinin çözümünde önemli rol almış olarak görülmektedir.

53. Komutanlık Sırasında Gerçekleştirilmesi Planlanan Faaliyetler

530. Planlanan Faaliyetler

Türkiye, ISAF Komutanlığı'nı devraldığı zaman icra edilmesi gereken birçok görev planlamıştır. Bu görevler arasında silahsızlandırma, güvenlik sektör reformu, Taliban döneminden kalan askerlerin sivil yaşama döndürülmesi, mayınların temizlenmesi, uyuşturucu kaçakçılarıyla mücadele ve kaçakçıların göçmenlerle birlikte ülkeye dönmesini engelleme gibi, zor konular yer alıyordu. TSK, bu görevlerinin yanı sıra; Afgan ordusunun eğitimi, askeri teknik işbirliği, sosyal kültürel faaliyetler gibi ikili çalışmalar da yapmayı planlamıştır (Radikal Gazetesi, 29.06.2002, s.4).

Ekonomik açıdan son derece zor bir dönemden geçmesine rağmen, Türkiye'nin Orta Asya'daki çıkarları açısından Afganistan da yapabileceği çok şey vardı. Bunlar detayına inmeden şu ana başlıklar etrafında toparlanabilir:

1. Taliban sonrasında, Afganistan'da çıkması çok muhtemel olan aşiretler arası çıkar çatışmalarında arabulucu ve yönlendirici bir görev üstlenebilir.

2. Taliban tarafından faaliyetlerine son verilen Türk Okulları derhal faaliyete geçirilip, bütün Afganistan'ı kapsayacak tarzda yeni okulların hemen hizmete girecek şekilde açılması sağlanabilir.

3. Afganistan'da Kabil ve Mezarı-Şerif kentlerinde birer Türk Üniversitesi kurulması sağlanabilir.

4. Afgan Ordusu'nun modernizasyonu, yeniden yapılanması ve eğitilmesi için Türk Askeri Heyeti'nin Afganistan'a gönderilebilir. Ayrıca Afganistan Harp Okulu ve Sınıf Okulları Türk Harp Okulu ve Sınıf Okulları desteğinde yeniden oluşturulabilir.

5. Afgan Polisi ve Jandarması'nın yeniden yapılandırılması ve eğitilmesi için Jandarma Okullar Komutanlığı ile Türk Polis Akademisinin desteği sağlanabilir.

6. Afgan Sağlık sistemlerinin geliştirilmesi ve yeniden yapılandırılması için örnek Türk Hastaneleri açılması ve gerekirse bir Tıp Fakültesinin kurulabilir.

7. Başarılı Afgan Gençleri'nin Türk Üniversitelerinde okumaları için maddi ve manevi destek verilebilir.

8. Türk Kızılay Teşkilatı'nın halkın yaralarının sarılmasında, yeterli personel ve malzeme takviyesi ile Afganistan'ın bütün bölgelerine gönderilebilir. Afgan Halkına yapılacak insani yardımlar Türk Kızılay Teşkilatı tarafından (Kızılhaç Teşkilatı dahil) yönetilip, yönlendirilebilir (<http://www.kumkale.net/15haziran2.html>, 14.06.2002).

531. Afganistan'da ISAF Kapsamında İcra Edilen Sivil Asker İşbirliği (SAİB/CIMIC) Faaliyetleri

Türkiye, Afganistan'da yapmayı planladığı faaliyetlerini Sivil-Asker İşbirliği (SAİB) kapsamında gerçekleştirmeyi planlamıştır. SAİB, ulusal halk ve yerel yetkililer yanında uluslararası, ulusal ve yönetim dışı kuruluş ve kurumlar dahil olmak üzere Komutan ve sivil toplum arasında, görevin desteklenmesi amacıyla oluşturulan işbirliği ve koordinasyon olarak tanımlanabilir.

Bu bağlamda, Türkiye'nin ISAF komutanlığını devraldığı, 20 Haziran 2002 tarihinden itibaren uygulanan CIMIC faaliyetleri; Kabil'de istikrar ve güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunarak ISAF'ın itibar ve güvenilirliğinin artmasına, görevin başarı ile yapılmasına katkı sağlamayı amaçlamıştır. CIMIC faaliyetleri, ISAF'ın en önemli fonksiyonlarından birisi olarak değerlendirilmiş ve belirgin CIMIC unsurları yanında, bütün ISAF unsurları ve ülkeler tarafından icra edilmesine büyük önem verilmiştir. ISAF, sadece Kabil'in güvenliğine değil, CIMIC vasıtasıyla Kabil'in inşa ve onarım, Afgan halkının eğitim ve sağlığına da katkıda bulunmuştur.

Bu bilgiler ışığında, Afganistan'daki CIMIC projeleri şu önceliklere göre oluşturulup icra edilmiştir:

- Eğitim,
- Sağlık,
- Şehir suyunun iyileştirilmesi,
- İdari yönetimin desteklenmesi,
- Altyapı.

Bu kapsamda CIMIC faaliyetleri bağlamında gerçekleştirilen faaliyetler şunlar olmuştur:

- Değişik etnik gruptan 247 Afgan çocuğun sünnet ettirilmesi,
- Kabil Askeri Hastanesi Rehabilitasyon Merkezi'nin restorasyonu ve teknik doküman yardımı,
- Kabil'de tarihi bir caminin onarılması,
- Üç adet çocuk parkının inşa edilmesi,
- 0-12 ay arası bebekler için mama dağıtılması,
- Su sıkıntısı çeken Kabil'in değişik bölgelerine su kuyuları açılması, su deposu yapılması ve su pompalarının tesis edilmesi,
- Kreş ve okullara oyuncak ve kırtasiye malzemesi dağıtımı,
- Kabil'deki su kuyularının klorlanması,

- Hastanelere ilaç ve sağlık malzemesi yardımı,
- Okullara sıra ve sandalye sağlanması,
- Kabil’de bir lisenin büyük çaplı onarımı, sıra ve sandalye temini,
- Çeşitli sayıda klinik ve hastanenin onarılması,
- Çeşitli sayıda kreş yapımı ve onarılması,
- Çeşitli sayıda okulun onarılması,

Bu projelerin kaynağı başta ISAF bütçesi olmak üzere çeşitli katılımcı ülke, yardım kuruluşu ve kişisel yardımlardan karşılanmıştır.

5310. Kabil Hava Meydan Komutanlığı

ISAF’ın, Türkiye’nin komuta kontrolüne geçmesiyle birlikte, 30 Haziran 2002 tarihinde Kabil Hava Meydan Komutanlığı, TSK sorumluluğunda faaliyetlerine başlamıştır. İngiliz birimlerin ayrılmasıyla meydan yeniden yapılandırılmıştır.

Sivil ve askeri terminalde hizmet vererek hava köprüsü temin edilmiştir,

Meteoroloji Genel Müdürlüğü bünyesinden oluşturulan bir tim yurtdışında hizmete başlamıştır,

Çokuluslu tatbikatlar periyodik olarak yapılmıştır,

Afgan polislere X-RAY eğitimi verilmiştir,

Uluslararası bir spor merkezi kurulmuştur.

Alanda farklı ülkelerin askerleri görev yapmış, ancak ana sorumluluk Türk Hava Kuvvetleri'ne verilmiştir. Su tesisatından, elektrik ve kanalizasyon sistemlerine kadar, her şey Türk personel tarafından yapılmıştır. Günde ortalama 60 uçağa hizmet vermenin dışında meteoroloji, güvenlik ve işletme ihtiyaçlarının karşılanması da personel tarafından icra edilmiştir (http://www.tsk.mil.tr/genelkumay/bashalk/isaf_int/isaf_ana_tr.htm).

Bunların dışında ISAF, Taliban ve Hikmetyar tarafından yapılan bombalamalar ve suikastlarla da uğraşmak durumunda kalmıştır. Kabil ve çevresinde meydana gelen saldırıların faillerinin yakalanması ve olayların soruşturulması görevini milli bir Afgan ordusu tam olarak faaliyete geçemediğinden, ISAF yürütmüştür. Örneğin, Bagram Hava Üssü'ne yapılması planlanan bir saldırının önlenmesi üzerine ISAF komutanı da bu konuya değinerek, Bagram üssüne yönelik olası güvenlik tehdidinin, Kabil'de uluslararası barış gücünün önemini ve yerel polis ve askeri birlikler için daha çok malzeme ve kaynağa gerek duyulduğunu gösterdiğini kaydetmiştir (<http://www.ntvmsnbc.com/news/176373.asp>, 17.09.2002).

Kabil Büyükelçiliği'nin hemen hizmete sokulması, Afgan liderlerle kendi şartları içinde bire bir yapılan görüşmeler, Kuzey İttifakının güçlü ismi Özbek General Raşid Dostum ile doğrudan yapılan görüşmeler, Afgan hastanelerine yapılan büyük maddi yardım ve en yetkili ağızlardan dillendirilen Afgan halkının yanındayız mesajları, bölgeye Türkiye Cumhuriyeti'nin resmen ağırlığını ortaya koymağa başladığının ve bölgede aktif bir rol edinmek isteyen Türkiye'nin olaya bakış açısını belirten önemli bir gösterge olmuştur (<http://www.kumkale.net/15haziran2.html>, 14.06.2002).

Bunun dışında Tümgeneral Akın Zorlu, komutanlık görevi sırasında ISAF birimlerini hastalıklara karşı korumaya, askerlerin hayatlarını güvence altında tutmaya, görevi mükemmel ve profesyonel bir şekilde tamamlamaya öncelik verdiğini, El Kaide veya Taliban gibi örgütlerin hiçbir terör saldırısına hedef olmadıklarını belirtmiştir (<http://www.ntvmsnbc.com/news/193345.asp>, 19.12.2002).

Ayrıca Kabil'de sokağa çıkma yasağının kaldırılışı; yine Türk Komutanlığı döneminde gerçekleşmiş ileri bir adımdır. Savaşın sona ermesiyle birlikte ülkeyi terk etmek zorunda

kalan binlerce mülteci geri dönmüş ve bu insanların büyük bir bölümü de iş ve yemek bulma umuduyla Kâbil'e gelmiştir. Böyle tedirginlik veren bir kalabalığın yapılacak saldırılar için uygun hedef olması sebebiyle Kâbil, 17 polis bölgesine bölünmüştür. Bu bölgelerde 24 saat boyunca Türk, Fransız ve Alman askerleri devriye gezmiştir. Türk askerleri sorumluluğunda bulunan altı bölgede ki bunlardan biri de Kâbil'in en kalabalık meydanlarından olan Cadde-i Meyvan'dır Türk askerleri buralarda çok dikkatli davranmıştır (<http://www.ntvmsnbc.com/news/200590.asp> 07.02.2003). Herhangi bir karışıklığa meydan vermemek için ISAF gücü 8 aylık görev süresinde, 3 bin devriye görevinde bulunmuş ve 3 milyon mayını da imha etmiştir. ISAF denetim operasyonlarında, şimdiye kadar 107 bin atımlık roket, patlayıcı, uçaksavar mermisi ve benzer mühimmatın ele geçirilerek imha edildiği de belirtilmiştir. Ayrıca komutanlığın devrinden sonra Kabil ve çevresinde, 182 Türk askerinin devriye nöbeti görevi yapmaya devam edeceği de bildirilmiştir (<http://www.ntvmsnbc.com/news/201176.asp>, 10.02.2003).

Asli görevi, asayişin sağlanmasında Afgan güvenlik güçlerine destek sağlamak olmasına karşın ISAF, yeni Afgan ordusu ve polisinin oluşturulmasına katkıdan, Kabil'de sosyal hizmetlere kadar birçok alanda faaliyette bulunmuştur. Bu çerçevede Afgan liderlerinin ve kurumlarının korunmasında görev alan görevliler bile ISAF tarafından yetiştirilmiştir.

Önemli bir nokta ise Türkiye'nin bu faaliyetleri yaparken, her konuyu kendi imkanları ile çözmesi olmuştur. Özellikle Almanya ve Hollanda'nın görevi devralmadan önce Prag'daki NATO zirvesinde, NATO'dan ISAF için lojistik destek talebinde bulunduğu hatırlatılırsa, Türkiye'nin bu tip bir oluşumda elde ettiği başarıların, hiç de küçümsenemeyecek olduğu göz önünde tutulmalıdır. Türk personeli bu görev sırasında Afganistan'daki bütün gruplara eşit mesafeye durmuş, iç politikaya kesinlikle karışmamış ve halka saygıyla davranarak Kabil sakinlerinin sevgi ve desteğini kazanmıştır. Aksi bir davranış Zorlu'nun da belirttiği gibi Türk askerini, Afganistan'da bir işgal gücü gibi gösterip ve tepki almasına neden olabilirdi (<http://www.kanadainfo.com/NewsDet.asp?NewsID=1168>).

Türkiye açısından görevin başarılı olup olmamasındaki temel etkenlerden biri de ISAF komutanı Tümgeneral Hilmi Akın Zorlu olarak gösterilmiştir. Komutanın sürdürdüğü 7 ay boyunca sorumluluk alanı olan Kabil ve çevresinde, istisnalar dışında çok büyük bir olay yaşanmamasının, Zorlu'nun yerel Afgan güçleriyle yakın irtibat içinde çalışması ve taraf tutmadan Afgan halkının duyarlılıklarını ön planda bulundurmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Özellikle Kabil'de 20 yıldır uygulanan sokağa çıkma yasağının 3 Kasım'da kaldırılması ve kent halkına büyük bir nefesin aldırılmış olması hem kamuoyu hem de ABD ve BM gibi diğer güçlerce de büyük takdirle karşılanmıştır (İDİZ, 2003, s.12).

Tüm bu olumlu gelişmelere karşın bölgede savaş ve çatışma durumunun düşük yoğunluklu olsa da devam etmesi, Türk birliğinin birtakım suçlamalara hedef olmasını beraberinde getirmiştir. Pakistan'da yayınlanan The News gazetesi, Afganistan'da görev yapan Türk askerlerinin, Afganistan'ın güneyindeki Gardez'de çatışmaya girdiğini öne sürmüştür. Bunun üzerine Tümgeneral Akın Zorlu, Afganistan'da görev yapan Türk askerlerinin güneyde sıcak çatışmaya katıldıkları yönündeki söylentilerin asılsız olduğunu açıklamış ve BM Güvenlik Konseyi'nin 1386 ve 1413 sayılı kararlarında ISAF'ın sorumluluk sahasının Kabil olarak belirtildiğini, Kabil dışında hiçbir ISAF personeli ve Türk askerinin görev yapmadığını kaydetmiştir (<http://www.ntvmsnbc.com/news/172034.asp>, 27.08.2002). Bu olayın daha öncesinde ise Zorlu, bombalamalarda şüpheli kişilerden olduğunu belirttiği Gülbeddin Hikmetyar tarafından Amerikan ağzıyla konuşmakla suçlanmıştı (Bkz. Bölüm 4).

54. ISAF'ta Görev Devri

Başlangıçta 18 olan ülke sayısı 22'ye, asker sayısı ise 4600'e çıkmıştır. Türkiye'den sonra ISAF komutanlığını hangi ülkenin devralacağı sorun yaratmışsa da –hatta yukarıda belirtildiği gibi bu sebeple Türkiye, komutayı 2 ay daha uzatmıştır– söz konusu problem, daha sonra çözülmüştür. İlk olarak, Almanya Savunma Bakanı Peter Struck, ISAF'ın komutanlığını Almanya ve Hollanda'nın ortaklaşa alabileceğini söylemişti.

Bu arada Almanya Federal Meclisi, Afganistan'da görev yapan Alman askerlerinin görev süresini uzatmıştır. Yapılan oylamada, askerlerin görev süresinin bir yıl uzatılması

ve sayılarının komutayı devralmaya hazırlık olarak, 1280 kişiden 2 bin 500'e çıkarılmasına da onay verilmiştir (Radikal Gazetesi, 21.12.2002, s.4).

Türkiye'nin bu tip bir oluşuma girmeden önce önkoşul olarak sunduğu, ISAF faaliyetlerinin yürütülmesi için ABD tarafından verileceği söylenen, 228 Milyon doların durumu belirsizliğini korumaktaydı. İlk olarak bu paranın, 28 milyon dolarının ISAF harcamaları için verileceği, kalan 200 milyonun rutin ekonomik yardım olduğu açıklanmıştı. Beyaz Saray yardımın, 11 Eylül sonrası terörle savaşa ayrılacak paranın miktarında kongrenin üst kanadı Senato ve alt kanadı Temsilciler Meclisi arasındaki anlaşmazlık nedeniyle geciktiğini söylüyordu. Ankara ise, ISAF için 250 milyon dolar masraf yaptığını ve yardımın gecikmesinden dolayı endişe duyduğunu Washington'a iletmişti (Radikal Gazetesi, 19.07.2002, s.3). Türkiye'nin, ISAF için uydu haberleşme sistemi almak zorunda kaldığına da dikkat çekilirken, BM Güvenlik Konseyi Kararı'nda, "Katılımcılar kendi masraflarını karşılarlar" ibaresinin bulunması, Türkiye'nin hak aramasını engellemekteydi. Türkiye, Afganistan'da bulunduğu sürece masraflarını kendisi karşılamış ve bu durum da, zaten bozuk olan ekonomiye olumsuz bir girdi olarak yansımıştır. Bu olay, bazı yorumlara neden olmuş ve dış ilişkilerde duygusallığın değil, daima ülkelerin karşılıklı menfaatlerinin ön planda tutulması gerektiği ve ülkemizin yine bir oyun ile karşı karşıya olduğu, Mehmetçiğin burada maşa olarak kullanıldığı iddiaları gündemde yer almıştır.

Daha sonra ise yapılan açıklamalarda, 5 ülkenin askerlerinden oluşan Avrupa Kolordusu'nun⁹ Türkiye'nin görev süresi bittiğinde, ISAF komutasını alabileceği belirtilmiştir (Radikal Gazetesi, 19.09.2002, s.5). Ancak 27 Kasım'da, Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer ve Hollandalı dengi Jaap de Hoop Scheffer imzasıyla, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a gönderilen mektupta, iki ülkenin ISAF'ın yönetimini, 6 aylığına üstlenecekleri ve ISAF'ın komutasının 15 Şubat'a kadar Türkiye'den devralınacağını da belirtmişlerdir. Bu arada, BM Güvenlik Konseyi de, ISAF'ın görev süresini, 20 Aralık'tan itibaren bir yıl süreyle uzatmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği karar tasarısında, gücün komutasını İngiltere'den devralan Türkiye'ye BM'nin takdirleri bildirilirken, görevi

⁹ Karargahı Strasbourg'da bulunan Avrupa Kolordusu (Eurocorps), Belçika, Fransa, Lüksembourg, İspanya ve Almanya'nın askerlerinden oluşmaktadır.

Türkiye'den devralmaya talip olan Almanya ve Hollanda'nın girişiminin de memnuniyetle karşılandığı ifade edilmiştir. Afganistan'da asayişin sağlama görevinin esas itibarıyla Afgan makamlarına ait olduğunu hatırlatan BM, üye ülkeleri de yardım amacıyla oluşturulan fona katkıda bulunmaya çağırmıştır (Radikal Gazetesi, 27.11.2002, s.6).

Sonuç olarak ISAF'ın geleceği konusunda şunu söylemek mümkün: ISAF ülke genelinde saygı kazanacağı adımlar atamazsa, gücü, etkisi ve etkinliği sınırlı kalırsa, başarısız olacaktır. ISAF bu durumda, Kabil dışındaki suçlara karışmayan, savaş ağalarından uzak duran ve Afgan halkının kurtarıcısı olmak yerine, Kabil'in çıkarlarının savunucusu olarak görülme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. ABD Somali'de bu hatayı çok pahalı ödemiştir. Dahası ISAF, Afganistan'da iç siyasette Karzai hükümetinin bir organı şeklinde algılanabilir, ki bu işleri içinden çıkılmaz bir hale getirir. Bu açıdan ISAF adımlarını çok dikkatli ve bilinçli atmak zorundadır ki aksi takdirde bunun sorumluluğunu katkıda bulunan tüm ülkeler çekmek durumunda kalacaklardır. Buradaki en büyük sorumluluk ise komutayı üstlenen ülkelere aittir (http://www.diplomatikgozlem.com/turkish/afganistan/20020430_02.html).

ALTINCI BÖLÜM

6. ISAF'IN TÜRKİYE'YE GETİRİLERİ

Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde ön plana çıkma amacıyla üstlendiği, ISAF komutanlığı; belirli amaçlara yönelik bir görev olması sebebiyle Türkiye'ye önemli kazançlar sağlayan bir oluşumdur. Türkiye'nin kazanımlarını, daha çok uluslararası prestij kazanımı, AB ve ABD ile ilişkilerin geliştirilmesi bağlamında düşünmek mümkündür. Bunun yanında ekonomik açıdan beklentilerin bir türlü karşılanamaması, bu görev sonucunda meydana gelen önemli bir kayıp olarak değerlendirilebilir.

60. Uluslararası İlişkiler Açısından Getiriler

Türkiye'nin Afganistan'da aldığı bu önemli görev özellikle dış basında önemli bir yer tutmuş ve bu görev sonucunda genel olarak Türkiye'nin öneminin daha da arttığı belirtilmiştir. Özellikle Türkiye'nin, Afganistan'da aldığı yeni rolün, ABD'nin bir müttefiki olarak değerini daha da artırdığı yönünde yorumlar yapılmış ve 10 yıl önce Bosna'da barış gücü görevine katılmak için aylarca kapıda bekletilen Türkiye'nin, bu kez kendisinin, kendi koşullarının kabulü için başkalarını bekletebilecek duruma geldiği belirtilmiştir.

Türkiye'nin ABD nezdinde bu denli önem kazanmasının, bölgedeki bazı rakiplerini endişelendirdiği ve devlette çok etkili bir rolü olan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, savunma ve insan hakları konularında Avrupa'ya karşı daha az esnek davranmasına yol açacağından endişe edildiği ifade edilmiştir.

Balkanlar'daki barış gücü operasyonlarına katılan TSK'nın, Yunanistan'da varolan Türkiye'nin genişlemeci emeller taşıdığı yolundaki önyargıları da bertaraf etmesine yardımcı olduğu, bu nedenle Türkiye'nin, Yunanistan'da artık eskisi gibi bir tehdit olarak

algılanmadığı da önemli bir yorum olarak değerlendirilmektedir (<http://www.ntvmsnbc.com/news/159157.asp>, 19.06.2002).

Bunun dışında ABD terör raporunun Türkiye bölümünde, Türk hükümetinin terörizmle mücadelede uzun dönemli ve kuvvetli bir müttefik olduğu, terörizme karşı mücadeleyi tamamen desteklediği vurgulanmış ve bu çerçevede Türkiye'nin, ABD'nin Afganistan'daki operasyonları için üs ve uçuş hakkı sağladığı, Afganistan'da yerel orduyu eğitmek üzere birlik gönderdiği ve Afganistan barış gücü ISAF'a katıldığı belirtilmiştir (<http://www.ntvmsnbc.com/news/153839.asp>, 21.05.2003). Bu kapsamda, ABD Kongresi'nin 17 üyesi, Türkiye'nin küresel terörizme karşı savaşta gösterdiği işbirliği, ISAF komutasını üstlenmesi ve ekonomik reform çabalarını vurgulayan bir karar tasarısını, ABD Temsilciler Meclisi'ne sunmuştur. Demokrat Parti Maryland Milletvekili Albert Wynn tarafından sunulan 437 sayılı tasarı, 16 milletvekilinden de destek bulmuştur.

Tasarıda, Türkiye'nin, ABD'nin Afganistan'daki operasyonlarına askeri olarak katılımı öneren ilk Müslüman ülke olduğu, İncirlik Üssü'nün bu çerçevede kullanıldığı belirtilmiş, Türkiye'nin etkili mali politikalar ve bankacılık sistemindeki düzenlemelerle sağlam bir ekonominin temelini attığı hatırlatılarak, Türkiye ile daha geniş yatırım ve ticaret bağlantısı kurmanın ABD'nin çıkarına olduğu vurgulanmıştır (<http://www.ntvmsnbc.com/news/164731.asp>, 19.07.2002).

Türkiye'nin ISAF komutanlığını üstlenmesi sonrasında özellikle dış basında, bu görevin Türkiye'ye olabilecek yansımaları irdelenmiştir. Müslüman Afganistan'la, aynı dine ve benzer kültürel yapıya sahip Türkiye'nin ISAF'a katılarak büyük bir rol oynadığı, bunun ardında, ABD'nin, din ve siyaseti birbirinden ayırarak modernleşen Türkiye'yi, Afganistan'a örnek olarak sunma niyetinin olduğu yorumları yapılmıştır. Türkiye'nin, Afganistan'da barışı koruma faaliyetlerinde merkezi görev üstlenmesinde, güçlü ve iyi tarihi bağların yanı sıra, uluslararası alanda hizmet veren ülke imajıyla, Avrupa ve ABD'nin takdirini kazanmayı hedeflediğinin de ayrı bir görüş olduğu, ekonomik krizden çıkmak için uluslararası yardıma ihtiyaç duyan ve AB üyeliğini de hedefleyen Türkiye'nin bunu iyi bir fırsat olarak değerlendirebileceği de ifade edilmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin, ISAF komutasını üstlenmesini destekleyen ABD'nin, bunun karşılığında büyük miktarda askeri ve ekonomik destek sözü verdiği, ABD için Türkiye'nin varlığının sadece Afganistan'ın kuracağı yeni

devlete model olması bakımından değil, aynı zamanda da terörle savaşın, Usame Bin Ladin'in iddia ettiği gibi, İslam'a karşı bir savaş olmadığını göstermek açısından da anlamlı olduğu yönünde düşünceler mevcuttur (SUZUKI, http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/abd_saldiri/abd_02-08x08x02.htm). Nitekim ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz, İstanbul'da katıldığı bir toplantıda Türkiye'nin her zaman olduğu gibi, Afganistan'da da büyük işler çıkardığını belirtmiş ve Türkiye'nin demokrasi deneyimini Afganistan için bir örnek olarak nitelemiş, aynı olayın Irak için de ilham kaynağı olabileceğini belirterek bir sonraki cephe için ışık yakmaya çalışmıştır (http://www.tesev.org.tr/basin/abdguvenlik_radikal_15072002.html).

Ayrıca, Almanya'da yayınlanan Die Welt gazetesi tarafından, Türkiye'nin özgüveninin, son dönemdeki başarılarla arttığı belirtilmiş, Türkiye'nin ISAF komutasını üstlenerek ABD'nin de desteğini aldığı ifade edilmiştir. Türkiye'nin, uluslararası alanda sağladığı başarılarından sonra şimdi de AB'ye tam üye olmak istediğine işaret edilmiş ancak Türkiye'nin üyeliği önünde bazı engellerin bulunduğu görüşüne yer verilmiştir (<http://www.ntvmsnbc.com/news/161295.asp>, 01.07.2002).

Diğer bir taraftan Berlin'deki dış politika çevreleri, Türk ordusunun Afganistan'da oynayacağı yeni rolün, Ankara'nın, Almanya ve AB ilişkilerini güçlü bir şekilde değiştireceğine dikkat çekerek, Türk müttefiklere hem komutayı devredip, hem de eşzamanlı olarak AB üyeliğinin uzun vadede ertelenmesinin zor olacağı yönünde yorumlarda bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra ülkede, Avrupa'ya yönelmektense, Rusya ve İran'la ilişkilerin güçlendirilmesine öncelik tanınmasını talep eden seslerin yükseldiğine işaret edilirken, ABD'nin de NATO'daki tek laik Müslüman ülkenin uzaklaşması endişesiyle, müttefiklerine, Türkiye'nin, AB'ye daha çabuk üye olarak alınması için baskı yapabileceği belirtilmiştir. Dış politika çevrelerince, Kabil'deki Alman askerlerin can güvenliği, Türk komutası altına verildiğinde, Alman dış politikasının gelecekte insan haklarını öne sürerek silah ihracatını reddetmesinin zor olacağı ifade edilmiştir. (<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/ci/08.htm#1>, 15.03.2002).

61. Ekonomik Açıdan Getiriler

Daha önce de bahsedildiği gibi Türkiye, ABD'den, ISAF komutanlığının üstlenilmesi karşılığında 228 milyon dolarlık bir yardım talebinde bulunmuş, ABD de; 28 milyonu askeri, 200 milyonu da ekonomik olmak üzere toplam 228 milyon dolar yardım yapmayı kabul etmiştir. Türkiye, bu talepte bulunurken, ekonomik kriz içindeki bütçeden böyle maliyetli bir oluşumun karşılanamayacağını belirtmiş ve bu talebin karşılanması halinde komutayı alabileceğini belirtmişti. Ancak ABD tarafından kabul edilen ve kısa bir zamanda verileceği belirtilen yardımın bir türlü Türkiye'ye ulaşmaması değişik yorumlara neden olmuştur.

ABD yönetiminin Afganistan için Ankara'ya sağlayacağı mali desteğin, Kongre tarafından onaylanması, Türkiye'nin ISAF komutasını devralacağı 20 Haziran tarihinden önce gerçekleşmemiştir. ABD Kongresi'nin olağanüstü yoğun gündemi nedeniyle Türkiye'ye sağlanacak 228 milyon dolarlık kredinin en erken Temmuz ayında onaylanması beklenirken söz verilmesine karşın, bu yardımın bir türlü Kongre'den geçmemesi endişe yaratmıştır (<http://www.ntvmsnbc.com/news/157593.asp>, 11.06.2002). Tasarının, ABD Başkanı George Bush tarafından Mart 2002'de kongreye gönderilmesine karşın, prensip olarak Temsilciler Meclisi ve Senato'da kabul edilmesine rağmen, iki metin arasındaki farkların giderilmesi gerektiği savıyla sürekli ileri bir tarihe ertelenmesi endişeleri arttırmıştır (<http://www.ntvmsnbc.com/news/164521.asp>, 18.07.2002).

Nihayetinde 26 Temmuz'da Türkiye'nin, Afganistan barış gücü ISAF'ın komutasını alması dolayısıyla elde edeceği 228 milyon dolarlık yardım, ABD Temsilciler Meclisi'nden sonra Senatoda da onaylanmıştır. Türkiye'ye için öngörülen paranın 28 milyon dolarının ISAF ile ilgili askeri harcamalar için, 200 milyon dolarının ise ekonomik destek olarak verilmesi planlanmıştır. Türkiye'ye yapılacak olan yardım, ABD'nin 28.9 milyar dolarlık terörle mücadele paketinde yer almış ve ABD'deki 11 Eylül saldırılarının ardından, New York'un kalkındırılması, çöken havacılık ve demiryolu sistemine yardım, ülke topraklarının korunması, askeri operasyonlar ve bu operasyonlara yardım eden ülkelere yardımı içeren bu paket, Bush yönetimi tarafından Kongreye sunulmuştur. Pakette 200 milyon dolar, İsrail'in, "uluslararası terörle mücadele" çabalarına ve 50 milyon dolar

Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinlilere insani yardım için ayrılırken, Afganistan ve Pakistan'ın yeniden yapılandırılması faaliyetleri için 300 milyon dolar, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan'a, Afganistan operasyonlarında üslerini açtıkları için de 110 milyon dolarlık yardım ayrılması öngörülmüştür (<http://www.ntvmsnbc.com/news/166026.asp>, 26.07.2002).

Ancak, ABD'nin ekonomik desteğine güvenerek, Afganistan'daki Uluslararası Destek Gücü'nün komutasını almayı kabul eden Türkiye, hiç beklemediği bir sonuçla karşılaşmıştır. Washington tarafından, Ankara'ya verilen ekonomik sözlerin hiç biri tutulmamıştır. ABD yönetimi, müzakereler sırasında Türkiye'ye verme taahhüdünde bulunduğu toplam 228 milyon dolarlık ekonomik yardımın 200 milyon dolarlık kısmını "sıcak para" olarak yollamak yerine, Türkiye'nin mevcut borçlarından düşme yoluna gitmiştir. Kalan 28 milyon doların ise, Türkiye'nin FMS (Savunma Sanayi) kredi borçlarına mahsup edildiği anlaşılmıştır. Ayrıca Afganistan'da, ABD'den alınan hizmetler ve Türkiye'nin komuta devri sırasında, askerleri Türkiye'ye göndermesiyle ilgili harcamaların da bu yardım diliminden karşılandığı kaydedilmiştir (<http://www.remgo.com/1109/911.htm>).

Böyle bir durumla karşılaşmak oldukça şaşırtıcı olmuş ve 28 milyon dolarlık bir miktarda bile verilen sözleri tutmayan ABD yönetimine Irak için nasıl güvenileceği sorusuna yanıt aranmaya başlanmıştır. Bu olay Irak müdahalesiyle doğacak ekonomik zararları telafi edeceğini söyleyen Washington'a, Ankara'nın daha kuşkucu yaklaşmasına neden olmuştur.

Türkiye, milli bütçesinden ISAF için toplam 35 milyon dolar harcamıştır. ABD yönetimi, bir yandan söz verdiği parayı göndermezken, bir yandan da Ankara'dan komutayı, Mart'a kadar sürdürmesi talebinde bulunmuş ve komutayı devralacak Almanya ve Hollanda ortak tugayının hazırlığı bitmediği için, Ankara mecburen bu isteği kabul etmek zorunda kalmıştır (<http://www.ntvmsnbc.com/news/186442.asp>). Bu gecikmenin maliyeti 18 milyon dolar olarak hesaplanmış ve ABD'ye iletilmiştir. Türkiye, ABD'den ISAF komutanlığının devrinin uzaması nedeniyle doğan ek masrafi talep ederek, olası Irak

savaşı öncesi Washington yönetiminin ekonomik destek vaatlerinin güvenilirliğini yoklamak istemiştir.

Oldukça karmaşık bir duruma dönüşen ekonomik yardım konusunda, son olarak ISAF komutanı Zorlu, ABD'nin, Türkiye'nin komutanlığı devralırken vaat ettiği 228 milyon dolarlık yardımı, askeri malzeme olarak vereceğini belirtmiş ve konuya netlik kazandırmıştır (<http://www.ehaber.net/haberler/b0619.shtml>).

Bunun dışında Afganistan'ın yeniden imarı konusunda Türkiye ISAF kozunu kullanmak istemektedir. Afganistan'la Türkiye arasında ekonomik ve ticari işbirliği, altyapı projelerine ve yeniden imar sürecine Türk müteahhitlerinin katılımı hususlarında Afganlı yetkililerle görüşmeler yapılmıştır. Ancak bunda bile geç kalındığı söylenebilir. Çünkü daha önce Afganistan'ın yeniden imarı konusunda Bonn Antlaşması'na müteakip yapılan konferansta Türkiye çok düşük düzeyde temsil edilmiş ve bu konuda diğer katılımcılara nazaran çözüm önerileri getiren alternatifler sunmaktan uzak bir görüntü çizmiştir (http://www.deik.org.tr/faaliyet_raporlari.asp?councilId=66&activityId=104, 04.05.2002).

62. Askeri Açıdan Getiriler

Batı kamuoyunda yer alan yorumlardan biri ise ISAF'taki zorlu komutanlığın, Türk ordusunun modernleşip siyasetten uzaklaşması için bir fırsat olduğu yönünde olmuştur. Batı'nın siyaset üzerinde 'aşırı dozda ağırlık' koyduğu gerekçesiyle eleştirdiği Türk Silahlı Kuvvetleri için, Afganistan'daki ISAF komutasının bir 'yenilenme ve demokratikleşme laboratuvarı' işlevi görebileceği yorumları yapılmıştır. Financial Times, ISAF komutasını devralan Türk birliğinin, halka yardım etmekten, kurumlar arası tarafsızlık gerektiren ilişkilere, medya ile bağlantılardan, güvenliğin sağlanmasına dek modern bir ordu gibi iş görmek durumunda olduğuna dikkat çekmiş ve Mehmet Ali Birand'ın, "Türk ordusu Afganistan'da hem asker, hem centilmen, hem de siyasetçi olmak zorunda kalacak. İşler Türkiye'deki gibi, sadece talimat vermek biçiminde yürümeyecek" sözlerine yer vermiştir. Ayrıca Türk Savunma Sanayii yöneticilerinden Sıtkı Ögel'in, ISAF'ın, Silahlı Kuvvetlere başka türlü faaliyet yürütmenin yolunu göstereceği ve bunun da onların yararına olacağı

yönündeki görüşü de aktarılmıştır. Batılı uzmanlara göre, bir gecede siyasetten ayrılması beklenemeyecek Türk ordusunun, ISAF ile modern bir silahlı güce dönüşmek yolunda önemli bir fırsat yakaladığı, ancak bu görevde başarısız olunması halinde, bu durumun yankılarının uzun süre devam edeceği belirtilmiştir (Radikal Gazetesi, 22/06/2002, s.9).

63. Beklentiler Ne Ölçüde Karşılandı?

Türkiye'nin böyle bir oluşumda liderlik gibi riskli bir işi kabul etmesi sonucunda elde ettiği ya da etmeyi planladığı kazanımlar kısa vadeli değil tam tersine oldukça uzun vadeli. Sadece ekonomik açıdan net bir şey söylemek mümkün o da biraz önce bahsettiğimiz gibi 228 Milyon doların askeri malzeme yardımı olarak verilecek olması.

Uluslararası ilişkilerin ve buna uygun olarak politikaların çok değişken olması, hedeflenen beklentilerin gerçekleşmesini zora sokmakta. ISAF Komutanlığı'nın üstlenilmesi yoluyla Türkiye'nin ABD nezdinde öneminin artacağı düşüncesi, Irak Savaşı'nda belirlenen savaş karşıtı durum neticesinde oldukça sarsılmış durumda işlemeye devam ediyor. Özellikle savaş sonrası yeniden şekillendirilmesi düşünülen Irak'ta, Türkiye'ye şu ana kadar herhangi bir rolün biçilmemesi bu açıdan önemli bir sonuç olarak gözükmektedir.

Türkiye, komutayı devralma talebinde bulunduğu zaman belli amaçlar çerçevesinde böylesine zor bir görevi kabul etmiştir. Burada söz konusu olasılıklar daha önce sıralandığından tekrar bir giriş yapılmayacaktır. Ancak bu olasılıkların sonucundaki gelişmelerin neler olduğu incelenebilir.

Kâbil'deki Türk gücünün Afganistan içindeki yerini saptamak da kolay değildir. Bir yanda kent içi güvenliğin sağlanması, diğer yanda çeşitli ülkelerden gelmiş uluslararası gücü oluşturan kuvvetlerin uyum içinde çalışmalarının sağlanması, Kâbil'deki gücümüze Ankara'dan verilen görev öncelikleri, ABD'nin bir taraftan yeni Afganistan için "ulus yaratma" çabaları ve bu çerçevede, önceliği, eğitilmiş Afgan ordusuna vermesi. Bu kadar çok görevin gerçekleştirilmesi bir tarafa, sadece Afgan Milli Ordusu'nu kuruluşu bile tek başına başarılması oldukça zor bir görev olmuştur. Afgan devletinin gerçekten

şekillenmesi için kendi 60 bin kişilik ordusunu kurması gerekmekteydi oysa ABD, 2002 sonuna kadar sadece 3-4 bin kişilik bir gücün eğitilebileceğini, 2003 sonunda ise bu rakamın 13 Bin'e çıkacağını belirtmiştir. Hedef olan 60 bine ise ne zaman varılacağı şu an için söz konusu bile değildir (KIŞLALI, 2002, s.7).

7. SONUÇ

Afganistan, Avrasya'yı Hint Okyanusu'na bağlaması ve Çin, Hindu, Rus, Farisi ve Türk kültürlerinin sınırında olması gibi sebeplerden dolayı, her zaman önemli bir cazibe merkezi olmuş ve bunun sonucunda da tarih boyunca işgal ve istilalara uğramıştır. İngiliz ve Rus emperyalizmlerinin kesişme noktasında yer alması belki Afgan halkı daha mutlu ve huzurlu bir hayat sürebilirdi ancak, "büyük oyun" diye tarihe geçen güç mücadelesi bu coğrafyada doğan tüm çocukları savaş, zulüm, açlık ve gözyaşıyla yaşamaya mecbur etmiştir.

1979-1989 yılları arasında komünistlerin yardım çağrısında bulunduğu iddiasıyla başlayan Afganistan'daki Sovyet işgali; hem dünya siyaseti, hem de Afganistan açısından yeni bir dönem olmuştur. 1980'li yıllara Afgan mücahitlerinin kabusu ile giren Sovyetler, hem kendi sonunu hem de iki kutuplu dünya düzeninin sonunu hazırlamıştır. Geçen süre zarfında Afgan topraklarında binlerce ölü ve virane bir ülke bırakan Sovyet Ordusu, ülkesine geri dönüşünde kahraman olarak karşılanırsa da, arkasında kaybedilen bir tarih bırakmıştır.

Afganistan'da Sovyet işgaline karşı başlayan savaş, işgal bittikten sonra da devam etmiş ve mücahit gruplar arasındaki iç savaş adeta Afgan halkının günlük hayatının bir parçası haline almıştır. Afganistan'da savaşan tüm gruplar diğerleri üzerinde hakimiyet kurmak için mücadele etmiş ve bu çıkar mücadelesinde dışardan destek görmüşlerdir. Nerdeyse her mücahit grubunun ayrı bir destekçisi olması, bölgede istikrarın sağlanmasının önündeki en büyük engel olmuştur.

Tarihin çeşitli zamanlarında büyük acılar ve kayıplara tahammül etmek zorunda kalan Afganistan, 1994 senesinden itibaren daha önce hiç görmediği bir vahşete maruz kalmıştır. Ülkede yaşanan kaos ortamını çok iyi değerlendiren Taliban, bir anda ortaya çıkmış ve iki yıldan az bir sürede ülkenin geneline hakim olmuştur. Böyle bir başarının kazanılmasında; Pakistan ve Suudi Arabistan'ın desteği ile ABD ve İngiltere'nin tepkisizliği de gözden

kaçırılmamalıdır. Bu dönemde, Kaliforniya kökenli Unicol petrol şirketi tarafından Türkmenistan doğal gazının Afganistan ve Hindistan üzerinden uluslar arası piyasalara ulaştırılmasını sağlayacak boru hattının fizibilite çalışmalarına başlanması hayli dikkat çekicidir.

Başlangıçta ülke içinde yaptıkları ile en çok İran ve Rusya'yı tedirgin eden Taliban, 11 Eylül 2001 tarihine gelindiğinde, artık eski dostlarını da tedirgin etmeye başlamıştır. 11 Eylül'den yaklaşık bir ay sonra, 7 Ekim 2001'de ABD, Afganistan'a yönelik Sonsuz Özgürlük Harekatı'nı başlatmıştır. Küresel Terörizmle savaş kapsamında başlayan bu hareket sonucunda çağdışı Taliban yönetimi devrilerek, bu ülkede barınan El-Kaide terör örgütüne büyük bir darbe indirilmiştir. Küresel terörle mücadele söyleminin bütün dünyada birinci gündem maddesi olarak kabul gördüğü bu periyotta gerçekleşen hareketin, sebep ve sonuçları üzerine bir çok teori ortaya atılmıştır. Afganistan bulunduğu coğrafyanın diyetini bir kez daha ödemek zorunda kalmış ve yeni dünya düzeninin belki de ilk kurbanı olmuştur.

Sonsuz Özgürlük Harekatı'nın arkasında yatan en önemli sebeplerden birinin, bölgedeki enerji kaynakları olduğu bilinmektedir. Basra Körfezi'ndeki petrolün yakın zamanda tükenecek olması, Orta Asya ve Kafkasya bölgelerindeki petrol alanlarını gündeme getirmiştir. Dünyanın süratle artan enerji tüketimi, dünya hegemonyası için mücadele eden büyük devletlerin ilgisini Orta Asya ve Kafkasya'ya çekerek, bu kaynağa erişme ve bu zenginlikten faydalanma beklentisi; milli çıkarları yönlendirmiş, tarihsel iddiaları canlandırmış ve ulusal politikalara yeni yönler vermiştir. Daha önceleri Unicol projesinin arkasında duran Taliban'ın yöntem değiştirerek projeye katılanlarla uzlaşmayı reddetmesi Sonsuz Özgürlük Harekatı'nın başlamasıyla ilgili sebeplerden biri olarak ortaya atılmıştır.

ABD'nin Taliban'a karşı tavrını sertleştirmesine yol açan bir diğer sebep de, İran'da ılımlı yeni bir hükümetin kurulması olmuştur. Bu bölge ile ilgili en önemli meselelerden biri de Radikal İslam'ın geleceği olmuştur. Bu bölgede meydana gelebilecek radikal bir islami yapı, özellikle bölge ile sınırı olmayan ülkeler için hayati bir sorun olarak düşünülmüş ve bu sorunun gelecekte bir Müslüman-Hristiyan ya da medeniyetler

çatışmasına dönüşmesinden endişe edilmiştir. Uluslararası konjonktürün batıdan doğuya doğru kaydığı ve Asya kıtasının önemini bir kat daha arttırdığı böyle bir dönemde, özellikle de geleceğin dünyasında yer edinmeye çalışan Çin, Rusya ve batı ülkelerinin bölgeye olan ilgilerinin arttığı ve yeni stratejilerin belirlendiği düşünülürse, ABD'nin bu bölgeye üstlenmek için eline geçen fırsatı değerlendirmeyeceğini düşünmek büyük bir yanılğı olacaktır. Dolayısıyla Sonsuz Özgürlük Harekatı'nı salt olarak Taliban'ın devrilmesi ya da terörizmle mücadele olarak değerlendirmek büyük bir hata olacaktır. Afganistan'ın dünya eroin pazarındaki payının %75'lere kadar ulaştığı düşünülürse: bölgede atılan adımların tek yönlü olmadığını ve açıklanan hedeflerle gizli tutulan hedeflerin aslında çok farklı olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Dolayısıyla Afganistan'da bulundurulacak kalıcı bir güçle hem uyuşturucu trafiği, hem de cazibe merkezi olan Orta Asya kontrol altına alınırken, Hindistan, Çin, Rusya, İran ve yeni kurulan Türki Cumhuriyetler de yakın markaja alınmıştır. Sonsuz Özgürlük Harekatı, bu amaçlar için yeterince meşru olmakla birlikte, Batı ve İslam medeniyetleri arasında çıkabilecek bir medeniyetler çatışmasıyla sonuçlanabilme riskini de taşımıştır. İşte burada Batı medeniyeti ile Türkiye'nin çıkarları ortak bir nokta da çakışmış; Türkiye tüm Müslüman ülkelere model olarak gösterilmiştir. ISAF'la birlikte Türkiye, taraf olduğu uluslararası antlaşmalara ve müttefiklerine karşı yükümlülüklerini yerine getirirken, aynı zamanda da maruz kaldığı terör olaylarında müttefiklerinden aynı tutum ve davranışı bekleme hakkını kazanmıştır.

Anlık değişmelere sahne olan uluslararası ilişkiler ve uluslararası ortamda doğru adımları atmak kimi zaman bu arenadaki aktörler için çok zor olmaktadır. Özellikle değişen konjonktürde ortaya çıkan aktörlerin sayısının çokluğu ve değişkenliği göz önüne alındığında kimi zaman bu durum içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Bu sebeple aktörlerin tercihlerini çok dikkatli yapması ve geleceğe yönelik olarak adımlarını çok dikkatli atmaları gerekmektedir.

Afganistan gibi zor bir coğrafyada meydana gelen gelişmelerin sonucunda kabul edilen ISAF Komutanlığı, Türkiye'ye pek çok açıdan kazanımlar sağlamıştır. Özellikle uluslararası platformlarda kendisini ifade edebilecek bir konuma gelen Türkiye, bir anlamda Cv'sine önemli bir hane eklemiştir. Bu konuda Türkiye özellikle dış basında ve

kamuoyunda, örnek ve model ülke olarak gösterilmiş ve artık uluslararası politikada söz sahibi bir ülke olarak ortaya çıktığı belirtilmiştir. Özellikle hiçbir devletin görevi almaya yanaşmadığı bir ortamda Türkiye, kendi isteğiyle bu göreve talip olmuş ve bu özgüveniyle uluslararası kamuoyunu oldukça etkilemiştir. Her ne kadar vaat edilen yardımların bir türlü ekonomik kriz içersindeki Türkiye'nin eline ulaşmaması görevin olumsuz yanı olarak değerlendirilse de, özellikle Afgan halkı ile kurulan yakın ilişki ve sınırlı bir alanda görev yapmasına karşın oldukça tehlikeli sayılabilecek görevleri başarıyla yerine getirmesi; Türkiye'nin kazanımları olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Türkiye böyle zorlu bir görevi tamamlamakla, uluslararası imajını tazelemiş ve ileride kendisine verilecek bu türden görevleri de başarıyla icra edebileceğini uluslar arası topluluğa ispatlamıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar

- ARMAOĞLU, Fahir : 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990) Cilt 1:1914-1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991/a.
- _____ : 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990) Cilt II:1980-1990, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991/b.
- BREZEZINSKI, Zbigniew : Büyük Çöküş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992.
- CHOMSKY, Noam : 11 Eylül, Çev: Dost KÖRPE, OM Yayınevi, İstanbul, 2002.
- DEMİREL, Emin : Taliban, El Kaide, Ladin ve Paylaşılamayan Ülke Afganistan, 2. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- FUMLER, Graham E.
- O. LESSER Ian : Kuşatılanlar –İslam ve Batı'nın Jeopolitiği, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996.
- OĞUZ, Esedullah : Hedef Ülke Afganistan, Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul, 2001.
- OSMANOĞLU, Mahmud : Afganistan'da Cihadın 10 Yılı, Rehber Yayıncılık, Ankara, 1990.
- RAŞİD, Ahmed : Taliban, İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, Çev: Osman AKINHAY. Everest Mozaik Yayınları, İstanbul, 2001.

- ARAY, Mehmet : Afganistan ve Türkler, 2. Baskı, Kitabevi Basımcılık, İstanbul, 1997.
- ÖNMEZOĞLU, Faruk (der) : Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, 3. Baskı, Der Yayınları, Nr:184, İstanbul, 2000.
- EZCAN, Durmuş : Prof.Dr.Kenan TUNÇOMAĞ'a armağan, İ.Ü. Hukuk Fakültesi Eğ. Öğ. ve Yard. Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997.
- YYSAL, Hasan : Adı Afganistan, Öteki Yayınevi, Ankara, 1996.

. Makale ve Bildiriler

- YDIN, M. Akif : “Taliban’ın İslam Anlayışı”, **Yeni Şafak**, 19 Ekim 1999, http://www.elele.gen.tr/dis_iliskiler/afganistan/taliban_islami_anlayisi.html.
- YAYCAUN, Saule : “Afganistan’dan Orta Asya’ya Yönelen Yeni Tehdidin Adı: Beyaz Ölüm”, **Stratejik Analiz**, Sayı:16(Ağustos 2001),ss.56-57.
- BOSTANLIOĞLU, Özer : “21 Yıl Önceki Afganistan Gözlemleri”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 4, Sayı: 3-4 (1999), ss.58-62.
- BÖRKLÜ, Meşkure Yılmaz : “Tarihsel Boyutu İçinde Afganistan’daki Gelişmeler ve Türk - Afgan İlişkileri”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 4, Sayı 3-4 (1999), ss.79-93.
- BURGET, Fazıl Ahmet : “Afganistan: Umut ve Güvensizlik İkileminde”, **Stratejik Analiz**, Cilt:3, Sayı:29 (Eylül 2002), ss.61-66.
- _____ : “Afganistan’da Umudun Yeni Adı: Hamid Karzaı”, **Stratejik Analiz**, Cilt:2, Sayı:21 (Ocak 2002/a), ss.133-134.

- MEÇEN, Anıl : “Afganistan’ın Öne Çıkışı” **Avrasya Dosyası**, Cilt 4, Sayı 3-4 (1999), ss.111-118.
- MURSUN, Gülfem : “Afganistan’ın Etnik Kimliği”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 4, Sayı 3-4 (1999), ss.48-57.
- ERDİL, Kürşat : “B.M. Güvenlik Düzeninde Türk Silahlı Kuvvetlerinin Sınır Ötesi Operasyonlarda Kullanılması”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı:59 (2001/4), ss.83-96.
- EROL, Mehmet Seyfettin
BURGET, Fazıl Ahmet : “Yeni Bir Tarihi Süreç İçersinde Afganistan: İstikrarın Neresinde?”, **Stratejik Analiz**, Sayı:22 (Şubat 2002), ss.60-66.
- _____ : “Afganistan’da “Karzai” ve “Diğerleri””: Yeni Bir Mücadeleye Doğru Yeni Oluşumlar”, **Stratejik Analiz**, Cilt:3, Sayı:30 (Ekim 2002), ss.50-57.
- ERDOĞAN, Mustafa : “TC Anayasasına Göre Silahlı Kuvvet Kullanılmasına İzin Verme Yetkisi”, **Bülten** (Türk Demokrasi Vakfı Yayın Organı), Sayı:8 (Aralık 1990), ss.20-24.
- ERÜVEN, Erdal : “Amerika Nereye?”, **Radikal Gazetesi**, 30.09.2001/a, s.8.
- _____ : “Bölgesel Hesaplar”, **Radikal Gazetesi**, 20.09.2001/b, s.8.
- _____ : “Ne Irak Ne Somali”, **Radikal Gazetesi**, 19.09.2001/c,s.8.
- _____ : “21. Gün”, **Radikal Gazetesi**, 28.10.2001/d,s.8.
- _____ : “Yoksa ABD Kalıcı Mı?”, **Radikal Gazetesi**, 21.10.2001/e, s.8.
- _____ : “Jeopolitik Sorumluluk”, **Radikal Gazetesi**, 02.11.2001/f, s.8.

- _____ : “Sevimli Diktatör”, **Radikal Gazetesi**, 11.11.2001/g, s.8.
- _____ : “Marazi Bir İlişki”, **Radikal Gazetesi**, 28.09.2001/ğ, s.8.
- _____ : “İki Türkiye”, **Radikal Gazetesi**, 21.06.2002/a, s.8.
- _____ : “11 Eylül’ü Anarken”, **Radikal Gazetesi**, 08.09.2002/b, s.8.
- ACALOĞLU, Terken : “Afganistan’da Politik Çatışmalar ve Uluslararası Yansımalar”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 4, Sayı 3-4 (1999), ss.71-93.
- AN, Ahmet K. : “Küreselleşme ve İslam”,
www.ntvmsnbc.com/news/125283.asp (17.12.2002).
- _____ : “Noel Babanın Çanları Kimin İçin Çalıyor?”,
<http://www.ntvmsnbc.com> (31.12.2002).
- _____ : ”Sonun Başlangıcı mı? ”
<http://www.ntvmsnbc.com/news/119029.asp> (14.11.2002).
- _____ : “Afganistan’da Üçüncü Perde Başlarken”, **Radikal Gazetesi**,
09.12.2001, s.10.
- _____ : “Keşmir’den Kudüs’e Bush Doktrini’nin Yansımaları”
www.ntvmsnbc.com/news/128942.asp (09.01.2002).
- DİZ, Semih : “Göğsümüzün Kabardığı An”, **Akşam Gazetesi**, 10.02. 2003,
s.12, http://www.elele.gen.tr/dis_iliskiler/afganistan/taliban%FDn_onunu_acan_sebepler.html.
- ŞCAN, İsmail Hakkı : “Küresel Değişimin Getirdiği Yeni Stratejilerle Enerji Güvenliği Sorunu ve Türkiye”, **Avrasya Etütleri**, Nr. 22 (2002), ss.97-108.
- APLAN, Robert D. : **Radikal Gazetesi**, 29.09. 2001, s.9.

- ARDAŞ, Şaban : “Afganistan Operasyonu’nun AGSP’ye Olan Yansımaları”, <http://www.liberaldt.org.tr>.
- _____ : “The Strategic Importance of Turkey After September 11”, **Turkish Daily News**, 24-25.06.2002.
- İŞLALI, M. Ali : “Afganistan’da Güç Dönem”, **Radikal Gazetesi**, 09.08.2002/a, s.7.
- _____ : “Afganistan’da Yeni Dönem”, **Radikal Gazetesi**, 28.06.2002/b, s.7.
- OHEN, Sami : “Onurlu Ama Zor Misyon”, **Milliyet Gazetesi**, 21.06.2002, s.16.
- ÖNİ, Hasan : “Makro Terörizm Ve Değişen Yeni Uluslararası Ortam Mı?”, <http://www.aso.org.tr/asomedyaya/agustos2001-ft.html>.
- ÖNİ, Hasan
ĞAN, Sinan : “11 Eylül’ün Yıldönümünde Rusya: ABD İle Balayından, Şer Ekseni İle Flörte...”, <http://www.liberaldt.org.tr>.
- ROY, Arundhati : “Sonsuz Adaletin Matematiği”, Çev: İlknur ÖZDEMİR, <http://www.remgo.com/1109/yorum/roy.htm>(18.10.2001).
- CHESCHKEWITZ, Daniel : “11 Eylül sonrası ABD’nin Yeni Dış Politikası ”, <http://www.remgo.com/1109/911.htm>.
- İÇEVA, Valeriya
MELNIKOVA, Irina : “Afgan İkilemi”, **Stratejik Analiz**, Cilt: 2, Sayı: 21 (Ocak 2002), ss.126-129.
- UZUKI, Shin : “ABD, Türkiye’yi Afganistan’a Örnek Olarak Sunuyor”, **Sankei Shimbun Gazetesi**, http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/abd_saldiri/abd_02-08x08x02.htm.

- AFLIOĞLU, Serkan : “İslami Direnişten Taliban’a”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 4, Sayı 3-4 (1999), ss.26-47.
- UNÇ, Çiğdem : “11 Eylül+13 Aralık - Hindistan Alt kıtasında Nükleer Savaş Tehlikesi mi? ”, **Stratejik Analiz**, Sayı:22 (Şubat 2002),ss.90-95.
- ILGER, İrfan Kaya : “Taliban :Afganistan’da ‘Pax American’ın İslamcı Militanı” **Avrasya Dosyası**, Cilt 4, Sayı 3-4 (1999).
- VOLFOWITZ, Paul : “ABD-Türkiye İlişkileri Konferansı’nda ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz’in Yaptığı Konuşma”, <http://www.tesev.org.tr/etkinlik/paulsc.php> (14.07.2002)
- OLKHONSKY, Boris : “Explaining a long-term US military presence in Central Asia” <http://www.cdi.org/russia/johnson/6036-9.cfm> (23.01.2002).
- AYLA, Atilla : “ABD Afganistan’ı Bombalamayı Durdurmalı ve Terörle Mücadeleyi Başka Alanlarda Yoğunlaştırmalı”, <http://www.liberaldt.org.tr>.
- AZAR, Yusuf : “Afganistan Operasyonunun Sınırlı ve Muhtemel Sonuçları”, http://www.liberaldt.org.tr/guncel/YusufYazar/yy_afganistan.htm.

.Kanun,Tebliğ, Yönetmelik, Tüzük ve Diğerleri

Başbakanlığın 15/11/2001 tarihli ve B. 02.0.KKG.0.12/106-586-4/5329 sayılı yazısı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.

TBMM. Bşk.lığının 12/11/2001 tarihli ve KAN.KAR.MD.A.01.0.GNS.0.10.00.02-7/5050-2104/28860 sayılı yazısı

937 sayılı, Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu

Ulusal Strateji (Savunma ve Sivil Havacılık Dergisi), Sayı: 27, Eylül 2002.

<http://www.basin.telekom.gov.tr/dergi/mehmetcik.htm>, Türk Telekom Dergisi, Haziran 2002.

http://www.belgenet.com/teror/d_071001.html, "ABD'nin Afganistan operasyonu...", 07.10.2001.

http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/abd_saldiri/abd_14-20x06x02.htm, Frankfurter Allgemeine Zeitung 20/06.

http://www.diplomatikgozlem.com/turkish/digerleri/20020921_01.html, "Medeniyetler Çatışmadı, Tarih Bitmedi"

http://www.diplomatikgozlem.com/turkish/turkiye/20020511_01.html, "Komuta Tamam Ama..."

<http://www.diplomatikgozlem.com>, "ISAF'ın Geleceği, Afganistan'ın Geleceği"

<http://www.diplomatikgozlem.com>, "Söylence Zamanı"

http://www.diplomatikgozlem.com/turkish/afganistan/20020430_02.html, "Afganistan'da Sancılar Büyük"

http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=859, "Kral İçin Tablo Hazin"

<http://www.diplomatikgozlem.com>, "Kabil'de Şafak Sökmüyor"

<http://www.diplomatikgozlem.com>, "Takvim Yürüyor"

<http://www.diplomatikgozlem.com>, "Kuzey İttifakı Ne Kadar Farklı?"

http://www.diplomatikgozlem.com/turkish/afganistan/20020628_02.html, "The Guardian: İngiliz Askeri Afganistan'da Başarısız Oldu"

http://www.deik.org.tr/faaliyet_raporlari.asp?councilId=66&activityId=104, 04.05.2002, "Devlet Bakanı Mehmet Keçeciler Başkanlığındaki Heyetin Afganistan'ı Ziyareti"

www.ehaber.net, "Lubbers Yeni Afganistan Anlaşmasını Memnuniyetle Karşıladi"

<http://www.ehaber.net/haberler/b0619.shtml>, "Görev Bitti Yardım Gelmedi"

http://www.elele.gen.tr/dis_iliskiler/afganistan/taliban%FDn_onunu_acan_sebepler.html.

http://www.geocities.com/muslim_tr/savas_yeni_basliyor_ik.htm, "Afgan Savaşı Yeni Başlıyor"

http://www.germanembassyank.com/tr/press/bulten/2002/3052_27062002.html.

<http://www.kanadainfo.com/NewsDet.asp?NewsID=1168>, "ISAF Komutanlığında Sona Doğru"

<http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/haftalikbasbultenleri/basinozetleri/2002/2529martdis.htm>, "Guardian: ISAF Komutasının Türklere Devri Gecikiyor", 22.03.2002.

<http://www.kronoloji.gen.tr/kronoloji.php3?sayfa=2&kategori=Afganistan>.

<http://www.kumkale.net/15haziran2.html>, "LOYA JIRGA", T.T.K., 14.06.2002

<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2002/07/22.07.2002.htm>, "Washington'da Türkiye Tasarısı", 22.07.2002.

<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/ci/08.htm#1>, "Washington Times: Türkiye'nin ISAF'ın Komutasını Devralmasına İlişkin Planlara Başlandı"

<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/ci/08.htm#1>, "Der Tagesspiegel Hans Monath: Bir Dosta Verilen Ret Yanıtı", 15.03.2002.

www.ntvmsnbc.com "Türkiye Afganistan'da Ne Yapar?", 30.12.2002.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/173598.asp>. "Hikmetyar'dan Zorlu'ya Suçlama", 04.09.2002.

www.ntvmsnbc.com “Türkiye Afganistan’da Ne Yapar?” 30.12.2001.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/110824.asp>.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/164722.asp>, “Afganistan’da Bir Türk Askeri Yaralandı”.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/137922.asp>, “Türkiye, Komuta İçin Katılım Şartlarını Açıkladı”, 28.02.2002.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/107933.asp?cp1=1>, “Türkiye, Ladin’in yakalanmasında önemli rol oynar” 20.09.2001.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/159516.asp>, “FT: ISAF Türkiye İçin Fırsat”, 21.06.2002.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/159157.asp>, “WSJ: Türkiye’nin Yıldızı Parlıyor”, 19.06.2002.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/176373.asp>, “Zorlu: Bagram’a Saldırımı Önledik”, 17.09.2002.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/193345.asp>, “Zorlu: Gecikme Sorun Değil”, 19.12.2002.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/172034.asp>, “Zorlu: Türk Askeri Çatışmaya Girmedik”, 27.08.2002.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/200590.asp>, 07.02.2003.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/201176.asp>, “Türkiye ISAF Komutasını Devretti”, 10.02.2003.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/186442.asp>, “ABD Vaat Ettiği Yardımı Ödemiyor”, 07.11.2002.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/153839.asp>, “PKK ve DHKP-C, ABD’nin Terör Raporunda”. 21.05.2002.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/164731.asp>, “Türkiye’ye Destek Tasarısı ABD Kongresi’nde”, 19.07.2002.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/161295.asp>, “Die Welt: Türkiye Özgüven Kazandı”, 01.07.2002.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/157593.asp>, “Türkiye’ye ISAF Yardımı Gecikecek”, 11.06.2002.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/164521.asp>, “ISAF Yardımı Haftaya Onaylanacak”, 18.07.2002.

<http://www.ntvmsnbc.com/news/166026.asp>, “ISAF Yardımı ABD Kongresi’nden Geçti”, 26.07.2002.

<http://www.remgo.com/1109/1yil/afg.htm>, “Bir Yıl Sonra Afganistan”

http://www.superonline.com/haber/haberler/0,1082,59825_6,00.html, “Afganistan’da ISAF’ın Görev Alanı Genişletiliyor”, 02/08/2002.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem21/yil4/bas/b078m.htm>, Dönem:21. Yasama Yılı:4 TBMM Tutanak Dergisi, Cilt: 90.

http://www.tesev.org.tr/basin/abdguvenlik_radikal_15072002.html, “Wolfowitz’ten Övgüler”

<http://www.t-online.de/tuerkce/inhalte/nactui06.htm>, “Afganistan Türkiye’yi İstiyor”

http://www.tsk.mil.tr/genelkumay/bashalk/isaf_int/isaf_ana_tr.htm

http://www.turkinfo.de/basin/abtercume/ab_2002_0047.htm, “ABD Ve İngiltere Türkiye’den Afganistan’in Güvenliğini Üstlenmesini İstiyorlar”

<http://www.zaman.com.tr/2002/05/06/dis/h5.htm>, “Afgan Halkı, Türk Askerini Bağrına Bastı”

Milliyet Gazetesi, 01.11.2001, s.5.

Milliyet Gazetesi, 08.07.2002, s.12.

Radikal Gazetesi, 07.09.2002, s.10.

Radikal Gazetesi, 29.06.2002, s.4.

“Hollanda ve Almanya’nın ISAF Komutası Kesinleşti”, 27.11.2002, Radikal Gazetesi, s.6.

“ISAF ABD’yi Bölüyor”, 19.09.2002, Radikal Gazetesi, s.6.

“ISAF’ın Başına Avrupa Kolordusu”, 19.09. 2002, Radikal Gazetesi, s.5.

“ISAF Genişlemiyor. Afganların Güvenliği Garanti Altına Alınamıyor”, Radikal Gazetesi, 21.07.2002, s.5.

“ISAF Okul Olacak”, 22.06.2002, Radikal Gazetesi, s.9

“Pentagon ISAF İçin Çark Ediyor. Türkiye ISAF Komutasını Yıl Sonunda Devredecek.”
31.08.2002, Radikal Gazetesi, s.6.

“ Türkiye’nin Komutası Uzadı”, 21.12.2002, Radikal Gazetesi, s.4.

“Washington Yardımı Yolda”, 19.07.2002,Radikal Gazetesi, s.3.

ÖZGEÇMİŞ

Ordudonatım Yüzbaşı Önder KARA, 14 EYLÜL 1971 tarihinde Ankara'nın Şereflikoçhisar ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimimi Şereflikoçhisar'da tamamladıktan sonra, 1985 yılında İzmir Maltepe Askeri Lisesi'ni kazandı. 1989 yılında Askeri Lise'den mezun olduktan sonra Kara Harp Okulu'na girdi. 30 Ağustos 1993 tarihinde Kara Harp Okulu'ndan Ordudonatım Subayı olarak mezun oldu. 1993-1994 yılları arasında Ordudonatım Okulu ve Eğitim Merkez Komutanlığında kurs ve stajını tamamladı.

1994-1996 yıllarında Kıbrıs 39 ncu Piyade Tümen Komutanlığı'nda, 1996-1998 yıllarında Hakkari Dağ ve Komando Tugay Komutanlığı'nda, 1998-2002 yıllarında Trabzon 48 nci İç Güvenlik Tugay Komutanlığı'nda Takım Komutanlığı görevlerinde bulundu.

2002 yılı atamaları ile TSK Lojistik ve İnsani Yardım Tugay Komutanlığı'na İkmal Birlik Komutanı olarak atanan Ordudonatım Yüzbaşı Önder KARA halen bu görevi yürütmektedir.

Ordudonatım Yüzbaşı Önder KARA, evli ve bir çocuk babası olup, İngilizce bilmektedir.